

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
Факультет фізичної культури, спорту та психології
Кафедра психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **«Розвиток мотивації до навчання молодших школярів
засобами арт-терапії»**

Виконала: здобувачка вищої освіти
групи пс23м

Спеціальність 053 Психологія

ОП Психологія. Практична психологія

Терех Яна Петрівна

Керівник: канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри психології

Кобильнік Лілія Миколаївна

Запоріжжя – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ..	9
1.1. Формування мотивації до навчальної діяльності учнів молодших класів як психолого-педагогічна проблема.....	9
1.2. Мотивація учнів початкових класів засобами арт-терапії.....	21
1.3. Види та значення засобів арт- терапії для розвитку мотивації до навчання учнів молодших класів	34
Висновки до першого розділу	41
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ АРТ- ТЕРАПІЇ.....	42
2.1. Методи діагностики мотивації учнів молодших класів.....	42
2.2. Організація та процедура дослідження. Аналіз результатів експериментальної роботи.....	48
2.3. Вправи для підвищення мотивації до навчання в учнів молодшого шкільного віку з використанням арт-терапії.....	73
Висновки до другого розділу.....	93
ВИСНОВКИ.....	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	98
ДОДАТКИ.....	104

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Швидкий розвиток технологій, глобалізація та інформаційне перевантаження створюють нові виклики для освіти. Діти сьогодні потребують не лише знань, а й розвинених творчих здібностей, емоційного інтелекту та вміння адаптуватися до змін. На сьогоднішній день проблема полягає в необхідності розширення підходів мотивації учнів початкових класів. Це включає пошук засобів для адаптації, стабілізації, активізації та підвищення мотивації учнів до навчання. Сучасний вчитель має володіти дослідницькими та творчими навичками, щоб ефективно адаптуватися до змін і підтримувати інтерес учнів. Важливо мотивувати дитину до навчання, залучати до продуктивної творчої діяльності, формувати пізнавальний інтерес і активну життєву позицію. Багато сучасних дітей стикаються з труднощами в навчанні, пов'язаними з втратою інтересу до традиційних методів навчання. Арт-терапія пропонує нестандартний підхід, який може підвищити мотивацію учнів, зробити навчальний процес цікавішим та ефективнішим. Засоби арт-терапії можуть стати ефективним інструментом для гармонійного розвитку особистості, самовираження, подолання негативних емоцій, розвитку творчих здібностей учнів та підвищення мотивації. Описаний досвід використання арт-терапії як засобу мотивації, що може допомогти вчителям початкової школи створити позитивну атмосферу на уроках, сприяти розвитку їхнього творчого потенціалу і зацікавити учнів. Арт-терапія, як метод, що поєднує творчість і терапію, може стати ефективним інструментом для розвитку цих якостей. Арт-терапія сприяє розвитку емоційного інтелекту, креативності, самовираження, самооцінки та впевненості в собі. Це особливо важливо для дітей молодшого шкільного віку, коли формується особистість. В умовах сьогодення арт-терапія може використовуватися як профілактичний засіб для запобігання розвитку психологічних проблем у дітей, таких як тривожність, депресія, агресивність.

Постановка проблеми. Проблема дослідження полягає у пошуку ефективних шляхів підвищення мотивації молодших школярів до навчання в початковій школі. Мотивація навчальної діяльності учнів виступає однією з проблем у сучасній

педагогіці. Вчителям не вистачає знань про можливі форми співпраці з дітьми для підвищення якості навчального процесу. Важливим є опанування вчителями шляхів та засобів взаємодії з учнями, що позитивно вплинуть на рівень вмотивованості, підвищуватимуть розумову працездатність, покращать психоемоційний стан та мотивують до активної пізнавальної діяльності. Недостатня мотивація в учнів вимагає від вчителя постійного вдосконалення шляхом використання різноманітних методів, засобів і прийомів роботи.

Таким чином, дослідження мотивації учнів молодших класів засобами арт-терапії ставить на меті вирішити проблему зниження мотивації учнів, пошук шляхів всебічного розвитку особистості дитини, забезпеченням особистісно-орієнтованого підходу до навчання і профілактики психологічних проблем у час повномасштабного вторгнення та загального підвищення мотивації учнів до навчання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Мотивація важлива на всіх етапах формування особистості, оскільки без неї неможливе прагнення до саморозвитку і самонавчання. Багато науковців, що займалися вивченням мотивації дітей та її впливу на подальший успіх навчання та становлення особистості: Дж. Адамс, К. Альдерфер, Д. Аتكінсон, В. Врум, Ф. Герцберг, Е. Лоулер, Д. Мак-Клеланд, А. Маслоу, Л. Портер, А. Шопенгауер та ін. У психологічних дослідженнях мотивацію досліджували Г. Костюк, С. Рубінштейн. Із сучасних українських дослідників даним питанням займалися Богданцева І.П., Вознесенська О.Л., Воронова Н.А., Занюк С.С., Коробко С.Л., Костюк Г.С., Ковінько А.В., Лузгінов О.В., Максименко С.Д., Павловський Ю.В., Савченко О.Я. Досліджували роль арт-терапії в навчально-виховному процесі початкової школи такі сучасні науковці: Богданцева І.П., Бойко А. Е., Вознесенська О.Л., Лузгінов О.В., Мірошніченко Т., Павловський Ю.В та інші. Огляд останніх публікацій свідчить, що застосування засобів арт-терапії для розвитку мотивації ще недостатньо досліджене в науковій літературі. Вивчення впливу арт-терапії, як засобу мотивації у навчально-виховному процесі початкової школи потребує детального аналізу, обґрунтування та практичного впровадження.

Отже, актуальність означеної проблеми, необхідність подолання виявлених суперечностей, недостатній рівень її теоретичної та практичної розробленості

зумовили вибір теми дослідження **«Розвиток мотивації до навчання молодших школярів засобами арт-терапії»**.

Мета дослідження – розглянути можливість підвищення мотивації до навчання молодших школярів засобами арт-терапії в освітньому процесі.

Об’єкт дослідження – педагогічний процес розвитку мотивації до навчання молодших школярів у процесі вивчення предметів початкової школи засобами арт-терапії.

Предмет дослідження – мотивація до навчання молодших школярів у процесі вивчення предметів початкової школи засобами арт-терапії.

Гіпотеза дослідження правильні умови організації навчально-виховного процесу, професійність вчителя, системне використання засобів арт-терапії впливає на підвищення мотивації до навчання молодших школярів у процесі класно-урочної системи у початковій школі.

Завдання дослідження:

1. З’ясувати суть понять «мотивація молодших школярів», «арт- терапія», та психолого-педагогічні особливості мотивації до навчання молодших школярів засобами арт-терапії.
2. Проаналізувати наукові праці з досліджуваної проблеми.
3. Уточнити категоріальний апарат дослідження.
4. Дослідити стан і проблеми розвитку мотивації до навчання молодших школярів та ефективність арт-терапії для підвищення навчальної мотивації молодших школярів під час проведення уроків.
5. Проаналізувати методики визначення рівня навчальної та інших видів мотивації учнів початкових класів.
6. Підібрати необхідні методики для визначення навчальної мотивації учнів початкових класів.
7. Провести експериментальне дослідження і визначити рівень мотивації до навчання в учнів 3 класів до початку експерименту.
8. Проаналізувати отримані результати дослідження, сформулювати висновки.
9. Підібрати та розробити вправи, які можна виконувати засобом арт-терапії та

використовувати на предметах «Українська мова», «Я досліджую світ», «Математика» для учнів початкових класів.

10. Експериментально перевірити вплив зазначених вправ з використанням засобів арт-терапії на розвиток навчальної мотивації у процесі вивчення дисциплін «Українська мова», «Я досліджую світ», «Математика».

11. Провести повторне дослідження рівня мотивації учнів 3 класів після проведення циклу вправ, створених на основі технік арт-терапії на уроках в експериментальній групі на предметах: «Українська мова», «Я досліджую світ», «Математика».

12. Обґрунтувати результати, підвести підсумки експериментального дослідження.

13. Співставити результати отримані до початку експерименту та наприкінці, сформулювати висновок за отриманими даними.

Методи дослідження.

У відповідності з визначеними завданнями в магістерській роботі застосовано загальнонаукові теоретичні та емпіричні методи (аналіз педагогічної літератури, спостереження, опитування), за допомогою яких було зібрано дані для порівняльного аналізу результатів дослідження і зроблено відповідні наукові висновки. Для розв'язання окреслених завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних методів наукового дослідження, зокрема:

– *теоретичні*: вивчення, аналіз та узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури щодо особливостей і шляхів мотивації молодших школярів, науково-методичних засад застосування засобів арт-терапії у навчально-виховній роботі з дітьми початкових класів з метою науково-теоретичного обґрунтування доцільності використання організаційно-педагогічних засобів(технологій) арт-терапії для дітей молодших класів в системі початкового навчання;

– *емпіричні*: вивчення шкільної документації та узагальнення практичного досвіду педагогів, бесіди, педагогічне спостереження та експеримент (констатувальний та формувальний) з метою отримання фактичних даних стосовно впливу арт-терапевтичних засобів на рівень мотивації учнів молодших класів під час навчання різних предметів;

–*дослідно-розвивальні*: стимулювання арт-терапевтичної діяльності учнів

початкових класів, сприяння забезпеченню підвищення рівня мотивації учнів молодших класів;

– *статистичні*: кількісний та якісний аналіз експериментальних даних з метою визначення підвищення мотивації до учіння в початковій ланці та ефективності застосування засобів та арт-технологій в підвищенні мотивації учнів початкових класів з використанням діагностичних методик оцінювання рівня шкільної мотивації до навчання Н. Лусканової (Додаток А); методика «Виявлення мотивації учіння» за В. Кириленком [20] (Додаток Б); методика «Мотиви учіння» М. Гінзбурга [28] (Додаток В); типологія мотивів учіння «Сходінка спонук» Л. Божович та І. Маркової [42] (Додаток Г); проєктивний малюнок «Що мені подобається у школі?» за Н.Г.Лускановою [5] (Додаток Г), проєктивний малюнок «Школа звірів» за Н.І. Вьюновою., К.М.Гайдарем [9] (Додаток Д), визначення характеру мотивації до навчання «Продовж казку» модифікованої Л.О.Кондратенко на основі ідеї Л.Дюсс [25] (Додаток Е), виявлених у констатувальному та після формувального етапів дослідження.

Експериментальна база дослідження: учні 3 класів ліцею №53 міста Києва.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у поглибленому дослідженні підвищення мотивації до навчання засобами арт-терапії в учнів початкових класів :

- обґрунтовано важливість мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку;
- визначено методи діагностики мотивації в навчанні учнів початкової школи;
- науково обґрунтовано ефективність застосування арт-терапії як засобу підтримки мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку;
- набули уточнення та подальшого розвитку питання використання засобів арт-терапії у роботі з дітьми молодшого шкільного віку під час навчально-виховного процесу;
- представлені арт-терапевтичні вправи для підвищення рівня мотивації до навчання у молодших школярів;
- доведена ефективність мотивації до навчання засобами арт-терапії у роботі з дітьми молодшого шкільного віку.

Практична значущість роботи визначається тим, що результати дослідження можуть бути використані на практиці для розвитку мотивації учнів молодших класів. Зокрема дослідження розвитку мотивації засобами арт-терапії проводилось на уроках курсу «ЯДС», української мови та математики. Здобуті результати можуть бути використані викладачами вищих навчальних закладів у професійній підготовці студентів; для розробки навчально - методичних посібників, методичних комплектів, дидактичних матеріалів та самими вчителями для підвищення мотивації учнів до навчання засобами арт-терапії.

Вірогідність наукових положень та висновків дослідження забезпечується обґрунтованістю вихідних теоретичних положень; застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів, відповідних меті, об'єкту, предмету та завданням дослідження; репрезентативністю вибірки; поєднанням кількісного та якісного аналізу емпіричного матеріалу; ефективністю експериментальної роботи у закладі освіти.

Апробація та впровадження результатів роботи здійснювалася на уроках української мови та літератури, інтегрованого курсу «Я досліджую світ» та математики з учнями 3 класів під час проходження педагогічної практики шляхом апробації вправ, побудованих на основі арт-терапевтичних технік з метою підвищення мотивації навчання. Основні положення, результати дослідження обговорювалися під час виступів на методоб'єднанні вчителів початкової школи. Результати роботи були представлені доповіддю на тему «Мотивація учнів початкових класів засобами арт-терапії» на II Всеукраїнському науково-практичному онлайн семінарі «Актуальні питання сучасної української психології та соціальної роботи» на базі кафедри психології та соціальної роботи Центральноукраїнського науково-практичного університету Володимира Винниченка, а також прийнята участь та опубліковано основні положення за результатами кваліфікованого дослідження на VI Міжнародній науковій студентській конференції здобувачів освіти «Молодь і науковий прогрес у соціально-економічному та освітньому просторі суспільства».

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, який нараховує 53 позиції, додатків. Повний обсяг наукової праці – 117 сторінок.

РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

1.1. Формування мотивації до навчальної діяльності учнів молодших класів як психолого-педагогічна проблема

Зміни в освіті також сприяють новим можливостям для успішного розвитку кожної особистості. У межах реалізації Концепції Нової української школи та оновленої початкової освіти, що базується на компетентнісному підході, основною метою навчання стає формування у молодших школярів ключових і предметних компетентностей. Ці навички учні засвоюють через активну пізнавальну діяльність. У зв'язку з цим зростає увага до чинників, які підвищують ефективність навчання, зокрема до питання мотивації, що впливає на успішність навчання. Адже пізнавальна діяльність — це процес засвоєння знань, умінь і навичок, що сприяє розвитку особистості учня, якщо він свідомо і з інтересом ставиться до навчального матеріалу. Розвиток вмотивованості у школярів початкових класів у їх навчально-пізнавальній діяльності є однією з провідних віх сучасної системи освіти.

У сучасному суспільстві питання формування мотивації до навчання у молодших школярів набуває особливої ваги, оскільки саме в початкових класах закладаються основи навчальної мотивації, яка в подальшому значно впливає на успішність освітнього процесу у старших класах. Відтак, формування позитивного ставлення до навчання є не менш важливим завданням шкільної освіти, ніж розвиток ключових і предметних компетентностей учнів.

«Мотивація навчання (цілі, потреби, інтереси) спрямовує й організовує процес пізнання, надає йому спонукального особистісного значення» [45, с.86].

Учитель початкових класів повинен організовувати навчально-виховний процес таким чином, щоб сприяти розвитку мотивації до навчання. Формування мотивації до навчання слід розуміти як цілеспрямований процес створення умов і ситуацій, які стимулюють активність учнів та формують позитивне ставлення до навчальної діяльності.

На думку багатьох науковців, до ключових засобів формування навчальної

мотивації належать:

- зміст навчального матеріалу, що має бути цікавим і відповідати віковим особливостям дітей;
- ефективна організація навчальної діяльності, яка залучає учнів до активної участі в освітньому процесі;
- системний контроль та об'єктивне оцінювання результатів навчання, яке сприяє позитивному зворотному зв'язку та підвищує впевненість учнів у власних силах.

Розвиток мотивації до навчання молодших школярів – одне з найважливіших завдань сучасного вчителя, оскільки початкова освіта – це фундамент для майбутнього успішного навчання впродовж життя. Важливо на початковому етапі сформувати позитивний інтерес до навчальної діяльності, знаходити засоби мотивації, що будуть дієвими для всіх учнів та універсальними у використанні майже для всіх предметів із циклу початкового навчання.

Мотивацію, як спосіб зацікавлення учнів до навчання, у певні часи розглядали з різних аспектів.

Як вважає Дмитрієва: «Сформувати творчу особистість дитини здатний лише вчитель із високорозвиненою власною творчою індивідуальністю» [52, с. 210].

«Визнано, що основним шляхом такої перебудови є перехід від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної педагогічної парадигми, основними принципами якої є співробітництво, співтворчість учителя і учнів, забезпечення їх самореалізації як партнерів у творчому процесі» [52, с. 210].

Про важливе підґрунтя мотивації висловився Костюк, що визначає мотивацію, як стимул до активного пізнання та називає мотиваційний компонент уміння учнів учитися, як базовим для становлення молодшого школяра як суб'єкта учіння, оскільки саме він спонукає до активного навчального пізнання [30]. Г. Костюк зазначає: «Навчання по різному впливає на розумовий розвиток залежно від того, наскільки успішно воно виховує в учнів повноцінні мотиви учіння. Дослідні дані свідчать, що структура навчальної діяльності, адекватна цілям навчання, є фактором формування в учнів не лише систем операцій і знань, а й навчальних, пізнавальних

інтересів, бажання вчитися, допитливості, любові до книги, прагнення до самоосвіти» [30, с. 163].

Розрізняють дві великі групи мотивів: пізнавальні мотиви, пов'язані зі змістом навчальної діяльності та процесом її виконання; соціальні мотиви, пов'язані з різними соціальними взаємодіями учня з іншими людьми. Безперечно успішне навчання неможливе без соціальної взаємодії, відсутність соціальних мотивів може теж негативно позначитись на загальному розвитку особистості, але на наш погляд важливішою у початковій школі залишається навчальна мотивація, оскільки у молодшому шкільному віці провідною діяльністю є навчальна діяльність, що потребує від дитини оволодіння всіма її компонентами (навчальне завдання, навчальні дії, дії самоконтролю та самооцінки).

Саме в період молодшого шкільного віку у дітей закладаються основи ставлення до освітнього процесу, які надалі визначатимуть їхню активність, успішність та бажання вчитися. Відтак, організація навчально-виховного процесу в початкових класах має бути спрямована не лише на здобуття знань, а й на розвиток позитивних мотивів навчальної діяльності. У цей віковий період важливо створювати умови, за яких навчання сприйматиметься як цікава, значуща та корисна діяльність. Цього можна досягти через вдало підібраний навчальний матеріал, цікаві форми роботи, інтерактивні методи навчання та забезпечення підтримуючого емоційного середовища. Важливим також є об'єктивне оцінювання, яке допомагає дітям бачити свої досягнення та стимулює до подальшого розвитку.

Свою думку щодо значущості мотивації зазначила Світлана Коробко, що найбільш значущою для ефективності навчальної діяльності й саморозвитку учнів є мотивація, зумовлена інтелектуальними почуттями й досягненнями та пізнавальними інтересами [27]. Мотивація не можлива без мотиву, тобто спонукальних причин, для здійснення дій і вчинків людини. «Мотив – це внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до діяльності. Мотиви діяльності та поведінки людини генетично пов'язані з її органічними та культурними потребами. Потреби породжують інтереси, тобто спрямованість особистості на певні об'єкти з метою пізнати їх і оволодіти ними» [33, с.54]. В основі активної поведінки постає мотив, як прагнення до досягнення деяких

досить загальних цільових станів, видів чи задоволення результатів. Мотив досягнення розглядається як першопричина людської поведінки [39]. С. Занюк визначає мотив як прагнення досягти високих результатів і майстерності в певній діяльності [17]. О. Савченко акцентує увагу на індивідуальних особливостях мотивації молодших школярів. Їхні дії можуть бути зумовлені різними мотивами залежно від обставин: це може бути почуття обов'язку, прагнення заслужити схвалення вчителя, страх покарання, звичка виконувати доручення дорослих, пізнавальний інтерес, амбіції, бажання утвердитися серед однокласників, прагнення порадувати батьків, отримати найвищі оцінки чи винагороду. Кожен із цих мотивів відіграє важливу роль у навчальній діяльності дітей [43]. «Мотиви учіння в кожній дитини – глибоко особистісні. Зовнішня поведінка учня, його ставлення до школи, товаришів, оцінювання багатьох подій – це все «вершки» від багатьох корінців, що живлять бажання дитини вчитися, долати труднощі» [44, с. 22]. «Мотив - 1) спонукання до діяльності, пов'язані із задоволенням потреб суб'єкта; сукупність зовнішніх або внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта і визначають її спрямованість (мотивація); 2) предмет матеріальний, або ідеальний, що спонукає і визначає вибір спрямованості діяльності, заради якого вона здійснюється; 3) усвідомлювана причина, що лежить в основі вибору дій та вчинків особистості. Мотивація – її складають спонукання, що викликають активність організму і визначають її спрямованість. Усвідомлювані або неусвідомлювані психічні фактори, що спонукають індивіда до здійснення певних дій і визначають їхню спрямованість та цілі» [51, с.264]. «У дидактиці мотивація є процесом формування й закріплення позитивних мотивів учіння у школярів» [7, с.245]. «Головний зміст мотивації в цьому віці – «навчитися вчитися». Молодший шкільний вік – це той період, під час якого закладаються основи мотивації навчання, від якої залежить рівень пізнавальних здібностей людини в майбутньому. Навчальна мотивація – це процес, який запускає, спрямовує й підтримує зусилля, спрямовані на здійснення навчальної діяльності. Це – складна, комплексна система, створена мотивами, цілями, реакціями на невдачі, наполегливістю й установками учня. Навчальна діяльність є провідною діяльністю молодшого школяра, основною метою є успішне засвоєння знань і вмінь, необхідних

для подальшого ефективного використання в житті» [7, с.243].

Мотиви класифікують на пізнавальні (які безпосередньо пов'язані з навчальною діяльністю учня) та соціальні (які зумовлені більш широкими суспільними взаємодіями учнів). У загально-психологічному ж контексті мотивація розглядається, як сукупність факторів поведінки, що проявляється суб'єкту у формі зацікавленості, ідеалів, цілей, потреб, які безпосередньо є визначальним фактором людської діяльності. Науковці розрізняють зовнішню та внутрішню мотивацію навчальної діяльності. Зовнішня мотивація навчальної діяльності базується на прагненні отримати зовнішні винагороди або уникнути покарань (наприклад, оцінки, схвалення, соціальний статус). Вона залежить від зовнішніх стимулів і часто менш стійка. Внутрішня мотивація ґрунтується на інтересі, задоволенні від самого процесу навчання або прагненні до самореалізації. Вона є стійкішою і сприяє глибшому засвоєнню знань та розвитку творчих здібностей.

На нашу думку, внутрішня мотивація до навчання одна із провідних факторів розвитку особистості, тому дуже важливо направляти зусилля вчителя та якісно організованого навчального середовища для можливості розвитку учнів, як активних вмотивованих учасників навчального процесу. Чудово, якщо у дитини розвивається внутрішня мотивація та є цікавість до вивчення нового, але не менш важливим інколи може виступати і зовнішня мотивація. Мова йде не про оцінки, адже вони не стануть в нагоді, з дитиною залишаться її знання уміння та навички, іншими словами компетенції, які допоможуть їх досягти успіхів у житті. За новим стандартом бальне оцінювання у початковій школі відсутнє, наявне формувальне оцінювання, а лише з 3 класу наприкінці навчального року вводиться поняття орієнтовних рівнів оцінювання здобуття учнями компетентностей. Але не менш важливим є схвалення її діяльності вчителями, батьками, друзями, однокласниками. Оскільки дитина потребує підтримки наразі в початковій школі відбувається вербальне оцінювання індивідуального прогресу дитини. Вдома також мають підтримувати успіхи дитини. Оскільки сім'я також грає важливу роль у розвитку мотивації до навчання. Важливо, щоб батьки не відсторонювались від школи, покладаючи лише на вчителів та інших спеціалістів навчально - виховну місію, але й допомагали дитині, щодня цікавились її

успіхами, знаходили слова підтримки у разі труднощів дитини, практично допомагали, йшли на контакт зі спеціалістами у разі необхідності. Приємно, коли батьки включаються у конструктивний діалог та позитивну взаємодію з адміністрацією, вчителями, психологом для злагодженої взаємодії. Для інформування батьків щодо успіхів дитини, особливостей її розвитку, перешкод, які можуть заважати в розкритті повного потенціалу дитини чи, навпаки, обговорення прогресу варто організовувати батьківські всеобучі, консультації з педагогами, психологами, адміністрацією. Нагадувати про важливість формування близьких відносин з дитиною шляхом системної комунікації про її навчання, успіхи чи труднощі, це допоможе батькам підтримувати зв'язок з дитиною і контролювати процес навчання, а дитині дасть змогу поділитись емоціями, проаналізувати свої досягнення чи обговорити труднощі, разом з батьками знайти шляхи їх вирішення. Дитина має утвердитись у тому, що результат її навчання важливий в першу чергу для неї, але батьки підтримують її на шляху до досягнення знань, цікавляться успіхами і завжди раді допомогти. Батьки мають хвалити навіть маленькі успіхи своїх дітей. Мотивує дитину і те, коли її родина активно приймає участь шкільних заходах. Тому батьків можна залучати до колективної творчої взаємодії на виховних заходах за їх добровільної згоди.

Вкотре утверджуємось в розумінні поділу мотивів, розділяємо думку Т. Гладиш: «Відтак, мотиви поділяють на: зовнішні та внутрішні, усвідомлені та неусвідомлені, реальні та ілюзорні. Безумовно, що в ідеалі педагогічний процес повинен опиратися на внутрішні, усвідомлені та реальні мотиви учіння школяра, адже від мотивації учіння залежить його ставлення до навчальної діяльності: позитивне, байдуже чи негативне» [10, с.152].

Порівняльна таблиця мотивації учіння

Таблиця 1.1.

Зовнішня	Внутрішня
Бере участь в конкурсах заради винагороди, похвали.	Позитивний вплив на вирішення творчих завдань, які не мають чіткого алгоритму дій.

Вмотивований батьками вчитись за певну винагороду.	Емоційне задоволення від виконання завдання.
Вмотивований вчителем отримати високу оцінку чи похвалу.	Виклик внутрішніх позитивних емоцій під час подолання труднощів.
Мало зацікавлений у саморозвитку, виконує короткотривалі доручення, Думки, що не зможуть впоратись з непередбачуваними ситуаціями.	Орієнтація на цінності, відчують, що зможуть впоратись з непередбачуваним розвитком подій.
Потребує постійного матеріального заохочення, втрачає легко інтерес до навчання. Може виникати страх бути осудженим.	Значущість навчання. Бажання саморозвитку.

У навчальному посібнику Дуткевич виділяє таку інформацію щодо мотивації, посилаючись на праці Божович: «У молодших школярів розвивається широка палітра мотивів навчальної діяльності. Серед них позитивні і негативні, пізнавальні, соціальні мотиви, мотиви уникнення невдач та ін» [13, с.358]. «В молодшому шкільному віці (7-11 років) дитина проходить етап уособлення людини в особистість. В сучасній початковій школі діти повинні навчитись учитись» [41, с.270]. У посібнику для педагогічних працівників згадуються ідеї поширюються погляди видатного українського психолога Зінченко про важливість «включення в навчальний процес мимовільної уваги і емоційного компоненту; перетворити навчання з примусу на приємну і бажану діяльність» [41, с.271]. На думку Воронової успіх будь-якої діяльності прямопропорційно залежить від мотивації: «Успіх будь-якої діяльності залежить не лише від здібностей і знань, а й від мотивації, тобто від прагнень самостверджуватися, досягати високих результатів. Адже чим вищий рівень мотивації, чим більше чинників спонукають дитину до діяльності, тим більших результатів вона може досягти» [8, с.84]. Тобто, чим вища мотивація, тим ефективнішою або продуктивнішою буде діяльність. Якщо ж мотивація зменшується,

то й ефективність діяльності також знижується. Для того, щоб правильно організувати цю діяльність, тобто навчальний процес, потрібно враховувати вікові особливості учнів, розуміти важливість мотивації, правильно вирізняти типи мотивації учіння, щоб підібрати методики, засоби її розвитку.

Мотиваційний етап включає створення проблемної ситуації, постановку навчального завдання та аналіз майбутньої діяльності. Учні мають зрозуміти, навіщо їм вивчати тему і як досягти успіху. Важливо стимулювати їх до самостійного визначення цілей. Операційно-пізнавальний етап спрямований на засвоєння змісту теми та виконання навчальних дій. Позитивні емоції від успіхів у навчанні відіграють ключову роль у формуванні позитивного ставлення до навчання. Рефлексійно-оцінний етап допомагає учням аналізувати свою діяльність, оцінювати результати та співвідносити їх із поставленими завданнями. Завершення теми має викликати почуття задоволення від досягнутих результатів, сприяти розвитку інтересу до нових знань і формувати потребу в творчій та самостійній навчальній роботі.

Навчальна мотивація визначається як окремий вид мотивації, включений у навчальну діяльність. У більш широкому значенні мотивація навчання може бути розглянута як загальна назва для процесів, методів, засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, до активного освоєння змісту освіти. Як і будь-який інший вид мотивації, вона системна і характеризується насамперед спрямованістю, стійкістю та динамікою. О.В. Макаревич розглядає навчальну діяльність як «особливу форму активності особистості, спрямовану на засвоєння соціального досвіду пізнання й перетворення світу, що включає оволодіння культурними способами зовнішніх, предметних і розумових дій» [32, с.135].

Для ефективного розвитку мотивації до навчання важливо правильно організовувати навчальну діяльність. Щоб у школярів формувалося позитивне ставлення до школи та з'являлася змістовна мотивація, кожен тему потрібно структурувати за основними етапами: мотиваційним, операційно-пізнавальним та рефлексійно-оцінним. «Мотивація навчання – це сукупність спонукальних чинників, що визначають активність особистості, її систему мотивів, потреб, інтересів, спрямованих на отримання, перетворення і збереження нового досвіду в процесі

навчальної діяльності. Найбільш значущою для ефективності навчальної діяльності є мотивація, зумовлена інтелектуальною ініціативою й пізнавальними. На формування мотивів, а відтак і адекватну мотивацію навчальної діяльності впливає стійкість пізнавальних інтересів, зміст навчального матеріалу, яскравість засобів наочності в процесі його викладання, авторитет педагога в колективі учнів, спрямованість особистості на досягнення освітніх цілей, рівень професійної компетентності вчителя...» [10, с.154, 155].

На нашу думку, мотивація до навчання – це фундамент успіху кожного учня. Вона впливає не тільки на академічні досягнення, а й на загальне самопочуття дитини. Важливо зауважити, що формування навчальної мотивації учнів початкових класів залежить від таких факторів: інтерес до предмета, позитивні емоції, цілі та досягнення, соціальне оточення, особистісні якості. Коли дитина бачить практичне застосування знань, вона більш зацікавлена в навчанні. Приємні спогади про уроки, відчуття успіху та підтримки вчителя та однолітків – все це мотивує дитину до подальшого навчання. Коли дитина бачить прогрес і досягає поставлених цілей, вона відчуває задоволення і прагне до нових звершень. Приклад батьків, вчителів, однолітків, які цінують знання і навчаються протягом життя, мотивує дитину. Впливає на мотивацію і самооцінка, рівень домагань, впевненість у своїх силах. Процес навчання визначається зовнішніми (об'єктивними) і внутрішніми (суб'єктивними) чинниками. Не варто забувати, що основна суть навчання полягає в його основних функціях (освітній, виховній та розвиваючій) та відповідних компонентах навчального процесу (мета навчання, завдання навчання, зміст освіти, методи навчання, засоби навчання, форми організації навчання). Використовуючи в навчальному процесі будь-які технології, методи, засоби важливо пам'ятати, що навчальний процес складається з цільового, стимулююче-мотиваційного, змістового, операційно-дійового (методичного), емоційно-вольового, контрольного-регулюючого, оцінно-результативного компонентів. В загальному процес навчання складається з етапів:

- Постановка, усвідомлення і прийняття учнями пізнавального завдання.
- Сприймання навчальної інформації.

- Осмислення навчальної інформації.
- Закріплення інформації (первинне, побіжне, підсумкове).
- Застосування на практиці.

На всіх етапах дитині має бути зрозуміло і цікаво досліджувати, пізнавати і виконувати завдання. Для того, щоб навчальна діяльність була ефективною, важливу роль відіграє мотивація, яка ґрунтується на інтелектуальній активності та пізнавальних інтересах учнів. Хороший учитель має використовувати різні засоби, методи, технології та форми роботи, аби у кожного учня з'являлось бажання вчитися і розвиватися. Необхідно виховувати позитивне ставлення до навчання як до цікавої, відповідальної та приємної роботи.

Щоб сформувати мотивацію учнів потрібно:

- ✓ створити атмосферу довіри та підтримки, щоб діти повинні відчувати себе в безпеці та комфортно в класі;
- ✓ робити навчання цікавим шляхом використання різноманітних методів навчання, ігор, експериментів, проєктів;
- ✓ пов'язувати нові знання з повсякденним життям;
- ✓ використовувати систему похвал і заохочень;
- ✓ ставити досяжні цілі: розбивати великі завдання на менші, щоб дитина бачила свій прогрес;
- ✓ розвивати впевненість у собі, віру у свої сили, не боятися долати труднощі і помилятися;

Вищеперераховані поради можуть бути ефективними при комплексному системному застосуванні на всіх предметах початкової школи та в позаурочній гуртковій роботі. «Мета початкової ланки шкільного навчання – сформувати в дітей такий психологічний механізм, який дав би їм змогу в подальшому здійснити процес самореалізації, саморозвитку, щоб пізнавальна потреба не згасала впродовж життя, мала вплив у майбутньому» [7, с.243].

Отже, однією з ключових цілей початкової освіти є формування вміння школярів навчатися самостійно. Я. Кодлюк стверджує, що «уміння вчитися – ключова компетентність початкової загальної освіти, що охоплює змістовий (знання про

культуру розумової праці, про змістову основу загальнонавчальних умінь і навичок та про вміння вчитися як інформаційну цінність), мотиваційний (усвідомлення значущості знань, наявність стійкого інтересу до навчання) та процесуальний (уміння організовувати робоче місце; планувати навчальну діяльність; працювати з підручником; аналізувати, порівнювати, узагальнювати; здійснювати само- і взаємоконтроль) компоненти і формується в цілісному освітньому процесі школи першого ступеня» [23, с. 8]. Для того, щоб навчитись успішно вчитись важливу роль відіграє мотивація, особливо для молодших учнів. Успішність навчання залежить не лише від рівня засвоєних знань, але й від бажання досягати високих результатів і розвивати свої найкращі якості. Чим сильніша мотивація, тим більше стимулів до навчання відчуває дитина, що дозволяє їй досягати значних успіхів. Формування позитивної мотивації до навчання є одним із найважливіших чинників ефективного освітнього процесу. Тому кожен учитель має розуміти сутність мотивації, її закономірності розвитку та роль у навчальній діяльності.

Л.П. Овсянецька визначила кілька рівнів розвитку мотивації школярів:

1. Негативне ставлення до навчання. Учні мають бажання уникнути неприємностей чи покарань, пояснюють свої невдачі зовнішніми факторами. Їм властива невпевненість у собі, незадоволеність собою та вчителем.
2. Нейтральне ставлення. Інтерес до навчання є нестійким і зосереджується на зовнішніх результатах. Учні часто відчувають нудьгу та невпевненість.
3. Позитивне, але ситуативне ставлення. Присутній загальний пізнавальний інтерес до результатів навчання і оцінок учителя, але він недостатньо стійкий. Соціальні мотиви, такі як відповідальність, є слабо вираженими.
4. Позитивне ставлення. Учні проявляють інтерес до способів здобуття знань і демонструють пізнавальні мотиви.
5. Активне та творче ставлення. Учні прагнуть до самоосвіти, самостійно ставлять цілі, усвідомлюють свої мотиви й працюють над їх досягненням.
6. Особистісне, відповідальне ставлення. Характеризується бажанням вдосконалювати способи співпраці в навчальній діяльності. Учні мають стійкі внутрішні мотиви, відчувають відповідальність за результати спільної роботи.

[40, с.24].

Про мотиви учіння молодших школярів також детально можна дізнатись її праці: «Пізнавальні мотиви – прагнення учнів самостійно здобувати знання. Розширені пізнавальні мотиви – бажання опановувати нові знання в широкому сенсі. Навчально-пізнавальні мотиви – орієнтація на вивчення способів здобуття знань. Мотиви самоосвіти – спрямованість на отримання додаткових знань і виконання програми самовдосконалення. Соціальні мотиви – взаємодія дитини з іншими людьми в соціумі. Широкі соціальні мотиви – відповідальність, усвідомлення своєї ролі в суспільстві, розуміння важливості навчання для соціального розвитку. Вузькі соціальні мотиви – бажання зайняти певне місце в колективі або отримати схвалення однокласників. Мотиви соціальної співпраці – орієнтація на різні форми взаємодії з іншими людьми» [40, с.23].

Розвиток вмотивованості дітей з освітніми потребами вимагає дотримання таких особливостей: зосередженість, залучення, безпека (важливо створити атмосферу довіри), підбір завдань відповідно рівню підтримки учня (якщо завдання буде не адаптоване за потреби для дитини, і не відповідатиме її можливостям, у дітей зникне мотивація до виконання завдань, оскільки воно буде не зрозумілим і не посилюючим).

Мотивація учіння є важливою складовою успішного навчання учнів. Саме від правильного вибору типу мотивації, підбору методів, врахування всіх особливостей, залежить чи ми зможемо сформувати в учня здорову довготривалу мотивацію до пізнання нового, саморозвитку, навчання. Адже саме вмотивована дитина здатна повірити в свої сили, вдосконалюватись, не боятись пробувати себе в різних ролях, а найголовніше відчувати себе частиною суспільства. Якщо дитина не зацікавлена в навчанні, чи виправленні своєї поведінки, її чекає регрес, тому від правильної мотивації учнів залежить їх успішне майбутнє. «Мотивація учіння – комплекс мотивів, які спонукають і спрямовують пізнавальну діяльність учнів, визначають її успішність» [46, с.137].

Отже, молодший шкільний вік характеризується підвищеною емоційністю, сприйнятливостю до нового та бажанням взаємодіяти з однолітками й учителем, тому

у цей період важливо стимулювати як зовнішню (оцінки, похвала), так і внутрішню мотивацію (прагнення досягти результату, задоволення від пізнання).

Ми визначаємо мотивацію як систему внутрішніх і зовнішніх чинників, які спонукають дитину до активної участі у навчанні. Основними її складовими є пізнавальний інтерес, інтелектуальна ініціатива та прагнення до самоосвіти. Мотивація до навчальної діяльності є ключовим фактором успішного навчання учнів молодшого шкільного віку. Це період, коли формуються основи навчальної діяльності, пізнавальних інтересів і ставлення до навчання. Завдання педагогів і психологів полягає у створенні умов для розвитку внутрішньої мотивації учнів, що сприятиме їхньому всебічному розвитку. На нашу думку до основних труднощів в навчальному процесі початкової школи належать відсутність інтересу до навчальних предметів, низька самооцінка учнів, малоефективні методи викладання та надмірна кількість зовнішніх стимулів, що не підтримують пізнавальну активність.

1.2 Мотивація учнів початкових класів засобами арт-терапії

Передбачаємо, що для вмотивованості до навчання дітей у початковій школі доречним буде вдале використання чи поєднання методів, засобів та технологій, що активізує інтерес дітей до навчання. Важливим є створення умов, за яких учні можуть відкривати нове, розвивати в собі почуття впевненості у своїх силах. При цьому необхідно врахувати індивідуальні здібності і потреби кожного учня. Похвала, заохочення та підтримка створюють у дітей асоціації навчання з приємними емоціями. Сприяє розвитку позитивного ставлення до навчання також використання не тільки індивідуальних творчих робіт, а й групових завдань (проектів), ігор... Вбачаємо, що засоби арт-терапії, можуть бути одним із дієвих методів підвищення мотивації до навчання в учнів молодших класів. Більш детально розглянемо досвід дослідників щодо цього питання.

В Україні арт-терапія досліджується у працях багатьох науковців. Загальні аспекти цього напряму висвітлено у роботах І. Богданцевої, Г. Витак, О. Вознесенської, В. Іванової, І. Ільченко, О. Півторак, О. Пилипенко, О. Татаріної та

інших. Детальніші можливості й методи арт-терапії розкриваються у корекційній педагогіці, зокрема у дослідженнях Л. Калініної, Н. Квітки, І. Кіпріянова, Н. Клименюк, Т. Ковальчук, А. Кравченко, І. Садової, Я. Скрипник, О. Сороки. Останнім часом збільшується кількість українських робіт із психології та соціальної роботи, де акцент робиться на арт-терапевтичних засобах. Цю тему досліджували С. Андрейчин, В. Кратінова, З. Крижановська, Л. Підлипна, О. Ставицька, О. Тіунова, Л. Фірсова. Деякі теоретико-методичні аспекти впровадження арт-терапії в початковій школі аналізували О. Деркач, С. Коновець, О. Малицька, Т. Мірошниченко, О. Титаренко. Потреба в створенні умов для розвитку мотивації до навчання учнів початкової школи вимагає уточнень та можливих змін у системі освіти.

Важливими є аналіз наукових праць науковців з питання арт-терапії, хочеться виділити найбільш доцільні вислови, які, на нашу думку, підтримують ідею і влучно доповнюють наші погляди на роль арт-терапії у навчально-виховному процесі. У контексті нашого дослідження розглядаємо розвиток мотивації через призму розвитку творчих здібностей та залучення вчителем всіх дітей до навчальної діяльності шляхом інтеграції навчальних завдань та технік засобами арт-терапії. Наразі важливим є пошук засобів впливу на учнів. Одним з яких може бути арт-терапія. Замашкіна у своєму дослідженні визначає, що «однією з особливостей сучасної арт-терапії є її мультимодальність, тобто терапія різними видами мистецтва...» [16, с.58]. З'єднання різних форм терапії творчістю дозволяє максимально мобілізувати творчий потенціал. Її роздуми подібні до висновків Витака, що відзначає, що «особливостями розвитку арт-терапії в Україні є: народна творчість, мультимодальність, прагнення до нових технологій, об'єднання арт-діяльності та психотерапевтичних форм роботи, переважний розвиток у соціальній сфері та освіті» ...[4, с.49]. Хіля у своєму дослідженні зауважує, що «значна увага науковців та практиків сучасності звертаються до передового досвіду використання арт-терапії як особливої технології, що забезпечує індивідуальний підхід до кожної дитини, діагностику, корекцію та формування ціннісного ставлення до себе й оточуючого її світу» [49, с.394]. Роль арт-терапевтичних технологій на людину у своїй

праці досліджувала Богданцева: «Трансформація суспільства в цілому стимулює розвиток арт-терапевтичних технологій педагогічного та соціально-психологічного спрямування. Важливо відзначити значний профілактичний, психокорекційний та виховний ефект занять арт-терапією. Все частіше засоби та методи арт-терапії використовуються в освітньому процесі на різних ступенях навчання». Посилаючись на інших науковців вона стверджує: «Педагогічний напрямок арт-терапії у ряді робіт названий «емоційним вихованням», «емоційною освітою» або «арт-педагогікою». Практика застосування арт-терапії в освітніх установах широко обговорюється в ряді робіт авторів, показана доцільність її використання. К. Уелсбі продемонструвала можливість використання арт-терапії у системі загальної освіти як ефективного засобу допомоги дітям» [2, с.74]. Ковінько визначила важливість використання арт-терапії в роботі з дітьми: «Арт-терапія пропонує дитині висловити свої емоції, почуття за допомогою ліплення, малювання, фотографування, перегляду фільмів, складання казок, конструювання з природних матеріалів тощо. Переживаючи образи, індивід знаходить свою цілісність та неповторність, а впровадження вчителями технології арт-терапії в освітній процес, сприяє розвитку творчого потенціалу молодших школярів» [21, с.316]. Ковінько казала: «Майбутній учитель має проявляти стійку мотивацію до впровадження методів та форм арт-терапії, володіти знаннями про суть та специфіку арт-терапевтичних технологій, їх види та ознаки, розвивати творчу уяву та альтернативність мислення» [22, с.180]. Вивчення предметів початкової школи із застосуванням методів арт-терапії під час уроків, за умови професійного підходу вчителя та правильної організації навчального процесу, сприяє формуванню зацікавленості дітей у навчанні та їхньому емоційному розвитку. «Використання арт-терапевтичних технологій вчителем початкових класів може відбуватися на будь-якому уроці як складова частина художньо-творчої спонтанної діяльності, або при проведенні різноманітних занять художньо-прикладного характеру в окремо визначений позанавчальний час. Завдання у контексті арт-терапії, що можна запропонувати молодшим школярам, можуть бути найрізноманітнішими: від звичайного малювання, аплікації, ліплення до колажування, виготовлення ляльок, створення «живих» картин у пісочниці, інсценізацій (драматизацій) тощо» [37, с.29].

На думку Бойко ...« Техніки і прийоми повинні підбиратися за принципом простоти і ефектності, щоб дитина не відчувала труднощів у створенні зображення за допомогою запропонованої техніки. Техніки повинні бути нетрадиційними, щоб мотивувати діяльність, спрямовувати й утримувати увагу» [3, с.72]. Витак у своєму дослідженні описує широкий спектр впливу арт-терапії на особистість і « її застосування як ефективного засобу допомоги дітям з неблагополучних сімей, при порушеннях адаптації в новому колективі, з метою психологічної допомоги молодшим школярам, які мають труднощі у навчанні..» [4, с.48].

Наразі до навчального процесу загальноосвітніх шкіл часто долучаються учні з особливими освітніми проблемами, в цьому випадку засобами арт-терапії можна залучити їх до виконання навчальних завдань через призму арт-терапевтичних технологій, дитині легше проявити себе, коли діяльність творча і можна проявляти свої здібності у творчому потоці, не прив'язуючись до шаблону виконання тієї чи іншої діяльності. На думку Колбіної: «Важливим аспектом, що сприятиме реалізації особистісно-орієнтованої підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в системі освіти виступає напрям психотерапевтичної діяльності – арт-терапія» [24, с.92]. Індивідуальний підхід та постановка творчого завдання адаптованого під дитину може що може підтримати її, надати впевненості у свої сили, підтримати навчальну мотивацію. «Арт-терапія володіє ефективним ресурсом ціннісного виховання дітей із функціональними обмеженнями, оскільки сприяє формуванню відчуття власної цінності, подолання страху майбутньої життєвої самореалізації, що створює найкращі умови для формування ціннісного ставлення до власного життя» [49, с. 403]. У контексті мотивації через корекційну роботу арт-терапію у своєму дослідженні представляє Гудзій: «Основна увага при проведенні корекційної арт-терапії приділяється ставленню дитини до своєї діяльності, своїх малюнків, гри на музичних інструментах тощо. Головне завдання педагога спрямоване на розвиток мотивації дитини до діяльності, відбір прийомів арт-терапії для кращого формування мотиваційної сфери у дітей з різними формами органічного ураження нервової системи. Арт-терапію, як методику корекції, доцільно використовувати в комплексі функціонально-системної

медико-соціальної реабілітації дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Застосування арт-терапії підвищує пізнавальну активність дітей, сприяє сенсорному та руховому розвитку, концентрує увагу. Крім того, арт-терапія дозволяє здійснювати більш ефективний вплив на формування емоційної сфери, спонукає до подальшого розвитку компенсаторних властивостей збережених функціональних систем» [11, с. 82]. «Нетрадиційні корекційні методики розкривають широкий спектр здібностей дитини, а використання методів і технології сучасних терапій об'єднує терапевтичні фактори невербальної експресії з вербальною взаємодією. Найбільш вдало це можна поєднати за використання арт-терапевтичних методик, які дозволяють створювати невимушені ситуації спілкування і максимально змотивувати дитину для спільної діяльності» [15, с.113]. У своїй праці Євтушина описала вплив арт-терапії на дитину з особливими освітніми потребами: «Корекційно-розвиваючі заняття арт-терапією виховують здатність до самовираження та самопізнання дитини з особливими потребами і цим гармонізують її особистість у цілому. Розширення даних можливостей на заняттях пов'язано з продуктивним характером мистецтва – створенням естетичних продуктів, вихованням почуттів, переживань і здібностей дитини з проблемами інтелектуального чи фізичного розвитку» [14, с. 102]. «Важливо відзначити значний профілактичний, психокорекційний та виховний ефект занять арт-терапією. Все частіше засоби та методи арт-терапії використовуються в освітньому процесі на різних ступенях навчання» [29, с. 56]. А ще педагог може вчити діток створювати тематичні малюнки, з яких спільно можна виготовляти книжки-саморобки: «У корекційній роботі з дітьми, які мають труднощі з фразовим зв'язним мовленням, під час читання використовують книжки-саморобки. Спочатку це предметна картинка і позначення її словом, потім – сюжетна картинка і складання маленької розповіді, яка відразу записується у книжку в присутності дитини» [15, с.115]. У своєму дослідженні Лисенкова експериментально підтвердила важливість арт-терапії у мету впливу арт-терапії на розвиток емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку з порушеннями розумових функцій. Вона стверджує, що « в результаті роботи суттєво збільшився рівень розвитку емоційної сфери молодшим школярів з порушеннями розумових функцій» [31, с.65].

Арт-терапія — це ціла низка методів, які допомагають нам виразити себе через мистецтво. Кожна дитина може проявити себе під час навчання, якщо вчитель зможе мотивувати шляхом вдалого підібраних засобів арт-терапії. Засоби арт-терапії — це різноманітні творчі методи, які застосовуються для підтримки емоційного, психічного та соціального благополуччя. Це може бути малювання в різних техніках, ліплення, робота з піском, використання музики, виготовлення оригамі, створення колажів, фотографування, танець, драматизація, ляльковий театр, використання казки. Іноді ці засоби можна поєднати, щоб досягти більшої ефективності та якісної мотивації. З використанням засобів арт-терапії учні можуть опрацьовувати певний навчальний матеріал в цікавій формі. Це сприяє розвитку креативності, поглибленню світогляду, активації уяви та мислення дітей, підвищенню мотивації навчальної діяльності учнів, зацікавленості у вивченні предметів. Такі засоби сприяють самовираженню, покращенню емоційного стану, допомагають подолати стрес та опрацьовувати негативні почуття, а також стимулюють розвиток креативності й впевненості в собі. Повністю розділяю думку Мірошніченко Т. : «Використання арт-терапевтичних технологій у навчально-виховному процесі початкової школи сприяє підвищення в учнів інтересу до навчальної діяльності, розвитку творчого потенціалу школярів» [37, с.29]. «Багато уваги привертають арт-терапевтичні форми виховного впливу в освітньому середовищі. Власне можливість художнього самовираження для дітей і молоді завжди пов'язана із поліпшенням їхнього психічного здоров'я й розвитком особистості. Крім цього, арт-терапія надає широкі можливості для комунікативного розвитку особистості» [6, с.100]. Сорока вважає, що «Арт-терапія — це терапія засобами мистецтва, що включає в себе такі окремі терапевтичні технології, як образотворчу терапію, казкотерапію, ігрову терапію, пісочну терапію, музичну терапію тощо. Часто ці технології інтегровані і взаємодоповнюють одна одну» [48, с.146].

Особливо необхідним арт-терапевтичний вплив є для тих дітей, які мають певні труднощі у вербалізації своїх переживань, наприклад через мовні порушення, малоконтактність, особливості поведінки тощо. Арт-терапія є ефективним інструментом розвитку творчості та креативності дітей молодшого шкільного віку.

Використання арт-терапевтичних методик в освітньому процесі сприяє підвищенню мотивації учнів до навчання. Арт-терапевтичні вправи дозволяють учням вивчати свої почуття, ідеї та події, розвивати міжособистісні відносини, зміцнювати самооцінку та впевненість у собі. Художня творчість дитини відображає її первісний синкретизм, що пояснює високу мистецьку цінність дитячих малюнків. Малювання дає можливість дітям виражати свої емоції та фантазії, що є важливим аспектом їхнього емоційного розвитку та мотивації до навчання.

Арт-терапія – це підхід, який включає різноманітні методи для впливу на емоційний і психологічний стан людини. Вона може використовувати малювання, ліплення чи інші види творчості (ізотерапія); читання книг для отримання натхнення або зняття напруги (бібліотерапія); гру, театральні образи й інсценізації (імаготерапія); слухання музики (музична терапія) або спів (вокалотерапія). Також до неї належать рухові практики, такі як танці чи ритмічні вправи (кінезітерапія). Кожна з цих методик спрямована на гармонізацію внутрішнього стану та розвиток творчого потенціалу.

«Найбільший розвиток в Україні отримали такі форми арт-терапії, як терапія за допомогою зображувального мистецтва, танцювально-рухова терапія та казкотерапія як форма бібліотерапії» [14, с.98].

Арт-діяльність позитивно впливає на дитину завдяки багатьом чинникам. Приємна й затишна атмосфера сприяє задоволенню та підвищенню самооцінки. У процесі роботи дитина вчиться мислити відповідально і діяти обдуманно. Творчість активізує уяву, розвиває терплячість і внутрішній спокій. Крім того, діти навчаються краще контролювати свої рухи, покращуючи моторику, сприйняття, мислення та здатність концентруватися, підвищують свою мотивацію, що сприяє формуванню впевненості в собі та самосвідомості.

Арт-терапія застосовується як в індивідуальній так і в груповій роботі. Вона може служити доповненням до інших методів мотивації і напрямів освіти, включаючи оздоровчий ефект. Арт-терапія розвиває творчі можливості. Під час занять дитина може відкрити в собі невідомі раніше таланти. Арт-терапія в основному використовує засоби невербального спілкування. Це важливо для тих, хто має мовні вади, труднощі

у вираженні почуттів, переживань, тих, у кого низький чи середній рівень мотивації. Крім того, вона є хорошим засобом соціальної адаптації. Саме образотворча діяльність є об'єднавчим засобом між дитиною і педагогом, що може дати якісний позитивний результат на різних предметах у початкових класах, стимулювати до навчально-творчої діяльності, слугуватиме чудовим засобом вираження.

Арт-терапевтичний напрямок набуває педагогічного спрямування. Відомо, що залучення дитини до світу прекрасного збагачує її, розкриває творчий потенціал, мотивує до навчання і допомагає відчувати себе включеним і проявитись на тих предметах, які спершу здавались малоцікавими учню. Арт-терапія, як мотиваційний елемент має переваги поміж інших, тому що являє собою таку форму роботи, при якій дитина може виразити себе засобами арт-терапії, висловлюючись різними техніками про свої бачення ситуації, при цьому не використовуючи жодного слова.

Робота засобами арт-терапії з дитиною включає в себе нетрадиційні напрямки з образотворчої діяльності :

- ✓ робота з папером: створення колажів із малюнків, фотографій, символів, природних матеріалів;
- ✓ робота з тістом (тісто-пластика);
- ✓ малювання губкою, пальцями та долонями, використовуючи різну основу (папір, картон, тканина);
- ✓ сенсорна інтеграція передбачає знайомство дитини з формою, розміром, площиною та частинами предметів, що сприяє психокорекції пізнавальних процесів, мотивації, а також підвищенню соціальної адаптації дитини.

Уроки засобом арт-терапевтичної роботи передбачають психологічний супровід сюжетних ліній, створених, направлених на корекцію когнітивної та мотиваційної сфери дитини, корекцію рухових, пізнавальних та творчих можливостей дитини; підвищує потреби в активності та реалізації моторних та емоційних можливостей дитини; сприяє психокорекції пізнавальних процесів, мотивації, а також підвищенню соціальної адаптації дитини.

Існують різні форми уроків арт-терапії при роботі з дітьми. Проте найбільш розповсюдженими є дві: індивідуальна і групова. В контексті нашого дослідження

застосовувати групову форму роботи. На думку Н. Бібік, у процесі колективної навчальної діяльності в учнів поступово розвивається бажання і здатність до навчання, що є ознакою формування індивідуальних навичок самостійної навчальної діяльності [1, с.47]. На початку уроків з елементами арт-терапії дитині пояснюється, у чому буде полягати виконання завдання, рекомендації щодо роботи з певними матеріалами, часом на виконання. Як правило, підкреслюється, що ця робота не вимагає спеціальних художніх здібностей чи навичок, наголошується на самовираженні за допомогою матеріалів і засобів, що є в наявності. На таких заняттях враховується схильність до індивідуального темпу діяльності, але і фіксується умовний час виконання роботи, у разі, якщо дитина не завершила виконання, вона може згодом у вільний час доробити свою роботу.

Якщо говорити про ті арт-терапевтичні техніки, які потребують роботу з матеріалами та виготовлення наочного продукту діяльності, рекомендуємо такі правила роботи.

1. Підготовка до роботи:

- ✓ Створіть затишну та комфортну атмосферу (можна увімкнути спокійну музику чи відеоряд з мелодією).
- ✓ Наголосіть на взаємоповазі та свободі творчості(учні мають право виражати свої думки та емоції через творчість, обираючи кольори й форми, або матеріали: олівці, фарби, пластилін, папір, але з дотриманням виконання мети завдання). Можна надати можливість вибору техніки, якщо опрацювання конкретної техніки не передбачено.
- ✓ Ознайомте учнів з необхідними матеріалами та правилами безпеки під час користування матеріалами.

2. Мета і завдання:

- ✓ Ознайомте учнів з метою завдання.
- ✓ Встановіть конкретні часові рамки для виконання роботи (рекомендовано не більше 20 хв, наприклад, 10–15 хвилин на творчість і 5 хвилин на обговорення).

3. Реалізація мети:

- ✓ Поясніть чи нагадайте у якій техніці мають працюють діти, особливості її

реалізації (якщо цей етап не виділений на вільний вибір дитини).

✓ Діти мають право доробити роботу пізніше, якщо не встигли.

4. Підсумки. Рефлексія:

✓ Демонстрація робіт (добровільний вибір).

✓ Коротке обговорення.

✓ Коментарі та враження.

✓ Прибирання робочого місця.

Такі правила дають змогу стимулювати пізнавальну активність дитини, організувати поведінку, підвищити самооцінку. Дитина починає глибше усвідомлювати свої потреби і мотиви, краще концентрувати та переключати увагу в процесі діяльності.

Розвиток мотивації до навчання пов'язаний з декількома етапами арт-терапевтичної діяльності та безпосереднім розвитком мислення, мовлення [53].:

1. Цілепокладання та пояснення мети і завдань діяльності. Під час обговорення з дитиною її творчих задумів формується вміння висловлювати свої наміри та задачі, що сприяє розвитку комунікативних навичок та мотивації до навчання.

2. Процес творчої діяльності. У цей період діти зосереджені на створенні художніх творів, що відображають їхній творчий потенціал. Важливо застосовувати індивідуальний підхід, враховуючи психологічні особливості кожної дитини. Це допомагає підтримувати їхню мотивацію та бажання брати участь у навчальному процесі.

3. Обговорення результатів роботи. На цьому етапі діти описують результати своєї творчості, що сприяє розвитку навичок говоріння та спілкування, а також вміння відстежувати та рефлексувати свої емоції. Обговорення творчих робіт допомагає дітям усвідомити власну значимість і унікальність, що є важливим для їхньої мотивації до навчання.

Поступово, в міру того, як формуються психотерапевтичні відносини, у дитини виникає відчуття захищеності, комфорту, а атмосфера занять сприймається нею як особлива, відмінна від тієї, що завжди її оточує. Дитина починає працювати більш природно, з інтересом.

Зображувальна творчість розвиває чуттєво-рухову координацію, яка бере участь в узгодженні міжпівкулевої взаємодії, що потребує участі багатьох психічних функцій. У процесі малювання активізується і конкретно-образне мислення, яке в основному пов'язане з роботою правої півкулі, і абстрактно-логічне, за яке відповідає ліва півкуля. Оскільки воно прямо пов'язане з найважливішими функціями (зір, мовлення, мислення, рухова координація), малювання не просто сприяє розвитку кожної з цих функцій, а й зв'язує їх між собою. Для занять підходять усі види художніх матеріалів:

- папір, картон різних форматів і відтінків;
- фарби, олівці, фломастери, пастель, крейда ;
- пензлі різних розмірів, губки для зафарбовування, ножиці, нитки, клей, скоч;
- для створення колажів або об'ємних композицій використовуються газети, журнали, шпалери, паперові
- серветки, кольоровий папір, фольга, поштові картки, тканина, стрічки тощо;
- природні матеріали: кора, листя, насіння і плоди рослин, квіти, пір'я, гілки, мох, камінці;
- для ліплення – глина, пластилін, солоне тісто.

Мотиваційний вплив художньої творчості на дитину складається з багатьох факторів. Створення приємної і затишної атмосфери дає відчуття задоволення і підвищує самооцінку. Сам процес роботи вимагає від дитини відповідального мислення та дії. Активізується фантазія, розвивається терпіння і спокій. Дитина вчиться продуктивно використовувати, контролювати і керувати своїми моторними імпульсами; розвивається сприймання, моторика, мислення, концентрація. Творча робота підвищує мотивацію, гарантує визнання з боку оточуючих, формує самоствердження і самосвідомість. Успішність діяльності розвивають у дитини впевненість у собі.

Рекомендованого використовувати арт-терапевтичні напрями на предметах, у яких в дітей знижений рівень мотивації, при цьому можна дати напрям чи задати тему, щоб дитина змогла проявити себе на тих предметах, з якими виникають труднощі у розумінні, можливо є психологічні бар'єри (нелюбов до предмету) через

його складність, нерозуміння дитиною, але вчитель може допомогти дитині захопитись предметом, поглянути на предмет з іншого боку і використовуючи арт-техніки, виконати творчо модифіковане те чи інше завдання. Головна роль вчителя - допомогти дитині знайти шлях до подолання низької мотивації, відкрити в собі таланти до здобуття знань різних предметів початкової школи, у тому числі і з використанням арт-технік.

Арт-терапевтичні вправи можна будувати з різним ступенем структурованості, залежно від цілей та рівня впевненості дітей. Важливо зберігати роботи дітей, оскільки вони становлять велику цінність для них. Це може бути здійснено за допомогою спеціальних папок, журналів, книг чи виставок, які можна робити індивідуально або спільно. «Арт-терапія дає високий позитивний емоційний заряд, формує впевненість в своїх силах у дітей, їх особистість. Арт-терапія не має обмежень у використанні і не вимагає великих здібностей до образотворчої діяльності чи певних навичок. Засоби арт-терапії можуть бути одним із найбільш м'яких, але ефективних методів підвищення мотивації учнів до навчання» [11, с.83]. Не варто забувати про можливість організації не тільки цікавих, нестандартних уроків з використанням засобів арт-терапії, а й творчих домашніх завдань, сімейних проєктів, виховних заходів.

На сьогоднішній день поширення знань про арт-терапію вплинуло на виникнення арт-педагогіки. Арт-педагогіка — це сучасний напрям в освіті, який використовує різні види мистецтва (образотворче мистецтво, музику, театр, танці, літературу тощо) для навчання, виховання, розвитку творчих здібностей і емоційної саморегуляції дітей. Вона поєднує педагогічні принципи з терапевтичним впливом мистецтва, спрямована на гармонійний розвиток особистості та створення сприятливого середовища для навчання.

Мета арт-педагогіки: розвиток творчого потенціалу дитини; формування емоційної культури та самовираження; полегшення сприйняття складного навчального матеріалу; підвищення мотивації до навчання через естетичний досвід; гармонізація психоемоційного стану учнів.

Переваги арт-педагогіки:

- ❖ забезпечує емоційний комфорт і знижує рівень стресу в учнів;
- ❖ розвиває критичне й асоціативне мислення;
- ❖ сприяє комунікації та соціалізації;
- ❖ підвищує інтерес до навчання через творчі методи;
- ❖ дозволяє учням самовиразитися, розвиваючи впевненість у собі.

Арт-педагогіка на нашу думку повинна базуватись на врахуванні індивідуальних особливостей дитини, стимулювання творчого мислення; активному залученні дитини до навчального процесу через мистецьку діяльність; створення позитивного емоційного досвіду; поєднання мистецьких і навчальних завдань.

Підсумовуючи, основними принципами арт-педагогіки є особистісна орієнтованість, креативність, інтерактивність, емоційність, інтеграція.

Основним складовим арт-педагогіки є засоби арт-терапії, що на нашу думку, можуть стати ефективним методом розвитку мотивації до навчання в учнів початкових класів. Її ключова цінність полягає в інтеграції творчих технік із навчальною діяльністю, що дозволяє поєднати емоційне, когнітивне та соціальне зростання дитини. «Арт-терапія заснована на мобілізації творчого потенціалу людини, внутрішніх механізмів саморегуляції і зцілення. Вона відповідає фундаментальній потребі в самоактуалізації: розкриття широкого спектра можливостей людини та затвердження нею свого індивідуального і неповторного способу буття в світі» [19 с.13,14].

Виділимо основні аспекти використання арт-терапії для мотивації учнів:

1. Емоційне залучення: використання художніх матеріалів (малювання, ліплення, аплікації) сприяє розвитку позитивного ставлення до навчання через емоційний відгук; дозволяє знизити тривожність і створити умови для комфортного навчання.
2. Підтримка індивідуальних інтересів: залучення дитини до творчої діяльності допомагає їй розкрити власні здібності та стимулює внутрішню мотивацію (наприклад, створення малюнків на основі пройденого матеріалу інтегрує навчальний зміст із цікавим для дитини процесом);
3. Розвиток соціальних навичок: арт-терапевтичні заняття в групах сприяють формуванню навичок співпраці, взаємодії та емпатії, що є важливими мотивами для

залучення до спільної навчальної діяльності;

4. Інтеграція з освітнім процесом: можна тісно пов'язувати арт-техніки зі шкільною програмою (наприклад, створення ілюстрацій до вивчених казок чи історій дозволяє засвоювати навчальний матеріал у незвичній формі, що підвищує інтерес).

1.3. Види та значення засобів арт- терапії для розвитку мотивації до навчання учнів молодших класів

Арт-терапія в освітньому процесі є цінним інструментом, адже будь-яка творча активність дитини сприяє її гармонійному розвитку. Для дітей така діяльність не лише приносить задоволення, але й, за умови правильного використання, дає змогу психологам, педагогам і батькам підтримати розвиток важливих життєвих умінь і навичок; є ефективним засобом для розкриття творчого потенціалу, формування креативності, підвищує мотивацію до навчання.

Найпоширеніші види арт-терапевтичних технік: арттерапія, музикотерапія, танцювальна терапія, драмотерапія, театротерапія, казкотерапія, бібліотерапія, етнотерапія, фольклорна арт-терапія, пісочна терапія та інші. Інноваційні терапевтичні технології роботи з ООП: кріотерапія, пісочна ігротерапія, літотерапія, лялькотерапія, манкотерапія, музикотерапія, пальчикова ігротерапія, пальчиковий терапевтичний масаж, світлотерапія, сміхотерапія, суджок-терапія (су-джок), танцетерапія, тілесно-орієнтована терапія, фототерапія, кольоротерапія, психогімнастика, натурпсихотерапія, логотерапія, імаготерапія, фрізлайт терапія, монотипія, пластиліновий живопис, фотокопія, драматерапія, ігротерапія, ізотерапія, колаж, казкотерапія, глинотерапія. Існують і інші нетрадиційні техніки артерапії: малювання зубною щіткою; малювання пальцем та долонею; малювання свічкою; малювання квачиком; малювання жмаканим папером; кляксографія; малювання відбитками предметів; психомалювання; роздування плям, мильним розчином та фарбою; малювання піском; ліплення солоним тістом; малювання на склі та інші [29, с. 58].

Мірошниченко О. наголошує: «Щоб інноваційні арт-технологічні методи застосовувались на уроках у сучасній школі успішно, потрібно, щоб техніки були простими, ефективними, щоб учні не відчували труднощів у виконанні тієї чи іншої техніки. В той же час вони мають бути цікавими, оригінальними та приємними для дітей, нетрадиційними, щоб мотивувати їхню діяльність» [36, с. 18].

Бойко у своєму дослідженні пропонує особливу увагу варто відвести різноманіттю форм організації арт-педагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів:

1. «Казкотерапія розвиває творчі можливості, розширює світогляд, допомагає розвитку самопізнання й самовдосконалення, покращує взаємодію з оточуючим світом, формує здатність до протистояння негативного емоційного впливу соціального середовища.
2. Лялькотерапія надає можливість визначити мотиви, підсвідомі бажання, риси характеру та моделі поведінки; позитивно впливає на саморозвиток особистості, підвищує самооцінку, корегує емоційну сферу, спонукає до розвитку внутрішньої мотивації та гнучкості у прийнятті рішень.
3. Ізотерапія – спонтанний творчий малюнок, який допомагає відчути, зрозуміти себе і вільно виражати свої думки й почуття, відображає теперішнє та допомагає моделювати майбутнє; позитивно впливає на активізацію взаємодії абстрактно-логічного і конкретно-образного мислення, розвиває психічні процеси (зір, увагу, пам'ять, уяву, рухову координацію, мову).
4. Фототерапія – процес творчого самовираження, який сприяє розвитку, зціленню й адаптації, покращує взаємодію з соціумом, призводить до досягнення тих або інших позитивних психосоціальних ефектів, особистісного саморозкриття та самовиявлення.
5. Тілесно-рухова терапія (активні рухові вправи, вербальні способи вивільнення емоцій, різні техніки тілесної дії) відкриває розуміння свого тілесного стану та неусвідомлюваних тенденцій, потреб і конфліктів, розвиває взаємодію та груповий контакт, сприяє розвитку самосвідомості й самодослідження, покращує самопочуття і зміцнює психічне здоров'я.

6. Музикотерапія використовується для стимуляції психічного розвитку (підвищення соціальної активності, набуття нових форм емоційної експресії, полегшення засвоєння позитивних установок), регулювання психовегетативних процесів, корекції темпу діяльності.

7. Драматерапія надає можливість самовизначитись та відтворити нові ролі, альтернативні поведінкові стилі через драматичну дію-гру.

Вищезазначені технології можуть бути як групові, так і індивідуальні, де перевага надається роботі арт-терапевтичними методами саме в групі, яка дозволяє розвивати ціннісні соціальні навички, формує адекватну самооцінку і веде до зміцнення особистісної ідентичності. Завдяки взаємній підтримці, групова робота дозволяє спостерігати результати своїх дій і їх вплив на оточуючих, засвоювати нові ролі, розвиває навички прийняття рішень, комунікативні навички та здатність до адаптації» [3, с. 71].

У своєму дослідженні Сорока О.В. видає наступні техніки, які можна використовувати під час занять із молодшими школярами для розвитку їхньої творчості та мотивації. «Ляпання» — виконання спонтанних малюнків у абстрактній манері без оцінки результату, що допомагає знімати напругу та стимулювати експресію. «Штрихування, карлючки» — малювання хаотичних або ритмічних ліній за допомогою олівців чи крейди, сприяє зняттю напруги й покращенню емоційного стану. «Монотипія» — малювання на гладкій поверхні (склі, плівці) з подальшим відбитком на папір. «Акватуш» — малювання гуашшю з подальшим покриттям тушшю й зануренням у воду. «Кляксографія» — нанесення фарби на аркуш із подальшим згинанням для створення симетричного зображення, сприяє розвитку уяви та мотивації через експерименти зі змішуванням кольорів і форм [48, с.149].

Для розвитку кожної особистості важливо розширювати її кругозір, залучаючи до різноманітних видів діяльності, що сприяють творчій самореалізації та формують досвід соціальної взаємодії та розвитку внутрішньої мотивації до навчання. За основу розвитку мотивації до навчання в учнів початкових класів пропонуємо взяти засоби арт терапії, які є ключовим методологічним інструментом в арт-педагогіці. На нашу думку, можна запропонувати таку типологію основних методів арт-педагогіки є:

- малювання та розфарбовування(розвиток дрібної моторики, уваги, уяви);
- робота з природними матеріалами(використання листя, камінців, гілок для творчих завдань);
- гри-драматизації(виконання ролей, інсценізація казок чи літературних творів);
- музичні вправи(ритмічні ігри, співи, прослуховування музики);
- робота з пластичними матеріалами(ліплення з глини чи пластиліну для створення тривимірних форм);
- казкотерапія: складання або аналіз казок для навчання та виховання.

Цікавою є думка про метафору, яка є елементом для розкриття і більш глибокого розуміння певних процесів, явищ, осмислення дійсності: «Бачимо одним із методів арт-терапії – бібліотерапію та її різновид казкотерапію, де метафора виконує провідну роль і часто виступає у ролі архетипу, що трансформується у сучасні моделі, наближені до реалій життя і до проблем особистості» [38, с. 163].

Засвоєння мови тісно пов'язане з розвитком когнітивних здібностей. Завдяки мові людина може мислити, не прив'язуючись до конкретних дій. Це відкриває можливість уявляти абстрактні розумові процеси, які не залежать від реальної діяльності. Тому в початковій школі надважливо працювати над розвитком мовлення. Діти вчаться сприймати, порівнювати, аналізувати, висловлювати свої думки. Розуміння мови і можливість висловитись українською мовою є одним із базових та ґрунтовних компонентів, без якого неможливо якісно засвоювати знання. Коли дитина розуміє і може проаналізувати почуте, побачене, може і бажає висловитись, це є сигналом активного навчання, вмотивованості. Арт-терапія може відігравати важливу роль у розвитку мовлення. Вчителю, психологу варто частіше застосовувати завдання з можливим коментуванням вражень, емоцій чи почуттів від творів мистецтв, творчих робіт. «Арт-терапевтичні заняття можна розглядати як одну з інноваційних форм роботи з дітьми. Існують різні варіанти використання методу арт-терапії: як уже наявних витворів мистецтва через їх аналіз та інтерпретацію дитиною; спонукання її до самостійної творчості; використання наявного витвору мистецтва і самостійна творчість дитини; творчість самого психолога (ліплення, малювання і ін.), спрямована на встановлення взаємодії з дитиною» [12, с.139]. Абсолютно погоджуюсь із думкою

Черкун: «За умови успішного застосування методів арт-терапії, психолог, педагог або батьки можуть допомогти дитині розвинути життєво необхідні уміння та навички, до яких, у тому числі, належать і комунікативні вміння» [50, с. 12]. «Арт-терапія синтезує знання з мистецтва, психології, психотерапії і педагогіки, необхідні для теоретичного осмислення процесу особистісного, культурного, художньо-естетичного розвитку, формування всебічно розвиненої особистості через мистецтво й художньо-творчу діяльність, забезпечує формуючий вплив на процеси розвитку, виховання, навчання, корекцію засобами мистецтва» [18, с. 116]. Арт-педагогічний підхід має на меті створення умов для розвитку мотивації до здобуття знань та творчого самовираження через естетичну діяльність.

Таким чином, арт-терапія є ефективним засобом емоційного розвитку, розвитку комунікативних навичок, самооцінки та виступає важливим інструментом підвищення мотивації учнів початкової школи.

Сорока серед завдань арт-педагогіки виділяє :

«• вивчення загальних і специфічних особливостей формування художньо-естетичної культури у молодших школярів;

- розробка системи художньо-естетичного розвитку молодших школярів;
- розробка арт-педагогічних технологій, що забезпечують гармонійний і всебічний розвиток дітей молодшого шкільного віку;
- активізація потенційних можливостей молодших школярів у різних видах творчості (музичній, образотворчій, театралізовано-ігровій тощо) за допомогою різних видів мистецтва;
- забезпечення пізнавально-інформаційних потреб молодших школярів за допомогою мистецтва;
- забезпечення розвитку емоційно-естетичних, моральних, комунікативно-рефлексивних основ особистості дитини молодшого шкільного віку за допомогою мистецтва;
- здійснення корекції і профілактики відхилень у емоційній і особистісній сферах засобами мистецтва;
- створення умов для адаптації молодших школярів до навчально-виховного процесу

початкової школи» [47, с.153].

Розглянемо арт-терапію, як метод мотивації учнів шляхом виконання творчих вправ на загальноосвітніх предметах для реалізації певної мети уроку, якіснішого засвоєння матеріалу, подолання напруженого стану, емоційного самовираження, прояву креативності та загального комплексного розвитку особистості. Розглянемо основні види арт-терапії та їхній вплив на розвиток мотивації до навчання.

Малювання та живопис — це сприяє розвитку уяви, зниженню тривожності та покращенню розуміння матеріалу, дозволяє дітям висловити свої емоції, легше сприймати нові знання (дітям пропонують створювати ілюстрації до вивчених тем або своїх уявлень про матеріал). Учні можуть виражати свої емоції та думки через малюнки, створюючи візуальні образи навчальних тем. Це стимулює їхню креативність і увагу, допоможе їм краще зрозуміти матеріал і розвинути творчі здібності.

Ліплення допомагає розвивати дрібну моторику та уяву. Діти можуть створювати фігурки персонажів із казок, геометричні форми або об'єкти, що пов'язані з уроком. Створення моделей геометричних фігур, букв або предметів, що вивчаються, допоможе закріпити знання і зробити навчання більш тактильним.

Фототерапія — розвиває творчий підхід до навчання, адже створення тематичних колажів або фотозвіти про навчальні завдання стимулюють увагу до деталей і заохочують учнів спостерігати за навколишнім світом. Діти можуть фіксувати цікаві моменти навколо себе або створювати фотоісторії. Можна зробити фотографії на певну тему, а потім обговорити їх на занятті, це сприятиме розвитку уваги до деталей і візуального мислення, допоможе розвинути спостережливість і аналітичні здібності.

Еко-арт-терапія — використання природних матеріалів (листя, каміння, гілок) для створення робіт на теми, пов'язані з природою, формує в учнів зацікавленість у вивченні навколишнього середовища; сприяє розвитку відповідального ставлення до природи.

Лялькотерапія — створення та використання ляльок допомагає дітям моделювати різні життєві ситуації, що розвиває їхню уяву та соціальні навички (через

лялькові вистави учні можуть засвоювати складні навчальні теми).

Театралізація — розігрування сценок (інсценування) дозволять дітям краще засвоїти навчальний матеріал, краще запам'ятати інформацію, розвинути навички спілкування та підвищити впевненість у собі та своїх можливостях.

Казкотерапія — складання чи інсценування казок, при цьому діти краще засвоюють моральні цінності, соціальні норми та вчаться долати труднощі, ототожнюючи себе з героями. Казки допоможуть в обговоренні складних тем, у розв'язанні проблемних ситуацій, розвитку емпатії та уяви.

Музична терапія створює емоційно позитивну атмосферу для навчання, розвиває пам'ять і концентрацію уваги (наприклад, створення пісень на основі вивченого матеріалу). Слухання музики або її виконання допомагає учням розслабитися, покращує емоційний стан і підвищує їхню готовність до навчання. Слухання спокійної музики під час уроків допоможе у створенні творчої, розслабляючої атмосфери, а використання більш ритмічної музики сприятиме активізації дітей.

Текстильна арт-терапія — робота з нитками та тканиною (вишивка, плетіння) сприяє розвитку моторики, терплячості та зосередженості.

Ігротерапія — використання навчальної гри надзвичайно мотивує дітей до участі в завданнях, розвиваючи навички комунікації та співпраці.

Кольоротерапія — використання правильно підібраних кольорів допоможе у концентрації уваги чи створення незвичної атмосфери, позитивного настрою шляхом впливу на емоції. Наразі у школах популярності набуває традиція впровадження "кольорових тижнів", коли всі учасники навчально-виховного процесу приходять у певному визначеному заздалегідь кольорі щодня впродовж тижня, що допомагає зацікавити учнів, згуртовує колектив.

У молодшій школі застосування арт-терапії має особливе значення, адже цей вік характеризується високою емоційною чутливістю та потребою у заохоченні до навчальної діяльності. Значення арт-терапії полягає у створенні позитивного емоційного середовища для навчання. Вона допомагає учням краще розуміти себе, проявляти ініціативу та долати страх перед новими завданнями. Завдяки арт-

терапевтичним методам діти знаходять задоволення у процесі навчання, що є основою формування стійкої мотивації до навчальної діяльності.

Висновки до першого розділу

Мотивація навчальної діяльності виступає однією з проблем у сучасній педагогіці. Зростає увага до засобів, що впливають на успішність навчання, сприятимуть мотивації та підвищать його ефективність. Важливим постає питання розвитку в дітей активної пізнавальної діяльності — це процес засвоєння знань, умінь і навичок, що сприяє розвитку особистості учня, якщо він свідомо і з інтересом ставиться до навчального матеріалу. Вчителям не вистачає знань про можливі форми співпраці з дітьми для підвищення якості навчального процесу. Недостатня мотивація в учнів вимагає від вчителя постійного вдосконалення шляхом використання різноманітних методів, засобів і прийомів роботи. Одним з них є метод арт-терапії – терапії засобами мистецтва, що дозволяє організувати освітній процес так, що в учнів підвищуватиметься рівень вмотивованості, зберігатиметься достатньо-високий рівень розумової працездатності при цьому зміцнюватиметься їхнє здоров'я.

На аналізі досліджень інших науковців, проаналізована ефективність засобів та технологій арт-терапевтичного спрямування на дітей, а саме: арт-терапії, пісочної, музичної та ігрової терапії, казкотерапії, сміхотерапії, кольоротерапії тощо, що передбачає не тільки підвищення мотивації, а також і профілактику різних захворювань, корекцію порушень розвитку, поліпшення психоемоційного стану дітей. Різнманітні арт-терапевтичні методики розкривають широкий спектр здібностей дитини. Найбільш вдало це можна поєднати за використання засобів арт-терапії, які дозволяють залучити всіх дітей класу, сприятимуть розвитку творчих здібностей, креативності, в такому навчальному процесі діти матимуть змогу невимушено засвоювати навчальний матеріалу. Подання матеріалу незвичним чином та формування завдання засобами арт-терапії сприятиме творчій реалізації кожного учня та максимально вмотивує учнів для навчальної діяльності. Одними із важливих засобів підвищення розумової працездатності, активної пізнавальної діяльності,

покращення психоемоційного стану та вмотивованості учнів початкових класів на уроках постають арт-технології. Тож, застосування засобів арт-терапії для розвитку мотивації потребує глибшого аналізу та практичного впровадження.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ АРТ- ТЕРАПІЇ

2.1. Методи й методики діагностики мотивації учнів молодших класів

Молодший шкільний вік є важливим етапом розвитку, коли в дітей формуються нові психічні якості, що дозволяє їм краще пізнавати навколишній світ і себе. Навчальна діяльність стає для них основною, визначаючи їхні стосунки з навколишнім середовищем. У цьому віці розвиваються ключові психологічні уміння: здатність контролювати увагу, пам'ять, мислення, ставити цілі та знаходити шляхи для їх досягнення, організовувати свою діяльність і рефлексувати. Хоча ці якості ще не повністю сформовані, вони готують дітей до подальшого навчання.

Мотивація до навчання в цей період дуже важлива, оскільки вона впливає на ставлення дитини до себе та світу, формує її життєві орієнтири. Сучасне суспільство вимагає від людей здатності вчитися самостійно, проявляти соціальну активність, мати власну думку і відповідальність. Тому вивчення особливостей мотивації учнів молодшого віку є важливим завданням, яке дозволяє вчителям адаптувати навчальні програми під інтереси сучасних дітей, особливо в умовах Нової української школи. Максименко у своєму дослідженні через призму наукових праць Давидова також розглядає зміни в звичному для всіх режимі навчання, як можливу форму покращення навчального процесу: «Залежними змінними можуть виступати сторони цілісних психічних явищ, зокрема: як теоретичне мислення, мотивація в учбовій діяльності. Відповідно, це може бути досягнуто як шляхом зміни учбової діяльності, так і змінюваних факторів у навчальній програмі» [34, с.15].

Мартиненко у своєму дослідженні рівня навчально - пізнавальної мотивації учнів початкових класів пропонує враховувати в діагностиці наступні кроки:

- «— аналіз навчальних досягнень учнів з основних предметів;
- тестові випробування фізичного розвитку дітей;
- діагностування рівнів вихованості та міжособистісних стосунків між учнями;
- вивчення виховного потенціалу сім'ї учня;
- діагностування моральної спрямованості особистості учня і класу;

- визначення рівнів адаптації дитини до умов навчання в школі;
- складання відповідної діагностичної карти;
- використання діагностичних даних для удосконалення навчально-виховного процесу, здійснення особистісно орієнтованого підходу» [35, с.52].

Для нашого дослідження ми взяли до уваги відомі методики дослідження мотивації навчання молодших школярів можна систематизувати залежно від цілей дослідження: 1) методики вивчення спрямованості особистості учня; 2) методики вивчення ставлення до школи і пізнавальної діяльності; 3) методики вивчення ставлення до навчального процесу та навчальних предметів. Із метою вивчення мотивації до навчання, підібрані методики вивчення ставлення до школи і пізнавальної діяльності та методики вивчення ставлення до навчального процесу та навчальних предметів. В процесі роботи для уявлення про стан мотивації учнів на уроках можна використовувати малоформалізовані методики: спостереження, бесіду, аналіз продуктів діяльності, але для глибшого розуміння стану ситуації та рівня мотивації учнів були відібрані також і формалізовані методики.

У даному дослідженні для діагностики мотивації навчання молодших школярів було обрано такі формалізовані методики: тести, опитувальники, окремі проєктивні методики та психофізіологічні методики. Ці методики дозволять зібрати діагностичну інформацію у відносно короткі терміни у такому вигляді, що дасть можливість кількісно і якісно порівнювати показники. Їм притаманна регламентація процедури обстеження (точне дотримання інструкцій, строго визначені способи пред'явлення стимульного матеріалу, стандартизація (наявність норм чи інших критеріїв оцінки результатів); надійність та валідність. Нижче можна ознайомитись із інструментарієм даного дослідження: методика оцінювання рівня шкільної мотивації навчання Н. Лусканової (Додаток А); методика «Виявлення мотивації учіння» за В. Кириленком [20] (Додаток Б); методика «Мотиви учіння» М. Гінзбурга [28] (Додаток В); типологія мотивів учіння «Сходінка спонук» Л. Божович та І. Маркової [42] (Додаток Г); проєктивний малюнок «Що мені подобається у школі?» за Н.Г.Лускановою [5] (Додаток Г), проєктивний малюнок «Школа звірів» за Н.І. Вьюновою., К.М.Гайдарем [9] (Додаток Д), визначення характеру мотивації до навчання «Продовж казку»

модифікованої Л.О.Кондратенко на основі ідеї Л.Дюсс [25] (Додаток Е). Дані методики обрані на основі таких критеріїв: відповідність теоретичним засадам дослідження; доступність для 8-9-річних дітей; можливість проведення в групах; зручність кількісної обробки результатів.

Також було виявлено необхідність проведення опитувань, щодо з'ясування ставлення до школи, шкільного навчання, переліку предметів, які подобаються та тих, з якими у дітей виникають труднощі чи спостерігається знижена мотивація до відвідування даних уроків. Заплановано до використання опитування «Моя школа», «Ставлення до арт-терапії», «Ставлення до навчальних предметів», до яких були розроблені питання та інструкцію до проєктивного малюнку «Моя вигадана космічна школа». Нижче пропоную власно розроблені опитувальники та проєктивний малюнок для виявлення ставлення дітей до школи, навчання у школі та мотивації до навчальної діяльності.

Перелік запитань для опитування «Моя школа»:

- Яка школа твоєї мрії?
- Чи могла б існувати школа без уроків?
- Який твій улюблений предмет?
- Який для тебе найскладніший предмет?
- Якби ти мав/мала школу та повну автономність, які предмети ти б виключив/виключила?
- На які уроки ти, як директор школи, дозволив би не ходити чи пропускати?
- Які предмети можна видозмінити? Як?
- Які предмети ти б додав/додала?
- На які предмети варто зменшити час для вивчення? Чому?

Опитувальник «Ставлення до арт-терапії?»

- У яких предметах ти проявляєш свою творчість?
- Чи подобається тобі робити щось руками?
- Як ти відносишся до роботи з глиною, пластиліном, папером?
- Чи любиш ти малювати?
- Чи подобається тобі грати з піском?

- Надаєш перевагу малюванню фарбами чи олівцями?
- Ти знаєш щось про ізотерапію?
- Чи цікавим видом діяльності для тебе є створення колажів?
- Як ти відносишся до музичного супроводу під час уроків?
- Чи подобається тобі інсценізація творів?
- Як ставишся до гри-драматизації творів?
- Чи любиш робити фото? Фотографуватись?
- Танцювальні руханки тобі приємні?

Опитувальник: «Ставлення до навчальних предметів»

Назви предмети від 1 до 10 в порядку привабливості для тебе.

На першому місці може бути не 1 предмет, а декілька улюблених. І поясни чому.

Поясни, чому на останніх щаблях, обрані тобою предмети. Чому в тебе таке до них ставлення.

Хочеться запропонувати власну ідею проєктивного малюнку, що може стати корисним при дослідженні мотивації та взаємодії між учасниками навчального процесу.

Проективний малюнок «Моя вигадана космічна школа»

Мета: рівень мотивації дитини до навчання, шкільних предметів, ставлення до вчителів та однокласників. Вчитель чи психолог за допомогою цього малюнку може ближче познайомитись із учнями, перевірити взаємодію дітей та їх міжособистісні стосунки з оточуючими, ставлення до навчальних предметів, школи. Це цікавий спосіб проявлення творчості і креативності дітей.

Інструкція: дитині необхідно намалювати космічний простір з умовою, що він відправився у майбутнє і має піти на навчання. Важливо зауважити, що з собою дитина може взяти всіх тих, з ким би хотів побувати у майбутньому, включаючи однокласників, вчителів. Деталі можна вигадувати, тобто ця візуалізація може звучати, як вигадка, головне те, як хоче дитина бачити свою школу майбутнього. Має продумати, як організувати навчання, щоб було комфортно і цікаво. Що ще може бути в цій новій школі окрім навчання? Які умови відвідування школи у космосі? Які навчальні предмети будуть у майбутньому? На скількох планетах відбувається

навчання? Можливо є космічні станції, на яких відбувається навчальний процес? Які вони, ці планети, станції? Хто з тобою потрапив у школу майбутнього? Кого б ти взяв із собою? Хто викладатиме навчальні предмети та які вони будуть? Чи всі планети/станції ви б хотіли відвідати, на них навчатись? На яких планетах ви б хотіли бути постійно? А які планети ви не будете відвідувати зовсім? Хто буде проводити заняття на цих станціях чи планетах? Хто зможе навчатись в космосі окрім тебе? Хто твої однокласники? Як виглядають вчителі, які вони? Які вчителі та предмети тобі найбільше сподобались? Які предмети ти ніколи не хотів би зустріти у майбутньому? Що додав би в навчальний процес? Можеш намалювати і себе та своїх друзів, вчителів у космосі. Розкажи про вашу взаємодію.

Матеріали: шаблони - кола різного діаметру, аркуші паперу (старі газети, шматки шпалер, журнали), ватман, скотч двосторонній, клей, можливо, олівці чи фарби; гуаш, акварель, воскові крейди, клей ПВА, манка, крупи, пісок, пайетки, бісер, бусини, нитки.

Технологія: дитина обирає кола, які їй найбільше сподобались, потрібні матеріали і починає роботу, створюючи космічний навчальний простір майбутнього.

Аналіз: при аналізі необхідно нагадати запитання, які були поставлені напочатку завдання та почути відповіді і повні висловлення, які дитина робить при демонстрації своєї композиції. Важливо задавати уточнюючі запитання при необхідності. Також звертати увагу на кольори, які переважають на композиції.

Наступна пропонована мною проєктивна техніка для вияву ставлення дитини до школи, навчання і називається «Клас в образах квітів».

Мета: малюнок класу в образі квітів відображає ставлення дитини до школи, навчання, емоційне самопочуття, уявлення про своє місце і роль в класі. Передбачається, що образи квітів на малюнку, їх розташування, оточення відображають ситуацію у класі з точки зору дитини.

Матеріали: гуаш, пензлі, баночка для води, білий аркуш паперу.

Інструкція: пропонується намалювати свій клас у вигляді квітів (можна підписати їх імена), можна додавати й інші образи, які асоціюються зі школою.

Після створення малюнка пропонується відповісти на запитання:

- Що ви зобразили?
- Які почуття у вас виникали, коли ви зображували свій клас у цих образах на малюнку? Хто тут зображений і під яким образом?
- Чи є на ньому ви?
- Як відчувається твоя квітка? Який у неї стан, хто росте поруч з нею?
- Хто доглядає за цими квітами?
- Від кого вони отримують турботу?
- Яка діяльність у квітів на даному малюнку? (урок, перерва, гра, навчання...)
- Якщо урок, то який? Який у них настрій на цьому уроці? Як вони себе відчувають?
- Якщо це інша діяльність, то яка і як квіти до неї ставляться?
- Як себе відчуває твоя квітка?
- Які члени колективу тут зображені в образах квітів?
- Які почуття вони відчувають?
- Чи взаємодіють квіти?
- Чи є члени колективу, які відсутні на малюнку? Чому?
- Хто навчає квіти, хто їх вчителі? Які вони?
- Які предмети вивчають квіти? Які предмети їм не хочеться/хочеться вивчати?
- Під час яких предметів квіти можуть закриватись на сон або відкриватись і бути активними?
- Яку ситуацію з класного життя ілюструє цей малюнок?
- Що ви хотіли б змінити?
- Як удосконалити квітучу школу?
- Які почуття викликає у тебе цей малюнок?

Інтерпретація:

Важливо уважно слухати відповіді, задавати уточнюючі запитання у відповідності до того, що говорить дитина. По малюнку, якщо віддалено розташовані квіти, це може символізувати відсутність дружніх стосунків у класі чи несистемну взаємодію. Відсутність когось із класу вказує на слабкі емоційні зв'язки, складності і напруженість у взаєминах з тією людиною. «Зів'ялі» квіти – зображення фізичного неблагополуччя, відсторонення чи відчуження від колективу, загрози для інших,

бажання уникати цієї «квітки». Якщо деякі квіти розміщені на близькій відстані або ростуть з одного стебла, можливо це означає близькі стосунки чи товариські або дружні відносини(важливо уточнити в автора). Присутність в малюнку схожих квітів, а також квітів однакового кольору може говорити про емоційну близькість цих людей, їх схожості. У нормі малюнок зазвичай розташовується в центрі аркуша і займає практично весь вільний простір.

Квіти можуть займати різний простір на аркуші, це може бути пов'язано з тим, як людина сприймає той життєвий простір, який дозволяє собі займати в реальності. Якщо в малюнку присутні додаткові елементи, важливо уточнити їх значення. Важливо звернути увагу на кольорову гаму та проаналізувати всі відповіді на поставлені запитання.

2.2. Організація та процедура дослідження оцінки стану сформованості мотивації до навчання молодших школярів

Проведено дослідження навчальної мотивації учнів 3 класу початкової школи ліцею №53 міста Києва. Програма дослідження мотивів навчання молодших школярів була організована шляхом вибору методик дослідження у відповідності темі дослідження та віку учнів; формуванням вибірки учасників; проведенням тестувань, бесід та опитувань, обробкою результатів та статистичним аналізом отриманих даних.

З'ясовано стан мотивації всіх учнів 3 класу на початок експерименту (кінець першого семестру) та після інтеграції засобів арт-терапії під час уроків. По методиці визначення мотивації школяра до навчання в школі за Н.Г. Лускановою на початку експерименту приймало участь 44 учні (22 учнів експериментального класу – 3-Д; 22 учнів контрольного класу – 3-А).

Мета констатувальної експериментальної роботи – діагностувати вхідні рівні сформованості позитивної мотивації учіння третьокласників у експериментальному й контрольному класах. Визначення рівнів сформованості позитивної мотивації учіння здійснювалося за допомогою наступних адаптованих методик: 1) вивчення рівня сформованості позитивної мотивації учіння, адаптована для учнів третього класу (Н.

Лусканова); 2) методика виявлення мотивації учіння (В. Кириленко), 3) тест визначення типології мотивів учіння «Сходінка спонук» (Л. Божович і І. Маркової) та аналіз проєктивних методик.

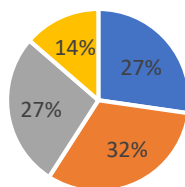
Вихідні дані з вивчення рівня сформованості позитивної мотивації учіння

(Н. Лусканова):

На початку експерименту серед 22 учнів контрольної групи 6 дітей набрали від 25 до 30 балів і мають високий рівень шкільної мотивації, 7 дітей набрали від 20 до 24 балів — гарна шкільна мотивація, діти успішно можуть упоратися з навчальною діяльністю, 6 дітей учнів набрали від 15 до 19 балів — позитивне ставлення до школи, але школа цікавить таких дітей здебільшого в соціальному контексті, ніж в навчальних цілях, 3 учнів набрали від 10 до 14 балів — низька шкільна мотивація, ці діти пропускають заняття, зазнають серйозних труднощів у навчальній діяльності. Вкінці експерименту серед 22 контрольної групи 6 дітей набрали від 25 до 30 балів і мають високий рівень шкільної мотивації, 7 дітей набрали від 20 до 24 балів — гарна шкільна мотивація, 7 учнів набрали від 15 до 19 балів — позитивне ставлення до школи, 2 учнів набрали від 10 до 14 балів — низька шкільна мотивація, ці діти продовжують потребувати значної допомоги у навчальній діяльності. Результати на діаграмі виглядають так:

Діаграма 1

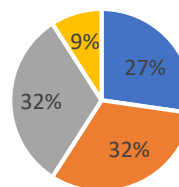
Результати рівня навчальної мотивації до початку експерименту в контрольній групі (Н.Г Лусканова)

- високий рівень шкільної мотивації
- гарна шкільна мотивація
- позитивне ставлення до школи
- низька шкільна мотивація

Діаграма 2

Результати рівня навчальної мотивації наприкінці експерименту в контрольній групі (Н.Г Лусканова)

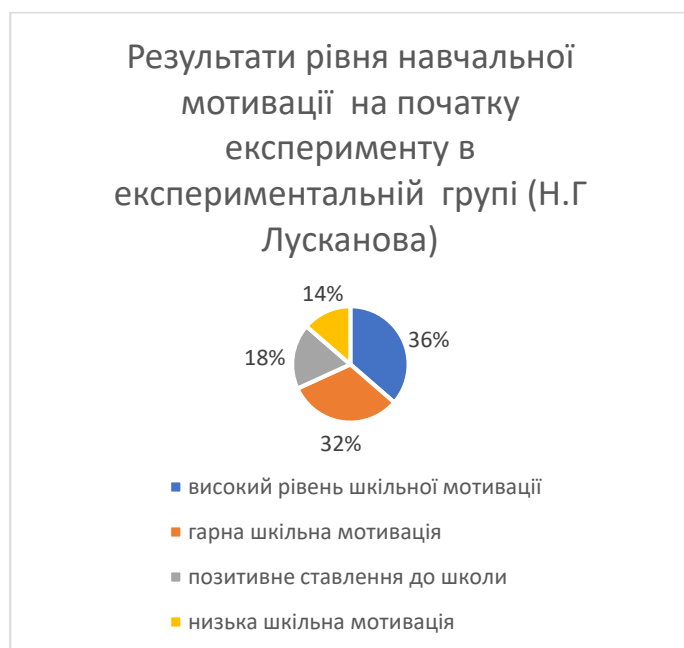
- високий рівень шкільної мотивації
- гарна шкільна мотивація
- позитивне ставлення до школи
- низька шкільна мотивація

На початку експерименту серед 22 учнів експериментальної групи 8 дітей набрали від 25 до 30 балів і мають високий рівень шкільної мотивації, 7-дітей набрали від 20 до 24 балів — гарна шкільна мотивація, 4 учнів набрали від 15 до 19 балів — позитивне ставлення до школи, 3—низька шкільна мотивація відсутня.

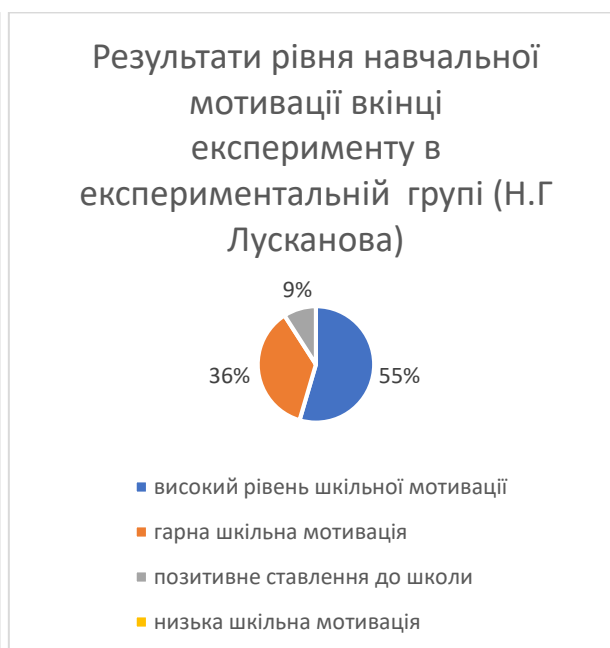
Вкінці експерименту серед 22 учнів експериментальної групи 12 дітей набрали від 25 до 30 балів і мають високий рівень шкільної мотивації, 8-дітей набрали від 20 до 24 балів — гарна шкільна мотивація, 2 учнів набрали від 15 до 19 балів — позитивне ставлення до школи. Низька шкільна мотивація відсутня.

Результати на діаграмі виглядають так.

Діаграма 3

Діаграма 4

Результати діагностики по 1 методиці в контрольній та експериментальній групі:

Динаміка рівня мотивації за результатами анкети Н. Лусканової
«Вивчення рівня шкільної мотивації молодших школярів»

Таблиця 5

Група / рівень	КГ		ЕГ	
	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту
Високий рівень	6 уч. це 27%	6 це 27%	8 це 36%	12 це 55%

Достатній рівень	7 уч. це 32%	7 це 32%	7 це 32%	8 це 36%
Середній рівень	6 уч. це 27%	7 це 32%	4 це 18%	2 це 9%
Низький рівень	3 уч. це 14%	2 це 9%	3 це 14%	-
Негативне ставлення	-	-	-	-

Аналіз даних таблиці 1 показує, що високу шкільну мотивацію до початку експерименту мали 8 учнів ЕГ(36%) та 6 учнів КГ(27%); достатній – 7 учнів ЕГ(32%) та 7 учнів КГ (32%) ; середній – 4 учні (18%) ЕГ та 6 учнів (27%); низький – 3 учні ЕГ(14%) та 3 учні КГ(14%); негативне ставлення в учнів не проявлялось. Натомість після проведення формувального етапу в ЕГ збільшилась кількість учнів з високий рівнем мотивації з 8 дітей 36% до 12 дітей 55%, достатнього – з 7 дітей 32% до 8 дітей 36% та зник показник учнів з низьким рівнем. Проте в контрольній групі суттєвих змін не відбулося.

За методикою В Кириленка щодо виявлення мотивації учіння проведено дослідження на 44 учнях 3 класу. Є дві групи: експериментальна та контрольна (22 учні в кожній групі). Відсотки розраховуються на основі кількості учнів у кожній групі (22 учні = 100% для групи). Розподіл мотивацій відбувається за категоріями, зазначеними в методиці (внутрішня позитивна, зовнішня позитивна, зовнішня негативна, соціальна значущість, мотивація престижу).

Результати подані у таблицях.

Таблиця 2.1. Розподіл відповідей за опитувальником «Виявлення мотивації учіння за В Кириленком» (%)

Таблиця 6

Вид мотиву	ЕГ	ЕГ	КГ	КГ
	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту
Внутрішні мотиви	50	70	40	43

Зовнішні позитивні	30	40	35	34
Зовнішні негативні	10	5	15	13
Соціальна значущість учіння	5	10	5	5
Мотивація престижу	5	5	5	5

Оскільки арт-терапія спрямована на підвищення внутрішньої мотивації до навчання, після експерименту дані експериментальної групи покращились, особливо у сферах внутрішньої позитивної мотивації та соціальної значущості. По першому показнику (внутрішня позитивна мотивація) в експериментальній групі арт-терапія підвищила задоволення від навчання, залучення учнів та інтерес до предметів (+20%). Зовнішня позитивна мотивація збільшилась завдяки підкріпленню успіхів учнів під час арт-занять (+10%). Зовнішня негативна мотивація зменшилась, оскільки учні стали залучені до активної творчої співпраці шляхом видозміни звичних їм структур уроків та різноманіття видів діяльності, бо відчували себе більш упевненими (-5%). Соціальна значущість покращилась завдяки згуртованим заняттям, спільним проектам (+5%).

У контрольній групі зміни були незначними, деяке природне покращення могло відбутись через загальний розвиток учнів.

Аналізуючи дитячі відповіді на 17 запитання вдалось виявити який вид навчальної діяльності приносить учневі задоволення та який краще виходить.

Таблиця 7. Розподіл відповідей за опитувальником «Виявлення мотивації учіння за В Кириленком за видом навчальної діяльності»
(% до експерименту)

Таблиця 7

Групи	Рахувати, додавати,	Читати	Писати	Ліпити, малювати,
-------	------------------------	--------	--------	----------------------

	віднімати, ділити, множити			робити фізичні вправи
Експериментальна (22 учні)	6 учнів (27%)	5 учнів (23%)	4 учні (18%)	7 учнів (32%)
Контрольна (22 учні)	5 (23%)	6 учнів (27%)	5 учнів (23%)	6 учні (27%)

У експериментальній групі найбільше учнів (32%) виявили, що їм найкраще вдається ліпити, малювати чи виконувати фізичні вправи, що відповідає схильності до творчих чи рухових активностей. Інші відповіді розподілені майже рівномірно, з акцентом на математичні здібності (27%) та читання (23%).

У контрольній групі в середньому розподіл рівномірний.

Розподіл відповідей за опитувальником «Виявлення мотивації учіння за В Кириленком за видом навчальної діяльності»
(% після експерименту)

Таблиця 8

Групи	Рахувати, додавати, віднімати, ділити, множити	Читати	Писати	Ліпити, малювати, робити фізичні вправи
Експериментальна (22 учні)	8 учнів (27%)	7 учнів (23%)	5 учні (18%)	2 учнів (32%)
Контрольна (22 учні)	6 учнів (27%)	5 учнів (23%)	5 учнів (23%)	6 учнів (27%)

В експериментальній групі завдяки заняттям з елементами арт-терапії, спрямованим на інтеграцію творчості в читання, математику та письмо, спостерігається зростання успішності в базових навчальних навичках. Математичні

здібності значно покращилися (36%, приріст на 9%). Читання також стало більш успішним (32%, приріст на 9%). Успішність у письмі зросла (23%, приріст на 5%). Творчі здібності (ліплення, малювання) дещо зменшили свою популярність (9%, зниження на 23%), оскільки засоби арт-терапії були спрямовані на інші види діяльності чим і спричинили підвищення мотивації.

У контрольній групі в загальному суттєвих змін не відбулось, окрім переваги одного учня в заняттях з математики, ніж у читання, що пов'язано з індивідуальними особливостями дитини.

Заняття з елементами арт-терапії показали ефективність у покращенні математичних, читацьких та писемних навичок учнів експериментальної групи шляхом інтеграції творчих засобів арт-терапії у читанні, математиці та письмі. Водночас, популярність творчих активностей (ліплення, малювання) трохи зменшилася, адже основна увага була зосереджена на інтеграції творчих методів у базові шкільні предмети. У контрольній групі значних змін у результатах не спостерігалось.

3. Методика визначення особливостей навчальної мотивації (М. Гінзбург)

Дослідження проводиться індивідуально для учнів. Після прочитання кожного абзацу перед учнем викладається малюнок (Додаток В), який відповідає змісту і за допомогою прийому мнемотехніки, стає опорою для запам'ятовування.

Суть проведеної методики описала нижче.

Вислів та картинка №1 зі схематичним малюнком – жіночої фігури, нахиленої вперед із вказівним жестом; перед нею – фігура дитини з портфелем у руках (визначає зовнішній мотив – підпорядкування вимогам дорослих).

Вислів та картинка №2 – фігура дитини, яка сидить за партою (навчально-пізнавальний мотив).

Вислів та картинка №3 – схематичні фігурки двох дітей, які граються м'ячем (ігровий мотив) Четвертий хлопчик сказав: «Я ходжу до школи тому, що хочу бути великим. Коли я у школі, то відчуваю себе дорослим, а до школи я був малим».

Вислів та картинка №4– дві схематичні фігурки дорослого і дитини, зображені спиною один до одного: у дорослого – у руках портфель, а у дитини – іграшковий

автомобіль (позиційний мотив, пов'язаний із прагненням зайняти нове становище у взаєминах з оточуючими дорослими).

Вислів та картинка №5– схематична фігурка з портфелем у руках іде до споруди школи (соціальний мотив).

Вислів та картинка №6 – схематична фігурка дитини із зошитом у руках (мотив високої оцінки).

Після того, як усі оповідання прочитані, перед дитиною були поставлені запитання: Який з цих хлопчиків, на твою думку, правий? Чому? – З яким із хлопчиків ти б хотів гратися? Чому? – З яким би ти хотів разом навчатися? Чому? . При опрацюванні результатів відповіді були занесені у таблицю і потім оцінені (таблиця 3.2).

Результати дослідження

методики М. Гінзбурга на визначення особливостей навчальної мотивації

Таблиця 9

Уче нь	Зовніш ній мотив (0)	Учбов ий мотив (5)	Позицій ний мотив (3)	Соціаль ний мотив (4)	Оцін ка (2)	Ігров ий моти в (1)	Контроль ний вибір	Доміную чий мотив
1	0	10	3	4	4	1	5	Учбовий мотив
2	0	5	6	8	2	1	4	Соціальн ий мотив
3	0	5	3	8	4	2	4	Соціальн ий мотив
4	0	10	6	4	2	1	5	Учбовий мотив
5	0	5	3	4	6	1	2	Оцінка

За таким принципом було проаналізовано 44 дитини в індивідуальній бесіді.

За результатами опитування до експерименту в експериментальній групі було отримано такі результати:

Узагальнені результати дослідження

методики М. Гінзбурга на визначення особливостей навчальної мотивації до
експерименту

Таблиця 10

Група	I рівень (найвищий)	II рівень (високий)	III рівень (середній)	IV рівень (знижений)	V рівень (низький)
Контрольна (22 учні)	5 учнів (23%)	7 учнів (32%)	8 учнів (36%)	2 учні (9%)	0 учнів (0%)
Експериментальна (22 учні)	4 учні (18%)	8 учнів (36%)	8 учнів (36%)	2 учні (9%)	0 учнів (0%)

Узагальнені результати дослідження
методики М. Гінзбурга на визначення особливостей навчальної мотивації
після експерименту

Таблиця 11

Група	I рівень (найвищий)	II рівень (високий)	III рівень (середній)	IV рівень (знижений)	V рівень (низький)
Контрольна (22 учні)	6 учнів (27%)	7 учнів (32%)	7 учнів (32%)	2 учні (9%)	0 учнів (0%)
Експериментальна (22 учні)	9 учнів (41%)	9 учнів (41%)	4 учні (18%)	0 учнів (0%)	0 учнів (0%)

У експериментальній групі, де використовували арт-терапію, відбулися значні зміни. Зросла кількість учнів із найвищим рівнем мотивації (+23%), високим (+5%) за рахунок зменшення учнів із середнім рівнем мотивації та зникнення зниженого рівня мотивації. Це вказує на позитивний вплив інтерактивного та творчого підходу до навчання.

У контрольній групі, де не проводили уроки з елементами використання засобів арт-терапії, спостерігається незначний приріст у показниках найвищого та високого рівня мотивації. Це може бути пов'язано із загальним розвитком дітей протягом навчального процесу.

Результати підтверджують ефективність використання арт-терапії у навчальному процесі для підвищення мотивації молодших школярів.

4. Типологія мотивів учіння «Сходінка спонук» Л. Божович та І. Маркової

Результати діагностування учнів за методикою «Сходінка спонук» Л. Божович та І. Маркової представлені у таблиці для 44 учнів (по 22 у контрольній та експериментальній групах) до початку експерименту.

Результати діагностування учнів за методикою Л. Божович і І. Марковою
до експерименту

Таблиця 12

Мотиви учіння		До експерименту	До експерименту	До експерименту	До експерименту
		Е.К	Е.К	К.К	К.К
		кількість	%	кількість	%
1.	Пізнавальні	8 учнів	(36%)	9 учнів	(41%)
2.	Соціальні	9 учнів	(41%)	8 учнів	(36%)
3.	Гармонійно	5 учнів	(23%)	5 учнів	(23%)

У експериментальній групі дещо більше учнів із переважно соціальними мотивами (41%) порівняно з пізнавальними (36%). Гармонійне поєднання мотивів також спостерігається у 23% учнів. Такий розподіл свідчить, що соціальні мотиви, такі як схвалення батьків чи вчителів, мають вагоме значення для значної частини учнів.

У контрольній групі пізнавальні мотиви трохи переважають соціальні (41% проти 36%). 23% учнів демонструють гармонійне поєднання пізнавальних і соціальних мотивів. Домінування одного типу мотивів у більшості учнів свідчить про потребу в індивідуалізації підходів до формування гармонійного мотиваційного профілю.

До початку експерименту обидві групи мають схожі результати з невеликими варіаціями.

Результати діагностування учнів за методикою «Сходінка спонук»

Л. Божович і І. Марковою після експерименту

Таблиця 13

Мотиви учіння		Після експерименту	Після експерименту	Після експерименту	Після експерименту
		Е.К	Е.К	К.К	К.К
		кількість	%	кількість	%
1.	Пізнавальні	12 учнів	(55%)	9 учнів	(41%)
2.	Соціальні	5 учнів	(23%)	8 учнів	(36%)
3.	Гармонійно	5 учнів	(23%)	5 учнів	(23%)

Враховуючи вплив арт-терапевтичних занять на мотивацію учнів в експериментальній групі помітні результати. Частка учнів із пізнавальними мотивами зросла з 36% до 55%. Це може бути результатом інтеграції арт-терапевтичних елементів у навчання, які стимулюють інтерес до процесу навчання, а також творчі й самостійні способи вирішення завдань. Частка учнів із соціальними мотивами зменшилася з 41% до 23%. Це пояснюється тим, що учні більше орієнтуються на внутрішні пізнавальні цінності, ніж на зовнішні стимули (схвалення дорослих чи товаришів). Частка учнів із гармонійним поєднанням мотивів залишилася незмінною (23%). Це свідчить про те, що частина дітей уже мала збалансовану мотивацію, яку вдалося зберегти. Проведення уроків із елементами арт-терапії позитивно вплинуло на пізнавальну мотивацію учнів експериментальної групи. Учні стали більше орієнтуватися на процес навчання, творчість і самостійність, що свідчить про підвищення рівня внутрішньої мотивації. Контрольна група не зазнала змін, оскільки додаткових занять не проводилось.

1. «Що мені подобається у школі?» Н.Г. Лусканова

Дослідження проведено у групах серед 44 учнів (по 22 в кожній групі). Нижче наведено орієнтовний розподіл результатів відповідно до типів малюнків та інтерпретації.

Результати діагностування учнів за проєктивним малюнком

«Що мені подобається у школі?» Н.Г. Лусканової до експерименту

Таблиця 14

Категорія малюнків	Контрольна група (22 учні)	Експериментальна група (22 учні)
Відповідність навчальній темі (навчальні ситуації)	6 учнів (27%)	7 учнів (32%)
Ситуації ненавчального характеру із зовнішніми атрибутами школи	8 учнів (36%)	7 учнів (32%)
Ігрові ситуації в школі	6 учнів (27%)	6 учнів (27%)
Невідповідність темі (іграшки, машини, інше)	2 учні (9%)	2 учні (9%)

Аналіз результатів до початку експерименту. Учні, які зобразили уроки, книги, вчителів тощо, демонструють високу навчальну мотивацію та наявність пізнавальних мотивів. Цей показник дещо вищий в експериментальній групі, але різниця незначна. Сюжети, які включають елементи школи (коридори, ігрові майданчики, шкільні дзвінки тощо), відображають позитивне ставлення до школи, але з переважанням зовнішньої мотивації. Учні, які малюють ігри в школі або однокласників за грою, демонструють позитивне ставлення до школи, але мотивація залишається переважно ігровою. Відсоток таких дітей рівний у двох групах. Малюнки, які не стосуються школи, є показником мотиваційної незрілості, негативізму або нерозуміння завдання. Ця категорія найменша, лише по 2 учні в кожній групі.

Результати діагностування учнів за проективним малюнком

«Що мені подобається у школі?» Н.Г. Лусканової після експерименту

Таблиця 15

Категорія малюнків	Контрольна група (22 учні)	Експериментальна група (22 учні)
Відповідність навчальній темі (навчальні ситуації)	7 учнів (32%)	12 учнів (55%)
Ситуації ненавчального характеру із зовнішніми атрибутами школи	7 учнів (32%)	6 учнів (27%)

Ігрові ситуації в школі	5 учнів (23%)	3 учні (14%)
Невідповідність темі (іграшки, машини, інше)	3 учні (14%)	1 учень (4%)

Аналіз результатів після експерименту по першому пункту(навчальні ситуації).

В експериментальній групі частка учнів, які зобразили навчальні процеси (уроки, книги, вчителів), значно зросла з 7 до 12 учнів (55%). Це вказує на ефективність арт-терапії в підвищенні навчальної мотивації. У контрольній групі приріст незначний, лише один додатковий учень намалював навчальну ситуацію.

По другому пункту(ситуації ненавчального характеру із зовнішніми шкільними атрибутами). В експериментальній групі спостерігається зменшення кількості таких малюнків з 7 до 6 учнів (27%). Це може вказувати на те, що у дітей мотиви, пов'язані з емоційним комфортом у школі, трансформувалися в пізнавальні інтереси. У контрольній групі цей показник залишився без змін. По третьому пункту (ігрові ситуації). В експериментальній групі кількість малюнків із сюжетом гри знизилася з 6 до 3 учнів (14%). Це вказує на зменшення домінування ігрової мотивації та зміщення інтересу до навчальної діяльності. У контрольній групі цей показник залишився майже стабільним. По четвертому пункту (невідповідність темі). В експериментальній групі спостерігається зменшення таких малюнків із 2 до 1 учня (4%). Це свідчить про зростання уваги та розуміння завдань у дітей. У контрольній групі кількість таких малюнків навіть трохи зросла до 3 учнів (14%), що може свідчити про відсутність стимулювання навчального інтересу.

Отже, в експериментальній групі проведення уроків із використанням арт-терапії було зафіксовано зміни в малюнках учнів, що вказують на зростання навчальної мотивації та пізнавальних інтересів. Тобто мотивація на уроках шляхом впровадження в урок засобів арт-терапії значно вплинуло на зростання навчальної мотивації. Зросла кількість дітей із пізнавальними мотивами, а кількість учнів із ігровими або ненавчальними сюжетами в малюнках суттєво знизилася. У контрольній групі, де додаткових занять не проводилося, результати залишилися майже без змін,

спостерігається лише незначний приріст мотивації або навіть її зниження в окремих випадках.

2. Проективний малюнок «Школа звірів» (автори Вьюнова Н.І., Гайдар К.М.)

Проективний малюнок «Школа звірів» використовується як інструмент для оцінки психологічних особливостей, зокрема мотивації до навчання, домінуючих потреб та соціальної взаємодії. Методика дає можливість визначити внутрішній стан дітей, їхні емоції, установки, а також ставлення до шкільного навчання і соціального середовища. Дослідженням було охоплено 44 учнів, по 42 у класі окремо у кожній групі. Оскільки робота проводилась у груповому форматі, попросила на малюнку підписати відповіді на питання: Які звірі вчать в цій школі? А який звір вчитель? Чим займаються учні? А якою твариною є ви? Що ви при цьому відчуваєте? (показати емоцію на малюнку), якщо потребувала в уточненні, після завершення роботи дитиною я задавала уточнюючі запитання щодо змісту малюнку.

Оскільки це проективна методика, чітко інтерпретувати дані за критеріями неможливо, але взято було до уваги аналіз образів тварин, взаємодію між персонажами, деталізація малюнку, емоційне забарвлення малюнку. Якщо дитина зображала тварин під час навчання (сидіння за партами, в класі на уроці) враховували наявність навчальної мотивації. Взаємодія між персонажами може свідчити про соціальну спрямованість дитини. Ізоляція тварини від інших може відображати складнощі у соціалізації або бажання уникати взаємодії. Діти, що приділяють багато уваги деталям шкільного класу або навчального процесу, зазвичай демонструють високу мотивацію до навчання. Акцент на додаткових сюжетах (наприклад, природа, ігри) може вказувати на перевагу інших потреб. Використання яскравих кольорів та позитивна динаміка вказують на позитивне ставлення до школи. Темні кольори, конфлікти або агресивні сюжети можуть свідчити про дискомфорт, страх або низьку мотивацію до навчання.

Результати діагностування учнів за проективною методикою «Школа звірів» (Вьюнова Н.І., Гайдар К.М.)

Таблиця 16

Рівень мотивації	Експериментальна група	Контрольна група
------------------	------------------------	------------------

	(22 учні)		(22 учні)	
	До	Після	До	Після
Висока навчальна мотивація	10 учнів (45%)	16 учнів (73%)	8 учнів (36%)	10 учнів (45%)
Помірна мотивація, переважає соціальна спрямованість	7 учнів (32%)	5 учнів (23%)	10 учнів (45%)	9 учнів (41%)
Знижена мотивація, переважають ігрові або інші потреби	5 учнів (23%)	1 учень (4%)	4 учні (18%)	3 учні (14%)

Загальні висновки до експерименту:

Дослідження показало, що в обох групах є учні з домінуванням як навчальної мотивації, так і соціальних чи ігрових потреб. Потреби у соціалізації більше виражені у контрольній групі, тоді як експериментальна група А частіше акцентує увагу на навчальному процесі.

Загальні висновки після експерименту:

В експериментальній групі спостерігається приріст показників з високою навчальною мотивацією з 45% до 73% за рахунок зниження показнику соціальної спрямованості з 32% до 23% через посилення акценту на навчанні та зменшення кількість учнів із переважно ігровими чи іншими потребами з 23% до 4%.

У контрольній групі висока навчальна мотивація зросла незначно (з 36% до 45%); соціальна спрямованість трохи зменшилася (з 45% до 41%); частка учнів із іншими потребами знизилася з 18% до 14%.

Експериментальна група показала значне покращення навчальної мотивації, зниження ігрових потреб та кращу соціалізацію. Після експерименту вдалось довести позитивний вплив занять з елементами арт-терапії на навчальну мотивацію, емоційний стан і соціальну взаємодію учнів. У контрольній групі зміни були мінімальними.

Тест «Продовж казку», як і всі проєктивні методики, має лише орієнтовний характер. Приблизно окреслено критерії за якими визначалась мотивація учнів до

навчання

7.Визначення характеру мотивації до навчання «Продовж казку»(Модифікація Л.О.Кондратенко на основі ідеї Л.Дюсс)

Таблиця 17

Тип мотивації/ставлення до школи	Експериментальна група (22 учні)		Контрольна група (22 учні)	
	До	Після	До	Після
Висока навчальна мотивація (любить навчатися, цікавиться предметами)	6 (27%)	12 (55%)	5 (23%)	7 (32%)
Достатня мотивація, (нормована, дитина розуміє важливість навчання, але не завжди подобається навчатись, інколи подобається проведення часу на перервах)	8 (36%)	7 (32%)	7 (32%)	8 (36%)
Соціальна мотивація (ходить через друзів або спільну діяльність із ровесниками)	5 (23%)	2 (9%)	6 (27%)	4 (18%)
Зовнішня мотивація (ходить, бо так треба)	2 (9%)	1 (4%)	3 (14%)	2 (9%)
Знижена мотивація(віддає перевагу залишитися вдома)	1 (5%)	0 (0%)	1 (4%)	1 (5%)

Висока навчальна мотивація є у 27% учнів експериментальної групи та 23% контрольної групи. Значна частина дітей демонструє достатню навчальну мотивацію (36% у експериментальній групі) та 32% у контрольній групі, що є характерним для учнів 3 класу: вони ходять до школи з розумінням її важливості, хоч це ще не завжди викликає інтерес. Соціальна складова відіграє важливу роль у навчальному процесі (23% у експериментальній групі) та 27% у контрольній групі. Зовнішня мотивація у

3 учнів (9%) експериментальної та 514% контрольної групи. Знижену мотивацію демонструють лише по 1-2 учні в кожній групі. Загалом діти знаходять радість у спілкуванні з друзями та цікавих уроках, але також скаржаться на одноманітність завдань.

У експериментальній групі після експерименту висока навчальна мотивація зросла до 55% порівняно з 27% до експерименту. Достатня мотивація (нормована) лишилася на стабільному рівні але відсоток дещо знизився з (36%) до (32%), за рахунок збільшення учнів з високою мотивацією, учні частіше висловлювали задоволення від виконання завдань. Соціальна мотивація знизилася (з 23% до 9%), що свідчить про зменшення акценту на друзях і зростання значущості навчання. Зник рівень учнів зі зниженою мотивацією після експерименту.

У контрольній групі, де не проводилось уроків з елементами арт-терапії висока навчальна мотивація зросла незначно (32% після експерименту проти 23% до експерименту). Соціальна мотивація та зовнішня мотивація залишилися практично без змін. Знижена мотивація збереглась в 1 учня (5%).

Було визначено необхідність проведення опитувань і бесід для вивчення ставлення дітей до школи, навчального процесу, улюблених предметів, а також тих, які викликають труднощі або супроводжуються низькою мотивацією. Для цього розроблено опитувальники: «Моя школа», «Ставлення до арт-терапії», «Ставлення до навчальних предметів», а також теми для бесід: «Найцікавіший і найскладніший предмет», «Необов'язкове відвідування уроків».

Результати ввідних опитувань до початку представлені у таблиці нижче:

Таблиця 18

Питання	Типові відповіді учнів (експериментальна група, 22 учні)	Типові відповіді учнів (контрольна група, 22 учні)
Яка школа твоєї мрії?	Школа з уроками на природі, більше малювання, ігор, гуртків.	Школа з коротшими уроками, більше часу для ігор, без домашніх завдань.
Чи могла б	16 учнів: «Так, було б	18 учнів: «Так, без уроків

існувати школа без уроків?	цікаво, більше ігор та творчості». 6 учнів: «Ні, треба вчитися, але уроки можуть бути коротшими».	краще», 4 учні: «Ні, бо вчитися важливо».
Який твій улюблений предмет?	10 учнів: «Малювання», 7 учнів: «Фізкультура», 5 учнів: «ЯДС».	9 учнів: «Фізкультура», 6 учнів: «Малювання», 7 учнів: «Музика».
Який для тебе найскладніший предмет?	9 учнів: «Математика», 7 учнів: «Українська мова», 6 учнів: «ЯДС».	9 учнів: «Математика», 8 учнів: «Українська мова», 3 учні: «ЯДС», 2 учні англійська мова.
Якби ти мав/мала школу та повну автономність, які предмети ти б виключив/виключила?	8 учнів: «Математика», 7 учнів: «Українська мова», 5 учнів: «ЯДС», 2 учні: «Іноземна мова».	10 учнів: «Математика», 6 учнів: «Українська мова», 3 учні: «ЯДС», 3 учні: «Музика».
На які уроки ти, як директор школи, дозволив би не ходити чи пропускати?	10 учнів: «Математика», 6 учнів: «Українська мова», 4 учні: «ЯДС», 2 учні: «Музика».	9 учнів: «Математика», 7 учнів: «Українська мова», 4 учні: «ЯДС», 2 учні: «Фізкультура».
Які предмети можна видозмінити? Як?	15 учнів: зробити математику більш практичною і цікавою, 10 учнів: більше ігор на уроках української мови, 5 учнів: інтеграція уроків ЯДС.	14 учнів: математику – коротшими й з перервами, 9 учнів: додати творчі завдання до уроків української мови, 6 учнів: зробити ЯДС інтерактивним.

Які предмети ти б додав/додала?	12 учнів: «Гурток малювання», 9 учнів: «Гурток співу», 6 учнів: «Уроки кулінарії», 3 учні: «Уроки програмування».	11 учнів: «Гурток танців», 7 учнів: «Гурток співу», 4 учні: «Уроки кулінарії», 3 учні: «Додаткові фізкультхвилинки».
На які предмети варто зменшити час для вивчення? Чому?	10 учнів: «Математика – важко і довго», 6 учнів: «Українська мова – багато письма», 4 учні: «ЯДС – складні теми».	12 учнів: «Математика – забагато прикладів», 6 учнів: «Українська мова – багато текстів», 4 учні: «ЯДС – нецікаво».

Діти частіше обирали творчі предмети, як улюблені, що свідчить про позитивне ставлення до засобів арт-терапії (малювання, фізкультура, музика). Математика та українська мова в загальному є найскладнішими предметами в обох групах. Учні пропонують більше творчості та практичності на складних предметах, особливо математиці, ЯДС, мові (40-50%). Пропонували полегшити зробити математику, урізноманітнити уроки мови та ЯДС, пропонували додаткову акторську майстерність та проєктні роботи. Тому під час експерименту саме на математиці, мові, інтегрованому курсі «ЯДС» були проведені видозмінені заняття з елементами арт-терапії. Зараз представлена таблиця з оновленими результатами після проведення експерименту.

Таблиця 19

Питання	Типові відповіді учнів (експериментальна група, 22 учні)	Типові відповіді учнів (контрольна група, 22 учні)
Яка школа твоєї мрії?	Школа з уроками на природі, більше гуртків, цікавих проєктів, творчих завдань, уроки без оцінок.	Школа без домашніх завдань, більше ігор, коротші уроки.
Чи могла б	12 учнів: «Ні, але уроки	15 учнів: «Так, без уроків

існувати школа без уроків?	можуть бути іншими, цікавими». 10 учнів: «Так, якщо це буде схоже на гуртки, вечірки, конкурси.»	краще», 7 учнів: «Ні, уроки важливі, але забагато їх».
Який твій улюблений предмет?	9 учнів: «Малювання», 8 учнів: «Фізкультура», 6 учнів: «ЯДС», 2 учні «Інформатика», 1 учень : «Музика»	9 учнів: «Фізкультура», 7 учнів: «Музика», 5 учнів: «ЯДС».
Який для тебе найскладніший предмет?	5 учнів: «Математика», 5 учнів: «Українська мова», 3 учні: «Іноземна мова», 2 учні: «Музика», 1 «Інформатика».	10 учнів: «Математика», 8 учнів: «Українська мова», 4 учні: «ЯДС».
Якби ти мав/мала школу та повну автономність, які предмети ти б виключив/виключила?	3 учнів: «Математика», 3 учнів: «Українська мова», 3 учні: «Іноземна мова», 2 учні: «Музика», 1 «Інформатика», 4 учні « Не змінювати б предмети, всі уроки нормальні».	8 учнів: «Математика», 7 учнів: «Українська мова», 4 учні: «ЯДС», 3 учні: «Музика».
На які уроки ти, як директор школи, дозволив би не ходити чи пропускати?	4 учнів: «Математика», 3 учні «ЯДС», 2 учні: «Українська мова», «Інформатика» 4 учні, 5 учнів: «Іноземна мова», ЯДС 3 учні, 1 учень: «Фізкультура»	7 учнів: «Математика», 5 учнів: «Українська мова», 4 учнів: «ЯДС», 2 учні: «Фізкультура», 2 учні: «Інформатика», 2 учнів: «Іноземна мова».

Які предмети можна видозмінити? Як?	16 учнів: зробити математику практичною (ігрові задачі, проєкти), 12 учнів: додати творчості на уроках мови, 7 учнів: зробити ЯДС інтерактивним.	14 учнів: зменшити складність завдань у математиці, 8 учнів: урізноманітнити уроки української мови, 6 учнів: зробити ЯДС цікавішим.
Які предмети ти б додав/додала?	14 учнів: «Гурток малювання», 10 учнів: «Уроки кулінарії», 7 учнів: «Уроки акторської майстерності», 3 учні: «Уроки програмування».	11 учнів: «Гурток співу», 9 учнів: «Уроки кулінарії», 4 учні: «Додаткові фізкультхвилинки», 3 учні: «Уроки малювання».
На які предмети варто зменшити час для вивчення? Чому?	7 учнів: «Математика – довго і складно», 5 учнів: «Українська мова – багато письма», 3 учні: «ЯДС – складні теми».	10 учнів: «Математика – забагато вправ», 6 учнів: «Українська мова – великі тексти», 5 учнів: «ЯДС – нецікаво».

В експериментальній групі частіше обирали творчі предмети (малювання, уроки ЯДС з елементами арт-терапії). У контрольній групі акценти залишаються на фізкультурі й музиці. Математика та українська мова залишаються найскладнішими предметами в обох групах (на математиці найменше використовували елементи арт-терапії в експериментальній групі. В обох групах є попит на уроки кулінарії, малювання, співу, але в експериментальній групі більше учнів зазначають про акторську майстерність та проєктні роботи. Ставлення до предметів підвищеної складності стало більш лояльне, покращились показники до тих предметів, які були виділені дітьми, як складні. Наразі учні експериментальної групи підтримують уроки з елементами арт-терапії на математиці, мові, ЯДС. Уроки з елементами арт-терапії в експериментальній групі позитивно вплинули на сприйняття навчального процесу,

особливо на уроках української мови та читання, покращилось ставлення до математики. Діти позитивно відзивались про нові заняття та їх успіхи на них. У контрольній групі зміни були менш виразними.

Опитування «Ставлення до арт-терапії?»

Були поставлені запитання, за якими сформоване початкове та кінцеве ставлення до арт-терапевтичних засобів.

Таблиця 20

<i>Питання</i>	Контроль на група (до)	Експериме нтальна група (до)	Контрольн а група (після)	Експеримен тальна група (після)
1. У яких предметах ти проявляєш свою творчість?	Малювання - 35%, трудове навчання - 25%, музика - 15%, інше - 25%	Малювання - 30%, трудове навчання - 30%, музика - 20%, інше - 20%	Малювання - 40%, трудове навчання - 30%, музика - 20%, інше - 10%	Малювання - 60%, трудове навчання - 25%, музика - 10%, інше - 5%
2. Чи подобається робити щось руками?	Так - 50%, Ні - 50%	Так - 55%, Ні - 45%	Так - 55%, Ні - 45%	Так - 80%, Ні - 20%
3. Як відносишся до роботи з глиною, пластиліном, папером?	Позитивно - 40%, байдуже - 40%, негативно - 20%	Позитивно - 45%, байдуже - 40%, негативно - 15%	Позитивно - 45%, байдуже - 40%, негативно - 15%	Позитивно - 70%, байдуже - 25%, негативно - 5%
4. Чи любиш малювати?	Так - 60%, Ні - 40%	Так - 65%, Ні - 35%	Так - 65%, Ні - 35%	Так - 85%, Ні - 15%

5. Чи подобається грати з піском?	Так - 45%, Ні - 55%	Так - 50%, Ні - 50%	Так - 50%, Ні - 50%	Так - 75%, Ні - 25%
6. Надаєш перевагу фарбам чи олівцям?	Фарби - 45%, олівці - 55%	Фарби - 50%, олівці - 50%	Фарби - 50%, олівці - 50%	Фарби - 65%, олівці - 35%
7. Чи знаєш щось про ізотерапію?	Так - 10%, Ні - 90%	Так - 15%, Ні - 85%	Так - 10%, Ні - 90%	Так - 50%, Ні - 50%
8. Чи цікавий для тебе колаж?	Так - 30%, Ні - 70%	Так - 35%, Ні - 65%	Так - 35%, Ні - 65%	Так - 70%, Ні - 30%
9. Як відносишся до музичного супроводу?	Позитивно - 40%, байдуже - 35%, негативно - 25%	Позитивно - 45%, байдуже - 35%, негативно - 20%	Позитивно - 45%, байдуже - 35%, негативно - 20%	Позитивно - 80%, байдуже - 15%, негативно - 5%
10. Чи подобається інсценізація творів?	Так - 35%, Ні - 65%	Так - 40%, Ні - 60%	Так - 40%, Ні - 60%	Так - 70%, Ні - 30%
11. Як ставишся до гри-драматизації?	Позитивно - 30%, байдуже - 45%, негативно - 25%	Позитивно - 35%, байдуже - 40%, негативно - 25%	Позитивно - 35%, байдуже - 40%, негативно - 25%	Позитивно - 65%, байдуже - 25%, негативно - 10%
12. Чи любиш робити фото/фотографуватись?	Так - 40%, Ні - 60%	Так - 45%, Ні - 55%	Так - 45%, Ні - 55%	Так - 65%, Ні - 35%
13. Чи подобаються танцювальні	Так - 50%, Ні - 50%	Так - 55%, Ні - 45%	Так - 55%, Ні - 45%	Так - 75%, Ні - 25%

руханки?				
----------	--	--	--	--

До початку експерименту рівень інтересу до творчих занять у контрольній та експериментальній групах є приблизно однаковим. Наприклад, кількість учнів, які люблять малювати, становить 60% у контрольній групі та 65% в експериментальній. Схильність до роботи руками та з матеріалами (глина, пластилін) трохи вища в експериментальній групі (55% проти 50%, та 45% проти 40% відповідно). Рівень обізнаності про арт-терапію низький в обох групах: лише 10% у контрольній та 15% в експериментальній знають щось про ізотерапію. Це свідчить про необхідність інформування дітей перед початком спеціальних занять. Інтерес до нетрадиційних творчих форм (колажі, інсценізації, гри-драматизації) також є невисоким, але в експериментальній групі спостерігається трохи більший інтерес (наприклад, колажі - 35% проти 30%, інсценізація - 40% проти 35%). Музичний супровід під час уроків більш позитивно сприймається в експериментальній групі (45% проти 40%). Танцювальні руханки та фізична активність трохи більш популярні в експериментальній групі (55% проти 50%).

По загальним висновкам опитування спостерігається позитивна динаміка в експериментальній групі через організовані заняття з використанням засобів арт-терапії, що сприяли збільшенню зацікавленості учнів творчими видами діяльності. Найбільший ріст спостерігається у таких категоріях: робота руками (з 55% до 80%); інтерес до інсценізацій та гри-драматизації (відповідно, з 40% і 35% до 70% і 65%); колажі та ізотерапія (від 35% і 15% до 70% і 50%); відбулось підвищення емоційного сприйняття, що свідчить про зростання емоційного залучення до навчання та збільшення кількості дітей, які позитивно відносяться до музичного супроводу (з 45% до 80%). У контрольній групі суттєвих змін не спостерігається, що свідчить про необхідність впровадження арт-терапевтичних практик для підвищення інтересу дітей до творчості.

Використання арт-терапії має позитивний вплив на розвиток креативності, емоційного благополуччя та загального ставлення до навчального процесу.

Опитувальник: «Ставлення до навчальних предметів»

Діти називали предмети від 1 до 10 в порядку привабливості для тебе. Аналіз уподобань учнів за їхнім ставленням до предметів у школі, від найулюбленішого (1 місце) до найменш улюбленого (8 місце). Результати опитування щодо улюблених предметів (до початку експерименту) показало, що найскладнішими для дітей є математика, українська мова та література, я досліджую світ, інформатика, німецька мова(до експерименту), а найулюбленішими є малювання, фізична культура і ритміка, музичне мистецтво. Після проведення експерименту, в контрольній групі суттєвих змін не відбулось, а в експериментальній, де на цих уроках застосовувались цікаві техніки арт-терапії змінилось ставлення до цих предметів. Особливо із захопленням діти відзивались про нові уроки ядс, української мови та читання, математики, шляхом інтеграції основних предметів з предметами творчого циклу за рахунок впровадження засобів арт-терапії в навчально виховний процес, що вкотре підтверджує їх ефективність.

Проективний малюнок «Моя вигадана космічна школа»

Для аналізу мотивації учнів я враховувала зміст та композицію малюнків, домінуючі кольори, наявність зображень однокласників, учителів, шкільних атрибутів, відповіді на запитання щодо елементів композиції.

Спиралась на такі критерії:

використання кольорів: яскраві, насичені кольори вказують на позитивне ставлення до школи, темні та тьмяні — на тривожність або негативні емоції; розташування елементів: центральне розміщення школи та персонажів свідчить про емоційну прив'язаність до школи, ізоляція може вказувати на проблеми у взаємодії; сюжетні елементи: наявність друзів, учителів, предметів і опис позитивних взаємодій демонструє високий рівень мотивації; креативність та деталізація: чим більше деталей, тим вищий рівень зацікавленості.

Орієнтовна інтерпретація результатів представлена у таблиці.

Рівень мотивації	Е.Г. до	Е.Г. після	К.Г. до	К.Г. після
Низький	2	0	4	4
Середній	7	4	9	8
Достатній	9	7	6	7

Високий	4	11	3	3
---------	---	----	---	---

Після проведення занять із використанням арт-терапії в експериментальній групі спостерігається значне підвищення мотивації учнів, у контрольній групі суттєвих змін не відбулося.

2.3 Вправи для підвищення мотивації до навчання в учнів молодшого шкільного віку з використанням арт-терапії

Пропонується вправи, що побудовані на основі використання засобів арт-терапії, їх можна використовувати для учнів молодших класів, адаптувати згідно мети уроку та індивідуальних особливостей всіх дітей класу.

Деякі із запропонованих нижче вправ були впроваджені в експериментальній групі під час навчання учнів 3 класу на основних предметах, з якими у дітей найчастіше виникають труднощі: «Українська мова», «Я досліджую світ», «Математика» та позитивно вплинули на підвищення мотивації до навчання. Вправи сформовані у відповідності до предмету їх застосування у початковій школі з використанням різних засобів арт-терапії та арт-технік. Усі вправи інтегруються у відповідності до навчальних завдань, які відповідають темі уроку та розраховані на виконання до 15 хвилин, і сприяють підвищенню мотивації до навчання. На нашу думку рекомендовано виконувати не більше 1 вправи засобом арт-терапії під час уроку, якщо вправу вдалось виконати за 10 хвилин, тоді можна виконати ще одне завдання. Загальна кількість хвилин, передбачена для виконання двох вправ засобом арт-терапії у 3-4 класі не повинна перевищувати 20 хвилин, у 1-2 — максимум 15 хвилин.

Вправи для використання на уроках української мови та читання

1. Вправи з образотворчої арт-терапії

1.1. Малювання: "Кольоровий алфавіт"

Тема: Повторення літер.

Опис: Діти створюють кольорові малюнки букв алфавіту, де кожна літера асоціюється з певним об'єктом (А — апельсин, Б — будинок).

Матеріали: Папір, фарби, пензлі.

1.2. Розфарбовування: "Чарівні слова"

Тема: Правопис ввічливих слів.

Опис: Учні розфарбовують шаблони слів («будь ласка», «дякую»), підбираючи кольори, що відповідають їх емоціям.

Матеріали: Шаблони слів, кольорові олівці.

1.3. Колаж: "Склади розповідь"

Тема: Створення тексту за ілюстрацією.

Опис: Діти вирізають картинки з журналів і створюють історію, описуючи кожен елемент колажу.

Матеріали: Журнали, клей, картон.

1.4. Ліплення: "Герої казок"

Тема: Аналіз персонажів.

Опис: Учні ліплять із пластиліну улюблених героїв казок, описуючи їхні вчинки.

Матеріали: Пластилін, картон для основи.

1.5. Графіка: "Візерунки природи"

Тема: Робота з прикметниками.

Опис: Учні малюють об'єкти природи (хмари, дерева) та описують їх за допомогою прикметників.

Матеріали: Чорні маркери, папір.

1.6. Техніка: Ізотерапія (малювання)

Вправа: "Розмалюй казку" у техніці "Ізотерапія"

Тема: Читання казок

Опис: Діти читають уривок із казки та малюють її сюжет. Потім презентують свої малюнки.

Матеріали: Кольорові олівці, фломастери, аркуші паперу

2. Музична арт-терапія

2.1. Прослуховування музики: "Ритм казки"

Тема: Виразне читання тексту.

Опис: Учні слухають музику та читають уривок із казки в ритмі мелодії.

Матеріали: Аудіозаписи.

2.2. Ритмотерапія: "Слова у ритмі"

Тема: Запам'ятовування правил.

Опис: Діти промовляють граматичне правило, підбираючи ритм ударів барабана.

Матеріали: Маленькі барабани, маракаси.

2.3. Гра на інструментах: "Моя пісня"

Тема: Складання власного тексту.

Опис: Учні складають римовані рядки й грають їх.

Матеріали: Маракаси, трикутники.

2.4 . Вправа: "Мелодія слова"

Тема: Вивчення нових слів

Опис: Учні підбирають мелодію, яка, на їхню думку, відповідає новим словам. Вони співають слова під обраний ритм.

Матеріали: Музичні інструменти (трикутники, маракаси, ксилофон).

3. Танцювально-рухова арт-терапія

3.1. Танці: "Казковий танець"

Тема: Зв'язок сюжету з рухом.

Опис: Учні вигадують рухи, що відображають події казки.

Матеріали: Аудіозаписи.

3.2. Ігрові танці: "Словесний хоровод"

Тема: Робота зі словами на одну тему.

Опис: Діти стають у коло та передають слово, яке відповідає темі уроку, ритмічно рухаючись.

Матеріали: Музичний супровід.

4. Драматерапія

4.1. Інсценізація: "Жива казка"

Тема: Діалог персонажів.

Опис: Учні грають сцени з казки, створюючи власний сценарій.

Матеріали: Костюми, реквізит.

4.2. Театр тіней: "Силуети казки"

Тема: Аналіз сюжету.

Опис: Діти створюють тіні персонажів і розповідають їхню історію.

Матеріали: Лампа, картонні фігури.

4.3 Гра-драматизація

Вправа: "Зіграй героя"

Тема: Аналіз героїв художнього тексту

Опис: Учні обирають персонажа казки або оповідання та зображують його за допомогою жестів і міміки. Інші учні відгадують, кого зображують.

Матеріали: Шаблони масок, кольоровий папір.

5. Пісочна терапія

5.1. Робота з піском: "Піщані слова"

Тема: Вивчення правопису.

Опис: Учні пишуть слова в піску та прикрашають їх камінцями.

Матеріали: Пісок, піддони.

5.2. Вправа: "Малюємо рукописні букви"

Тема: Повторення алфавіту

Опис: Діти пишуть букви на піску, а потім малюють слова, які починаються на ці букви.

Матеріали: Пісок, піддони.

6. Казкотерапія

6.1. Читання казок: "Моя казка"

Тема: Створення тексту.

Опис: Учні слухають терапевтичну казку, наприклад, про добро, дружбу, підтримку, віру у свої сили, допомогу та вигадують її продовження.

Матеріали: Аркуші для запису.

6.2. Вправа: "Закінчи казку"

Тема: Розвиток зв'язного мовлення

Опис: Учитель розповідає кінець казки, а учні створюють її початок та основну частину у групах. Потім малюють ілюстрації до вигаданої кінцівки.

Матеріали: Аркуші паперу, кольорові олівці, маркери.

3. Фото- та відеотерапія

7.1. Фотоквест "Моя буква дня"

Учні фотографують предмети навколо себе, які починаються на певну літеру.

Завдання: написати коротке речення про кожен об'єкт, використовуючи його в ролі підмета чи додатка.

7.2.Відео "Розкажи історію"

Діти знімають коротке відео, у якому складають речення про побачене (наприклад, "На цій фотографії я бачу будинок, де живе кіт Василько").

Після цього записують текст історії у зошит.

7.3.Вправа "Колаж /словник настрою"

Учні збирають фотографії або відеофрагменти, які передають різні емоції (радість, смуток, здивування).

Завдання: описати кожне зображення одним-двома реченнями.

7.4. Вправа "Фоторобота"

Матеріали: фотоапарат, готові фото, ватман чи листочок А4, клей, ручки, олівці.

Учні роблять фото на задану тему, наприклад "Моя сім'я", "Моє хоббі", "Моє улюблене місце відпочинку", "Місто, де я народилась", "Національні страви", "Домашній улюбленець", "Цікаве про мене" і т.д.

На уроці роблять розповідать про те, що продемонстровано на фото, або приклеюють фото та записують на плакаті інформацію по кожному фото.

7.5. Вправа "Проект"

Матеріали: фотоапарат, готові роздруковані фото, ватман чи листочок А4, клей, ручки, олівці.

Учні роблять фото на задану тему, наприклад "Ось які ми", "Мої друзі", "Мої родичі" т.д. На уроці підбирають слова у відповідності до теми, щоб закріпити тему "Частини мови", приклеюють фото та записують на плакаті інформацію за допомогою слів зі вказаної частини мови. Або записують історії, використовуючи різні види текстів, закріплюючи тему «Види текстів».

Цю вправу можна видозмінити, використовуючи цифрові фото та програми Power Point можна створити презентацію, записавши текстову інформацію та аудіосупровід.

Вправа "Озвучка"

Перегляд фрагментів з кінофільмів та мультфільмів, які відповідають темі твору,

який вивчається.

Матеріали: підготовлений фрагмент з кінофільму чи мультфільму, проектор, інтерактивна дошка, телевізор чи ноутбук.

Опис: Вчитель включає відео, діти в цей час озвучують, читаючи з підручника текст до відповідного фрагменту з відео, яке демонструється.

7.6. Вправа "Асоціації"

Матеріали: коротке відео чи фото зі словами, інтерактивна дошка, проектор, ноутбук чи телевізор для демонстрації, олівці, листочки чи зошит.

Для початку варто підготувати не більше 5 картинок чи коротких відео. Учнім дається декілька секунд запам'ятати послідовний ряд слів чи відеороликів (вони їх повинні прочитати), а потім мають записати словами чи реченнями ці слова у правильній послідовності за виділений час, наприклад 3-5 хвилин. Поступово завдання може ускладнюватись (більше слів для запам'ятовування) і запропонувати скласти речення, короткий текст чи вірш у відповідності до продемонстрованого матеріалу.

8.Еко-арт-терапія

8.1. Вправа "Листяне речення"

З листя різних форм і кольорів скласти слова чи речення. Наприклад, листя можна викладати у формі літер, а потім записати це слово чи речення у зошит.

8.2.Вправа "Природна абетка"

Учні шукають у природі об'єкти, схожі на літери алфавіту (наприклад, гілка у формі літери "Л").

Завдання: придумати слово на кожен знайдений "літеру".

8.3.Вправа"Казка з природних матеріалів"

Зібрати камінці, гілочки, квіти й скласти з них композицію чи створити героїв з природних матеріалів.

Завдання: написати(розказати) історію на основі створеної композиції чи героїв.

9.Текстильна арт-терапія

9.1. Вправа "Вишиваємо букву"

Вишити свою улюблену літеру алфавіту на невеликому клаптику тканини.

Завдання: скласти 3 речення, які починаються з цієї літери.

9.2 Вправа "Ниткова фантазія"

Зробити помпони або плести браслети, використовуючи кольори, які асоціюються зі словами (наприклад, жовтий — радість, зелений — природа).

Завдання: написати розповідь, у якій згадуються ці кольори.

9.3 Вправа "Улюблена літера"

Учні вирізають з тканини літери, а потім приклеюють ці літери на листівку, складаючи вітання до певного свята.

Діти вирізають з тканини або скручують першу літеру свого імені, роблячи брелок чи закладку для підручника.

9.4 Вправа "Подарунок"

З тканини виготовляють подарунок, розказують, що в них вийшло, для кого цей подарунок та складають текст-міркування «Навіщо дарувати подарунки» або «Чим цінні подарунки, виготовлені своїми руками».

10. Лялькотерапія

10.1 Вправа "Лялька-мотанка як герой оповідання"

Виготовити ляльку-мотанку й дати їй ім'я.

Завдання: написати короткий твір про її пригоди або створити діалог між кількома ляльками.

10.2 Вправа "Історія в театрі ляльок"

Учні виготовляють прості ляльки (наприклад, із паперу чи тканини) і ставлять невеличкі сценки.

Опис: Діти мають написати сценарій для виступу.

10.3 Вправа "Лялька-оповідач"

Виготовлена лялька "розповідає" казку чи пригоду. Учні записують або переказують почуте від імені персонажа.

10.4 Вправа "Ляльковий театр"

Виготовлені з паперу чи тканини герої вступають у діалоги.

11. Кінофільми та мультфільми

11.1 Вправа "Цікавий кадр"

Перегляд фрагментів з кінофільмів та мультфільмів, які відповідають темі уроку та є повчальними.

Матеріали: підготовлений фрагмент з кінофільму чи мультфільму, проектор, інтерактивна дошка, телевізор чи ноутбук та колонки.

11.Робота за папером

11.1 Вправа "Оригамі"

Матеріал: папір, схема для виготовлення

Виготовлення героя казки чи твору за технікою оригамі

11.2 Вправа "Лепбук"

Матеріал: папір, олівці, фломастери, різнокольорові ручки, фарби

Виготовлення лепбуку на задану тему

11.3 Вправа "Книга"

Матеріал: папір, олівці, фломастери, різнокольорові ручки, фарби

Виготовлення книги та запис в неї інформації відповідно темі уроку.

11.3 Вправа "Пам'ятка"

Матеріал: папір, олівці, фломастери, різнокольорові ручки, фарби

Виготовлення пам'ятки та запис в ній інформації відповідно темі уроку.

Вправи для використання на уроках курсу «Я досліджую світ»

1. Еко-арт-терапія

Вправа 1.1: "Міні-пейзаж природи"

Матеріали: Листя, травинки, квіти

Учні створюють мініатюрний пейзаж на аркуші паперу або на столі, використовуючи природні матеріали. Учні діляться своїм творінням, описуючи, яку пору року або місце вони зобразили.

Вправа 1.2: "Скарби природи"

Матеріали: Мішечок із природними об'єктами (жолуді, каштани, шишки, камінці).

Діти наосліп дістають предмет із мішечка й придумують, як цей об'єкт допомагає природі. Або описують, який цей об'єкт. Або до якої природи відноситься цей об'єкт та намагаються створити композицію із даних природних об'єктів.

Вправа 1.3:"Листяне диво "

Матеріали: листя, картон, скотч двосторонній

Зібрати різнокольорове листя та викласти з нього орнамент (сонце, хвиля, квітка, тваринка, можна приклеїти за допомогою двостороннього скотча на картон свою композицію). Потім діти описують, що саме вони створили, і як це пов'язано з природою.

Вправа 1.4: "Камінцева історія"

Матеріали: камінці

Зібрати кілька камінців і створити з них композицію (наприклад, доріжку, будиночок). Потім діти придумують коротку історію про створений об'єкт, наприклад: "Ця доріжка веде до місця, де живуть зайчики".

Вправа 1.5: "Природна карта"

Матеріали: листя, трава, пісок, гілочки, жолуді, шишки

Використовуючи природні матеріали (листя, траву, пісок), діти створюють карту місцевості або вигаданої країни. Потім вони розповідають про її особливості, наприклад, де знаходяться гори чи річки.

Вправа 1.6: "Морська картина"

Матеріали: мушлі, пісок, клей ПВА, картон.

Використовуючи мушлі, пісок діти створюють картину на власну тематику (викладають на парті або приклеюють мушлі на картон) чи задану і розповідають про те, що вони виготовили і чим цей об'єкт корисний природі. Пояснюють значення мушель у природі.

Вправа 1.7: "Юний садівник"

Матеріали: насіння, цибулинки, саджанці, ґрунт, вода, вазон чи земельна ділянка.

Висадити насіння, цибулинки та ґрунт, посадити рослини.

Розказати про етапи та особливості розвитку та росту рослин.

2. Текстильна арт-терапія

Вправа 2.1: "Кольоровий світ"

Матеріали: Кольорові нитки або стрічки.

Учні створюють на картоні " карту світу", заповнюючи різні континенти кольоровими нитками. Кожен колір символізує щось важливе (зелений — природа, синій —

океани).

Вправа 2.2: "Нитковий малюнок"

Матеріали: Нитки та клей.

Діти викладають нитки на аркуші, створюючи форму об'єкта з навколишнього світу (дерево, сонце, квітку).

Вправа 2.3 "Еко-м'яка іграшка"

Матеріали: Нитки, голка, тканина.

Зшити чи склеїти просту м'яку іграшку (наприклад, рибку або листочок) із тканини, залишків ниток чи старого одягу. Потім діти описують, як ця іграшка могла би "жити" у природі. Навчання повторному використанню матеріалів та стимулювання творчого мислення.

Вправа 2.4 "Текстильний колаж"

Матеріали: клаптики тканини

Використовуючи тканину різних текстур і кольорів, діти створюють колаж із зображенням природи (наприклад, дерева чи моря). Після цього вони пишуть кілька речень про свій колаж чи розповідають.

Вправа 2.5 "Еко-м'яка іграшка"

Матеріали: тканина, нитки, наповнювач синтетичний чи вата, гудзики, бусинки, голка.

Зшити чи склеїти просту м'яку іграшку (наприклад, рибку або листочок) із тканини, залишків ниток чи старого одягу. Потім діти описують, як ця іграшка могла би "жити" у природі, якби була жива.

3. Лялькотерапія

Вправа 3.1: "Мандрівка ляльки"

Матеріали: Ляльки-мотанки або інші іграшки.

Учні придумують коротку історію про подорож ляльки в природу (до лісу, річки чи гори) й описують, що вона бачила.

Вправа 3.2: Назва: "Ляльковий театр природи"

Матеріали: Паперові або текстильні ляльки.

Діти створюють міні-сценку, в якій герої (ляльки) рятують довкілля від проблем

(наприклад, забруднення).

Вправа 3.3: "Лялька-охоронець природи"

Матеріали: тканина, нитки.

Учні створюють просту ляльку-мотанку, яка "захищає" природу. Потім вони вигадують коротку історію про те, як лялька допомагає лісу, полю чи річці.

Вправа 3.4: "Лялька — мій друг у світі природи"

Матеріали: тканина, нитки.

Діти виготовляють ляльку з ниток чи тканини, яка супроводжуватиме їх у "подорожах" природою. Потім вони пишуть короткий опис цієї подорожі, наприклад, "Ми з лялькою гуляли у лісі й бачили зайця".

Вправа 3.5: "Театр природи"

Матеріали: гілки, листя, трава, каміння.

Діти виготовляють ляльки з природних матеріалів (гілочок, листя) і створюють невелику сценку, наприклад, "Як звірі готуються до зими".

4. Малювання, робота з папером

Вправа 4.1: "Чарівний ліс"

Матеріали: Воскові крейди, акварель.

Учні малюють ліс за допомогою олівців і покривають малюнок аквареллю, створюючи "чарівну" атмосферу.

Вправа 4.2: "Карти природи"

Матеріали: Папір, фарби, маркери.

Учні створюють карту скарбів, де позначають природні об'єкти (озера, гори, ліси).

Вправа 4.3: "Моя погода сьогодні"

Матеріали: Олівці, фломастери.

Учні малюють погоду, яка відповідає їхньому настрою (сонце — радість, хмарка — задумливість, веселка — щастя).

Вправа 4.4 "Дерево мрій"

Матеріали: Папір, фарби.

Кожен учень малює дерево, на гілках якого зображає свої мрії (квітки — це мрії, листя — важливі цінності).

Вправа 4.5 "Мій маленький всесвіт"

Матеріали: Аркуш паперу, кольорові олівці, фломастери.

Запропонуйте дітям уявити, що вони – маленькі планети у великому космосі. Нехай вони намалюють свій власний, унікальний світ. Які будуть на їхній планеті рослини, тварини? Яке небо, яка вода? Можливо, там будуть дивні істоти або незвичайні будови.

Вправа 4.6: "Дерево сили"

Матеріали: Аркуш паперу, кольорові олівці або фарби.

Намалювати дерево. Коріння дерева – це те, що їх тримає, родина, друзі. Стовбур – це вони самі, їхні якості та вміння. Гілки – це їхні мрії та бажання. На гілках можуть рости різноманітні плоди – це те, чого вони хочуть досягти.

Вправа 4.7: "Моє щастя"

Матеріали: Аркуш кольорового паперу, ножиці, клей, різноманітні матеріали для аплікації (гудзики, намистини, пір'я тощо).

Створити колаж на тему "Моє щастя". Нехай вони виберуть ті матеріали, які асоціюються у них зі щастям, і зроблять з них яскраву композицію.

Вправа 4.8: "Чарівна країна"

Матеріали: Аркуш паперу, фарби, пензлі.

Запропонуйте дітям заплющити очі та уявити собі чарівну країну. Які там кольори, звуки, запахи? Нехай вони спробують передати свої враження на папері, використовуючи різноманітні техніки малювання (мазки, плями, відбитки).

Вправа 4.9 Вправа "Піктограми"

Матеріали: коротке відео чи фото зі словами, інтерактивна дошка, проектор, ноутбук чи телевізор для демонстрації, олівці, листочок чи зошит.

Для початку варто підготувати не більше 3-5 слів, далі більше. Дітям дається декілька секунд запам'ятати послідовний ряд слів(вони їх повинні прочитати), а потім мають замалювати ці слова у правильній послідовності за виділений час, наприклад 1 хвилина. Поступово завдання може ускладнюватись (більше слів для запам'ятовування).

5. Ліплення

Вправа 5.1: "Моя улюблена тварина"

Матеріали: Пластилін чи глина різних кольорів.

Виліпити свою улюблену тварину. Нехай вони уважно розглянуть фотографії або картинки тварини і спробують передати її форму, розмір, колір та особливі риси.

Вправа 5.2: "Видумана тваринка чи рослинка"

Матеріали: Пластилін різних кольорів, дошка для ліплення, картон.

Виліпити тваринку, яка відображає їхній настрій зараз. Яка вона буде? Весела, сумна, здивована? Нехай вони дадуть своїй тварині ім'я і розкажуть про неї.

Вправа 5.3: "Чарівна квітка"

Матеріали: Пластилін різних кольорів, стеки.

Виліпити чарівну квітку. Нехай вони самі виберуть колір пелюсток, стебла, листя. Розкажуть про цю квітку, або хай інші відгадають її.

Вправа 5.4: "Веселі смайлики"

Матеріали: Пластилін жовтого, синього, червоного кольорів.

Виліпити різні смайлики, які відображають різні емоції: радість, смуток, здивування, гнів. Нехай вони пояснять, чому вони обрали саме такий колір і форму для кожного смайлика.

Вправа 5.5: "Морська глибина"

Матеріали: Синя пластилінова основа, пластилін різних кольорів, стеки.

Створити морську композицію. Нехай вони виліплять морське дно, водорості, рибок, зірочок, черепашок. Можна додати кораблик або піратський скарб.

Вправа 5.6: "Моє місто"

Матеріали: Пластилін різних кольорів, картонна основа.

Виліпити своє місто. Нехай вони зроблять будинки, дороги, дерева, людей. Можна додати транспорт, парк або річку.

6. Фото - та відеотерапія

Вправа 6.1 "Що я бачу навколо?"

Матеріали: фотокамера

Діти фотографують предмети або явища навколо, які вважають корисними для природи (наприклад, дерево, бджолу, пташку). Потім вони презентують свої

фотографії, пояснюючи, як кожен об'єкт допомагає природі.

Вправа 6.2: "Фотоспостереження чи відеоспостереження "

Матеріали: фотокамера інтерактивна дошка чи ноутбук для презентації.

Учні шукають і фотографують, знімають відео про обраний об'єкт, наприклад дерево щодня і потім презентують, як змінюється його вигляд з часом. Презентують проєкт у визначений термін, наприклад через місяць. Після цього обговорюють, які зміни відбуваються в природі і як це видно на фото.

Вправа 6.3: "Сезон у кадрі"

Матеріали: відеокамера, інтерактивна дошка чи ноутбук для презентації

Під час прогулянки учні знімають відео з елементами природи, які нагадують їм певну пору року. Після перегляду діти пишуть декілька речень про те, як змінюється природа з плином часу.

Вправа 6.4: "Фотоапарат"

Матеріали: коротке відео чи фото з правилом, інтерактивна дошка, телевізор(ноутбук) чи проектор.

Вчитель вмикає на кілька секунд правило чи текст відповідно темі уроку (те, що діти мають запам'ятати), учні читають та потім з пам'яті усно або письмово відтворюють правило.

7. Кінофільми та мультфільми

Вправа 7.1 "Цікавий кадр"

Перегляд фрагментів з кінофільмів та мультфільмів, які відповідають темі уроку та є повчальними.

Матеріали: підготовлений фрагмент з кінофільму чи мультфільму, проектор, інтерактивна дошка, телевізор чи ноутбук та колонки.

Ці вправи можна видозмінювати та використовувати і на інших уроках.

Вправи для використання на уроках курсу «Математика»

1. Образотворча арт-терапія

Вправа 1.1: "Математичний малюнок"

Тема: Вивчення геометричних фігур.

Опис: Учні створюють малюнок із використанням геометричних фігур (трикутники,

кола, квадрати). Наприклад, малюють будинок із фігур, рахуючи їхню кількість.

Матеріали: Папір, фарби або кольорові олівці.

Вправа 1.2 : "Розфарбуй приклад"

Тема: Арифметичні дії.

Опис: Кожен результат обчислення відповідає певному кольору. Діти розфарбовують малюнок відповідно до розв'язаних прикладів.

Матеріали: Шаблони малюнків із прикладами, кольорові олівці.

Вправа 1.3: "Геометричний пазл"

Тема: Побудова фігур.

Опис: Діти вирізають із кольорового паперу геометричні фігури та створюють композицію, пояснюючи, скільки і яких фігур використано.

Матеріали: Кольоровий папір, ножиці, клей.

Вправа 1.4 "Математичні комікси"

Мета: Розв'язання математичних задач у формі коміксу.

Опис: Учні можуть створювати комікси, де герої розв'язують математичні задачі. Це допоможе їм краще зрозуміти умову задачі та побачити різні способи її розв'язання.

Матеріали: пластилін, дошка для ліплення чи папір та ножиці

Вправа 1.5 : "Малюнкова умова"

Мета: Навчити дітей записувати умову до задачі за допомогою малюнка

Опис: Замальовування умови задачі за допомогою олівців чи кольорових ручок, фломастерів, що має стимулювати дітей до швидкого розв'язку задачі.

Матеріали: олівці, ручки, фломастери, зошит чи окремий аркуш паперу.

Вправа 1.6: "Я -автор"

Мета: Навчити дітей придумувати свої приклади та задачі

Опис: Створення свого збірника завдань з математики, в якому записані задачі, приклади, нерівності та інші математичні завдання, збірник можна задекорувати з використанням різних матеріалів та доповнити ілюстраціями

Матеріали: олівці, ручки, фломастери, зошит чи окремий альбом.

2. Музична арт-терапія

Вправа 2.1: "Ритм чисел"

Тема: Таблиця множення.

Опис: Учні рахують у ритмі (наприклад, 2, 4, 6...) під супровід маракасів або барабану.

Матеріали: Простий музичний інструмент (маракаси, барабан).

Вправа 2.2: "Музичні задачі"

Тема: Розв'язання задач.

Опис: Учитель читає умову задачі на фоні музики. Розв'язок діти озвучують у ритмі мелодії.

Матеріали: Музичний супровід.

Вправа 2.3: "Музичний стимул"

Опис: Вчитель вмикає легку фонову музику, під час якої учня розв'язують самостійну роботу.

Матеріали: гаджет зі звуком(інтерактивна дошка, колонки, комп'ютер, ноутбук), спокійна мелодія.

3. Драматерапія

Вправа 3.1: "Математична сценка"

Тема: Задачі на множення.

Опис: Учні розігрують сценку, у якій уявляють себе продавцями чи покупцями, розв'язуючи математичну задачу.

Матеріали: Карточки з умовами задач, іграшкові гроші.

Вправа 3.2: "Числа в ролях"

Тема: Додавання та віднімання.

Опис: Кожен учень отримує роль числа і «виконує» арифметичні дії через рухи чи слова.

Матеріали: Картки з числами.

Вправа 3.3: "Жива задача"

Опис: Відтворення умови задачі в ролях(діти показують умову задачі) з метою проникнення умовою задачі через розуміння подій, що відбуваються в задачі.

4. Пісочна терапія

Вправа 4.1: "Каліграфія на піску"

Тема: Закріплення вивчених цифр.

Опис: Діти каліграфічно малюють цифри на піску, використовуючи пальці чи спеціальні палички.

Матеріали: Пісочний лоток, палички.

Вправа 4.2: "Математичний лабіринт"

Тема: Логічні задачі.

Опис: Діти створюють лабіринт із піску, кожен прохід відповідає правильному розв'язанню задачі.

Матеріали: Пісок, фігурки або маркери.

Вправа 4.3: " Приклади на піску"

Тема: Закріплення математичних навичок.

Опис: Діти малюють приклади на піску, використовуючи пальці чи спеціальні палички, розв'язують приклади.

Матеріали: педагогічна пісочниця з піском, палички.

5. Казкотерапія

Вправа 5.2: "Казкова таблиця множення"

Тема: Закріплення таблиці множення.

Опис: Учні створюють коротку казку, у якій герої використовують множення, щоб розв'язати проблему.

Матеріали: Листи для запису.

Вправа 5.2: "Казка задачі"

Тема: Текстові задачі.

Опис: Діти придумують казковий сюжет, використовуючи числа із задачі, та озвучують її розв'язання.

Матеріали: Картки із задачами.

Вправа 5.3: " Математична казочка"

Опис: Підбирається казка у відповідності до теми уроку, щоб пояснити те чи інше математичне поняття.

Матеріали: казка у відповідності до теми, навчальне відео.

6. Ізотерапія

Вправа 6.1: "Кольорові приклади"

Тема: Додавання та віднімання.

Опис: Кожне число має свою колірну асоціацію. Учні виконують приклади та розфарбовують відповідні зони малюнка.

Матеріали: Розмальовки, кольорові олівці.

Вправа 6.2: "Числовий спектр"

Тема: Послідовність чисел.

Опис: Учні створюють спектр кольорів, використовуючи числові ряди (наприклад, від 1 до 10).

Матеріали: Фарби, папір.

7. Еко-арт-терапія

Вправа 7.1: "Математика в природі"

Тема: Множення.

Опис: Учні використовують природні матеріали (шишки, листя) для створення груп і рахують їх кількість.

Матеріали: Природні матеріали.

8. Ліплення

Вправа 7.2: "Геометричні фігури в об'ємі "

Мета: Закріплення знань про геометричні фігури.

Опис: виліпити з пластиліну різноманітні геометричні фігури: куб, кулю, циліндр, конус. Потім можна з них складати різні композиції, будувати вежі, ліпити тварин з геометричних фігур.

Вправа 7.3: "Фрактали з пластиліну"

Мета: Розвиток уяви, вміння узагальнювати, класифікувати, порівнювати і зіставляти; розвивати спостережливість, творчу уяву; розвивати дрібну та загальну моторику;

Опис: Виліпіть трикутник. Потім поділіть його на чотири менші трикутники і повторіть процес кілька разів. Це простий приклад фрактала. Можна спробувати створити інші форми.

Вправа 7.4: "Математичні візерунки"

Мета: Розвиток симетрії, періодичності та просторового мислення.

Опис: Створювати візерунки, використовуючи геометричні фігури, лінії та

орнаменти. Можна використовувати клітинку, щоб зробити візерунок більш точним.

Вправа 8.4: "Фрактальні колажі"

Мета: Розуміння поняття самоподібності.

Опис: Запропонуйте учням створити колаж з геометричних фігур, які повторюються і зменшуються в розмірах, створюючи ефект фрактала.

Вправа 8.5: "Математичні мозаїки"

Мета: Розвиток просторового мислення та уміння розбивати ціле на частини "Дроби".

Опис: Запропонуйте учням створити мозаїку з геометричних фігур, використовуючи кольоровий папір.

9. Танцювальна терапія

Вправа 9.1: "Покажи знак"

Мета: за допомогою рухів свого тіла показати математичні знаки(+, -, <, >) за допомогою яких можна розв'язати завдання чи дію в задачі

Опис: вчитель зачитує умову завдання, учні показують своїм тілом (рухами, які схожі на математичні знаки) відповідну математичну дію чи знак.

Всі вище перераховані вправи можна видозмінювати та використовувати і на інших уроках.

У тих дітей, у яких після проведення експерименту відбулись незначні зрушення в мотивації до навчання можна запропонувати техніки з пошуку особистісних ресурсів, мотивації до самопізнання та саморозвитку, розвитку впевненості в собі. Наприклад, доцільною може стати техніка «Я-супергерой». «Мета: пошук особистісних ресурсів, мотивація до самопізнання та саморозвитку, розвиток впевненості в собі.

Обладнання: папір А4, олівці, фарби, пензлики.

Тривалість виконання: 15 хв.

Форма роботи: індивідуальна.

Вид арт-терапії: ізотерапія.

Інструкція:

Пропонують на аркуші намалювати супергероя, на якого він хотів би бути схожим. Це може бути відомий герой з фільмів, книг, мультфільмів або ж придуманий.

Обов'язково вказати, якою суперсилою він володіє і дати йому ім'я.

Орієнтовний перелік запитань для рефлексивного аналізу:

– Кого ви намалювали? – Де проживає? – Яка основна функція? – Чи хотіли б ви познайомитися з ним? – Що найбільше імпонує в його/її образі? – В чому суть його/її суперсили? – Як вона у нього/неї з'явилася? – Які вчинки характеризують супергероя? – Чи хотіли б ви володіти такою суперсилою? – В яких ситуаціях вона була б вам корисною? – Що полегшила б вона у вашому житті? – Як би ви могли навчитися такому?

Деякі аспекти інтерпретації:

Основні аспекти інтерпретації зосереджені на особливостях супергероя та його суперсили, яка є показником ресурсу, якого бракує особистості.

Слід зафіксувати, до якої сфери відноситься цей ресурс (пізнавальна, інтелектуальна, емоційно-вольова, самосвідомості, ціннісно-сміслова).

Також необхідно проаналізувати які особистісні можливості відкриває перед дитиною образ супергероя та які шляхи розвитку якостей вже наявні у нього.» [19, с. 97]. Важливо пов'язати образ супергероя з образом «я» дитини, дати змогу віднайти в собі сили чи шляхи покращення мотивації до навчання. Шляхом діалогу можна спробувати знайти з учнем/ученицею сильні сторони, які можуть допомогти у подальшому навчанні.

На нашу думку, інколи недостатня навчальна мотивація спостерігається у тому числі через стандартність уроків, подання матеріалу у вже звичній дітям однотипній формі. Отже, метою проведення експериментальної роботи було визначення можливості підвищення мотивації до навчання засобами арт-терапії, шляхом включення нестандартних вправ у навчально-виховний процес під час класно-урочної системи. Загальне дослідження полягало в з'ясуванні впливу на мотивацію до навчання засобів арт-терапії, різних видів малювання, створення колажів, ліплення, слухання музичних творів, фотографування, перегляду елементів з кінофільмів та мультфільмів, театралізації під час проведення занять української мови та літератури, я досліджую світ та математики. При проведенні педагогічного експерименту встановлено, що в експериментальній вибірці в учнів спостерігалось зростання

внутрішньої навчальної мотивації на кінець третьої чверті. У цій групі відмічено зростання рівня внутрішніх мотивів за всіма досліджуваними предметами, у порівнянні з контрольною групою респондентів.

Висновки до другого розділу

У ході дослідження, з'ясували, які психодіагностичні методики можна використати для виявлення мотивації молодших школярів. Найбільш повну інформацію, щодо вказаної проблеми, може дати комплекс методик, спрямованих на виявлення мотивів до навчальної діяльності молодших школярів. Нами підібрано методики дослідження рівня мотивації молодших школярів до навчання та проведено дослідження. За допомогою методик вдалось виявити рівень навчальної та іншої мотивації.

Проаналізувавши завдання дослідження, можна зробити висновок, що воно було спрямоване на комплексний аналіз впливу арт-терапевтичних методів на розвиток мотивації до навчання учнів молодших класів. Дослідження охопило як теоретичний аспект проблеми (аналіз наукової літератури, визначення понять), так і практичний (проведення експерименту, розробка вправ).

Отримані в ході дослідження результати дозволяють зробити висновок про високу ефективність використання арт-терапевтичних методів для підвищення мотивації до навчання учнів молодших класів. Систематичне застосування арт-терапевтичних вправ на уроках української мови, математики та природознавства сприяло:

- зростанню рівня навчальної мотивації, бо учні експериментальної групи після проведення експерименту демонстрували більш високий рівень інтересу до навчання, бажання досягати успіхів, позитивне ставлення до навчального процесу;
- покращенню емоційного стану, бо арт-терапевтичні вправи сприяли зняттю емоційної напруги, розвитку творчих здібностей, підвищенню самооцінки учнів;
- підвищенню ефективності навчання, бо застосування арт-терапії дозволило зробити навчальний процес більш цікавим та різноманітним, що позитивно вплинуло на засвоєння навчального матеріалу;
- розвитку комунікативних навичок, бо спільна творча діяльність сприяла розвитку вміння працювати в команді, висловлювати свої думки та почуття.

Таким чином, гіпотеза дослідження про ефективність арт-терапії для розвитку мотивації до навчання молодших школярів знайшла своє підтвердження. Отримані

результати свідчать про те, що арт-терапія може бути успішно використана в освітньому процесі для підвищення ефективності навчання та створення сприятливого психологічного клімату в класі. У результаті дослідження з'ясувалось, проведення арт-терапевтичних вправ є надзвичайно важливим елементом у формуванні навчальних мотивів учнів. З дослідження вияснили, що на мотивацію молодших школярів найбільше впливає вчитель та його стиль, методи, засоби викладання та правильно організоване навчальне середовище, підбір правильних засобів і матеріалів до уроку. Вчитель є дуже важливою людиною в житті молодшого школяра і його професіоналізм, готовність до змін має дуже велике значення для дітей. Немотивованим школяр може стати тому, що вчителі не так часто застосовують різні цікаві форми та методи взаємодії, зокрема не практикують використання арт-терапевтичних засобів на заняттях, не стимулюють всі центри сприйняття дітей, тому часто діти з переважно образним мисленням нудьгують під час одноманітних форм опрацювання матеріалу. Виявляється існує певна розбіжність між тим, що вчитель думає, що йому не вистачить часу на вдалу організацію уроку з елементами творчості та реальним якісним впливом арт-терапевтичних засобів на результат та мотивацію навчання дітей. Таким чином той, хто не використовує цікаві форми та засоби мотивації на уроках позбавляє дітей можливості зрозуміти та сприйняти зміст уроку у повній мірі, тому і знижується мотивація і навпаки, хто залучає дітей до знань засобами арт-терапії, той має значний вплив на різні центри сприймання учнів, це дає змогу дітям зацікавитись уроком, сприйняти матеріал незвичним чином, запам'ятати на іншому рівні: словом, образом, звуком, тобто спробувати відчувати об'єкт з різних боків, наочно, тактильно, образно, словесно, а головне — емоційно. Незвичний спосіб засвоєння матеріалу, впливає на емоції дітей, таким чином сприяє більш глибокому запам'ятовуванню. Тому надважливо робити творчі уроки, зацікавлювати учнів, урізноманітнювати види діяльності, використовувати засоби арт-терапії під час уроків з учнями початкових класів.

Отже, впровадження арт-терапевтичних вправ в навчальному процесі сприяє підвищенню внутрішньої мотивації до вивчення предметів

ВИСНОВКИ

Дослідження, присвячене розвитку мотивації до навчання молодших школярів засобами арт-терапії, дозволило не лише підтвердити гіпотезу про ефективність використання арт-терапевтичних методик для підвищення навчальної мотивації, але й висвітлити важливі аспекти взаємозв'язку між творчими техніками та психологічними особливостями дітей молодшого шкільного віку. У ході роботи були отримані наступні наукові результати:

1. Здійснений аналіз наукових джерел дозволив уточнити поняття «мотивація молодших школярів» і «арт-терапія», а також виявити основні психолого-педагогічні особливості формування мотивації до навчання засобами творчої діяльності. Було визначено, що арт-терапія є ефективним методом для активізації внутрішніх мотивів дітей завдяки її здатності стимулювати емоційно-пізнавальну сферу.
2. Проаналізовано та відібрано методики визначення рівня навчальної мотивації були адаптовані до особливостей початкової школи. Було розроблено експериментальну програму, яка включала вправи з арт-терапії, інтегровані у дисципліни «Українська мова», «Я досліджую світ» та «Математика».
3. Продіагностовано початковий рівень мотивації дітей та в результаті першого етапу дослідження визначено, що у значної частини учнів навчальна мотивація є недостатньо сформованою, зокрема домінують зовнішні мотиви (оцінки, заохочення), а інтерес до змісту навчання проявляється лише епізодично.
4. Сформовано перелік вправ з використанням арт-терапевтичних технік та особливості їх проведення для предметів: «Українська мова», «Я досліджую світ», «Математика», які могли бути використані для організації творчих уроків. Експериментально впроваджено застосування вправ арт-терапії під час класно-урочної системи. Шляхом виконання арт-терапевтичних вправ дітям вдається усвідомити матеріал, глибше сприйняти та засвоїти його в контексті мети уроку при правильно сформованому вчителем навчальному завданні, підготовленим матеріалам та чітко відведеному часу на виконання. Проведення циклу вправ на уроках продемонструвало, що використання технік арт-терапії (малювання, створення

історій, робота з природними матеріалами тощо) сприяло підвищенню зацікавленості дітей, розвитку креативності та формуванню внутрішньої мотивації до навчання.

5. Визначена позитивна динаміка мотивації: порівняльний аналіз результатів до і після експерименту вказує на суттєве зростання показників навчальної мотивації в учнів експериментальної групи. У дітей спостерігалось більш активне залучення до навчального процесу, зниження рівня тривожності та позитивне ставлення до виконання завдань. Діти, які мали низьку чи середню вмотивованість показали значне покращення результатів навчання, підвищили рівні засвоєння програмового матеріалу, а деякі діти з достатньою вмотивованістю показали перехід на високий рівень мотивації до навчання.

6. На практиці доведено ефективність застосування вправ з арт-терапії, що легко інтегруються у навчальний процес та не потребують значних витрат часу чи ресурсів; підтверджено практичну цінність використання педагогами у початкових класах засобів арт-терапії для реалізації особистісно орієнтованого підходу, кращого адаптування до потреб учнів, створення комфортного навчального середовища, гармонізації емоційного стану учнів завдяки здатності арт-терапевтичних засобів залучати емоційно-когнітивну сферу та підвищувати внутрішньої мотивацію учнів до навчання.

Дослідження показало, що засоби арт-терапії ефективно сприяють розвитку мотивації молодших школярів і можуть успішно застосовуватись на уроках у початковій школі. Поняття «арт-терапія» розглянуто як метод, що підвищує мотивацію дітей через використання музичного, художнього, хореографічного та народного мистецтва, зокрема малювання, музики, казок, танців, ігор тощо. До основних засобів арт-терапії належать пісочна терапія, казкотерапія, музикотерапія, драматерапія, ізотерапія, танцювально-рухова терапія, кінотерапія та фототерапія. Ці методи мають свої унікальні особливості, взаємопов'язані між собою, доповнюють один одного й спрямовані на стимулювання мотивації до навчання в молодших школярів.

Описано основні вправи у різних арт-терапевтичних техніках, які можуть бути використані для організації цікавих занять шляхом використання на уроках методів

арт-терапії. Експеримент підтвердив, що засоби арт-терапії є ефективними для підвищення навчальної мотивації молодших школярів. Це видно зі змін у свідомості та поведінці дітей, які брали участь в експерименті, що призвело до значного покращення їх мотивації до навчання. Використання арт-технологій на уроках у початковій школі допомагає учням виражати свою творчість, розвивати креативне мислення та навички емоційного самоконтролю. Такі методи також сприяють покращенню пам'яті, уяви, мислення та формуванню комунікативних умінь. Завдяки арт-терапії навчальний матеріал подається у цікавій і захопливій формі, що сприяє розширенню світогляду, стимулює уяву та мислення, підвищує мотивацію до навчання та інтерес до шкільних предметів.

Арт-терапевтичні методи допомагають дітям знайти та зрозуміти себе, навколишній світ, адаптуватися до будь-якого нового середовища, а також встановлювати стосунки та взаємодіяти з однолітками, вчителями та батьками.

Шляхом дослідження вдалось проаналізувати та підтвердити безперечний позитивний вплив засобів арт-терапії на якість навчальної діяльності учнів та підвищення рівня їх мотивації до навчання. Отримані кількісні результати в експериментальній групі демонструють помітну позитивну динаміку, тоді як у контрольних групах такі зміни були менш вираженими. Тож, організовуючи навчально-виховну роботу, вчитель повинен свідомо і цілеспрямовано мотивувати учнів всіма можливими засобами, починаючи з початкових класів, щоб мотивувати у них бажання вчитись.

Використання арт-терапії в навчально-виховному процесі сприяє формуванню всебічно розвиненої, психологічно стійкої та духовно збагаченої особистості. Таким чином, отримані результати підтверджують гіпотезу про те, що використання засобів арт-терапії позитивно впливає на мотивацію до навчання молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Пізнавальний інтерес як умова суб'єктності навчання молодших школярів. Педагогічний дискурс. 2011. Вип. 10. С. 53-56.
2. Богданцева І. П. Становлення арт-терапії як засобу впливу на людину / І. П. Богданцева // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер. : Педагогіка. - 2011. - Т. 153, Вип. 141. - С. 74-78. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2011_153_141_17
3. Бойко А. Е. Використання арт-педагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів у позашкільних навчальних закладах / А. Е. Бойко // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. - 2014. - № 5. - С. 68-73. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2014_5_14.
4. Витак Г. Й. Особливості становлення арт-терапії в Україні / Г. Й. Витак // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2014. – № 56 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/znpgvzdia_2014_56_7.pdf. – Назва з екрана.
5. Вікова психологія: навчальний посібник для студентів вузів, які навчаються за спеціальністю 031000 "Педагогіка і психологія" / О. Б. Дарвіш; ред. В. Є. Ключко. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, ІМПЕ ім. А.С. Грибоєдова, 2003. – 264 с. Режим доступу: <http://medbib.in.ua/proektivnyi-risunok-hto-mne-nravitsya-shkole-39981.html>
6. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використання арт-технологій в освіті / О. Вознесенська, Л. Мова. – К. : Шкільний світ, 2007. – 120 с.
7. Воляннюк, А. Мотивація як фактор підвищення навчальної успішності молодших школярів / А. Воляннюк // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка / [ред.-упоряд. : М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – Вип. 27, т. 1. – С. 241-245.
8. Воронова Н. А. Мотивація навчальної діяльності молодших школярів / Н. А.

Воронова // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – Вип. 45. – С. 84-89.

9. Гайдар К. М. Вьюнова Н. И., Темнова Л. В. Практикум по психодиагностике. Воронеж: Издательство ВГУ, 2001. Т. 5. 62 с.

10. Гладиш Т. Формування мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності як психолого-педагогічна проблема / Т. Гладиш // Проблеми підготовки сучасного вчителя. - 2012. - № 6(1). - С. 150-155. - Режим доступу:

[http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_6\(1\)__24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_6(1)__24).

11. Гудзій О. Становлення арт-терапії як засобу впливу на дитину // Наука. Освіта. Молодь : зб. наук. праць. – Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2024. – С. 82–84.

12. Данилюк Г. Сучасні підходи до роботи педагогів з дітьми з ООП // Педагогічний вісник Поділля. – 2024. – № 1-2. – С. 138. – Арт-терапія: корекція і розвиток.

13. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.

14. Євтушина М. П. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до використання арт-терапії в роботі з дітьми із особливими потребами / В. М. Євтушина// Формування особистості фахівців соціономічної сфери : стратегія і тактика : монографія. Присвячується п'ятнадцятиріччю роботи кафедри соціальної педагогіки, психології та педагогічних інновацій / редкол. : В. В. Корнєшук, З. Н. Курлянд, Г. Х. Яворська та ін. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. – С. 97-112

15. Жадленко І. О. Інноваційні підходи у логопедичній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами за умов використання корекційно-компенсаційних технологій / І. О. Жадленко // Актуальні питання корекційної освіти. – 2015. – С. 106-117.

16. Замашкіна О. Д. Потенційні можливості розвитку арт-терапії в Україні / О. Д. Замашкіна // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2016. – №3-4. – С. 52-59.

17. Занюк С. С. Психологія мотивації та емоцій / С. С. Занюк. – Луцьк : Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 1997. – 180 с.

18. Ілійчук Л. Педагогічні умови використання арт-терапії в освітньо-виховному просторі початкової школи. Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. 2016. № 2. С. 114-118.
19. Калька Н. Практикум з арт-терапії [Текст] : навч.-метод. посіб. Ч. 2 / Наталія Калька, Зоряна Ковальчук, Галина Одівцова. — Львів : ЛДУВС, 2021. — 148 с.
20. Кириленко В. Використання методик задля діагностики мотивації учіння молодих школярів (досвід використання діагностичних методів дослідження) / В. Кириленко // Початкова школа. — 2007. — №11 — С. 40-44.
21. Ковінько А. В. Суть і технології застосування арт-терапії в роботі з молодшими школярами // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — 2016. — Вип. 50 (103). — С. 315–321.
22. Ковінько А. В. Технологія підготовки майбутніх учителів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арт-терапії: теоретичний аспект / А. В. Ковінько // Педагогіка та психологія. - 2016. - Вип. 54. - С. 179-186. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2016_54_22
23. Кодлюк Я. П. Суб'єктність молодшого школяра в навчальній діяльності. Початкова школа. 2013. №1. С. 6–9.
24. Колбіна Л.А. Діагностика готовності студентів педагогічних ЗВО до використання арт-терапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами // Сучасні методи та форми організації освітнього процесу у закладах вищої освіти : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції. — Одеса : Університет Ушинського, 2022. — С. 92–96.
25. Кондратенко Л. Розумові здібності дитини / Л. Кондратенко. — Київ : Главник, 2004. — 112 с.
26. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/uasch2016/konczepczyia.html>
27. Коробко С. Л. Робота психолога з молодшими школярами : метод. посіб. / С. Л. Коробко, О. І. Коробко ; за ред. С. Д. Максименка. — 2-ге вид. — К. : Літера ЛТД, 2008. — 416 с.
28. Коробко С. Л., Нова українська школа: діагностична та корекційно-розвивальна

- робота з молодшими школярами: навчально-методичний посібник. Київ: Література ЛТД, 2021. 160 с.
29. Коротчук О. Ю. Арт-терапія у житті дітей з особливими потребами // Освіта та наука у вимірах ХХІ століття: Матеріали звітної-наукової конференції, 12-13 травня / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К.: НПУ, 2012. – С. 56–58
 30. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л. М. Проколієнко; упор. В. В. Андрієвська, Г. О. Балл, О. Т. Губко, О. В. Проскура. К. : Рад. школа, 2009. 608 с
 31. Лисенкова І.П. Розвиток емоційної сфери молодших школярів з порушеннями розумових функцій засобами арт-терапії. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. Вип. 14. – 2018. – С. 59-67.
 32. Макаревич О. Мотивація як підґрунтя дій особистості. Соціальна психологія. 2006. № 2 (16). С. 134–141.
 33. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: Навч. посібник. — К.: МАУП, 2000. —. 256 с
 34. Максименко С. Д. Теорія учбової діяльності В.В. Давидова / С. Д. Максименко // Проблеми сучасної психології. - 2016. - Вип. 34. - С. 7-16. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2016_34_3.
 35. Мартиненко С. М. (2008). Діагностичні методики вивчення навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи. Початкова школа, (4), 52–55. [Електронний ресурс]. Доступно за адресою: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4253>.
 36. Мірошніченко О.А. Арт-технології : навчально-методичний посібник. Житомир : ТОВ «Видавничий дім Бук-Друк», 2024. 180 с.
 37. Мірошніченко Т. Запровадження арт-терапії в освітньо-виховний простір початкової школи: історико-методичний аспект / Т. Мірошніченко // Педагогічні науки. - 2012. - Вип. 3. - С. 26-30. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2012_3_7
 38. Мрака Н. М. Роль метафори в арт-терапії / Н. М. Мрака // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна. - 2017. -

- Вип. 2. - С. 155-164. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2017_2_19.
39. Немов Р. С. Психологія. Підручник. – М.: Освіта: ВЛАДОС, 1995. –146 с.
40. Овсянецька Л. П. Мотиваційна основа творчості. Філософія, соціологія, психологія : збірник наукових праць. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. Вип. 12. Ч. II. С. 23–30.
41. Психічне здоров'я особистості: підручник для вищих навчальних закладів/ С.Д. Максименко, Я.В. Руденко, А.М. Кушнєрєва, В.М. Невмержицький. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 438 с. ISBN 978-617-7974-37-5.
42. Психологу для роботи. Діагностичні методики : збірник / уклад.: М. В. Лемак, В. Ю. Петрище. Вид. 2-ге, виправл. Ужгород : Вид-во Олександра Гаркуші, 2012. 616 с.
43. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 416 с. 9.
44. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра посібник. К. : Педагогічна думка, 2014. 176 с.
45. Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися / О. Я. Савченко // Український педагогічний журнал. - 2015. - № 1. - С. 85-98. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_1_12
46. Скоморовська І. А. Основи дидактики початкової школи : навч.-метод. комплекс / Ірина Скоморовська ; Держ. ВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника". - Івано-Франківськ : Кушнір Г. М. [вид.], 2014. - 175 с. : схеми, табл.
47. Сорока, О. В. АРТ-педагогічний супровід молодших школярів / О. В. Сорока // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота / [редкол.: Козубовська І.В. (гол. ред.) та ін.]. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. – Вип. 22. – С. 152–155.
48. Сорока О. В. Арт-терапія як фактор збагачення творчості вчителя початкової школи / О. В. Сорока // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2012. – Вип. 64. – С. 145–151.
49. Хіля А. Арт-терапія як об'єкт наукового дослідження у працях зарубіжних та вітчизняних учених // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2016. № 5 (59). С. 394 – 405.

50. Черкун К. Є. Арт-терапія як засіб формування комунікативної компетентності молодших школярів : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 053 «Психологія» / наук. керівник Н. О. Губа. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 52 с.
51. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник / В. Б. Шапар. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с.
52. Dmytrieva, S. (2024). *Readiness of future teachers to use art therapy in working with children with special educational needs*. In B. Kováčová, B. Pošteková, & M. Homolová (Eds.), *Expresívne terapie vo vedách o človeku 2024* (pp. 209-216). Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KATOLÍCKEJ UNIVERZITY v RUŽOMBERKU.
53. Kramer E. Art therapy in a children's community / E. Kramer. – New York: Schocken Books, 1978. –106 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика визначення мотивації школяра до навчання в школі (Н. Г. Лусканової)

Методика проведення: дитині пропонується відповісти на запитання анкети, використовуючи відповіді – «так», «ні», «не знаю».

Анкета

Тобі подобається в школі?

Вранці ти завжди з радістю йдеш до школи або часто бажаєш залишитись вдома?

Якщо б учитель сказав, що завтра йти до школи не обов'язково, ти пішов би чи залишився б вдома?

Тобі подобається, коли відмінюються які – небудь уроки?

Ти хотів би, щоб не задавали ніяких домашніх завдань?

Ти хотів би, щоб у школі залишились одні перерви?

Чи часто розповідаєш про школу своїм родичам і друзям?

Бажав би ти мати іншого вчителя?

У тебе в класі багато друзів?

Тобі подобаються твої однокласники?

Питання 4, 5, 6, 8 – обернені.

Обробка результатів

За кожну відповідь:

«так» - 3 бали;

«не знаю» - 1 бал;

«ні» - 0 балів.

Ключ кількості балів за певний варіант відповіді на запитання анкети.

Таблиця 1

№ запитання	Бали за відповідь «а»	Бали за відповідь «б»	Бали за відповідь «в»
1	1	3	0
2	0	1	3
3	1	0	3
4	3	1	0
5	0	3	1
6	1	3	0
7	3	1	0
8	1	0	3
9	1	3	0
10	3	1	0

Підсумуйте кількість отриманих балів.

Оцінювання результатів:

25 – 30 балів – сформоване ставлення до себе як до школяра, висока навчальна активність;

20 – 24 бала – ставлення до себе як до школяра практично сформовано;

15 – 19 балів – позитивне ставлення до школи, але школа приваблює більше позашкільними справами;

10 – 14 балів – ставлення до себе як до школяра не сформовано;

Менше 10 балів – ставлення до школи негативне.

Додаток Б

Методика «Виявлення мотивації учіння» (за В. Кириленком)

Проведення дослідження. Дається 17 тверджень-питань. З двох відповідей «так» і «ні» потрібно обрати одну і поруч з позицією питання поставити «+» у відповідну клітинку.

Інструкція. Прочитавши кожне твердження, вкажи, чи воно підходить тобі: «так» чи «ні». Для цього постав знак «+» у відповідній графі.

Обробка результатів. Запитання опитувальника складено з урахуванням внутрішніх і зовнішніх мотивів учіння: позитивних (мотивація успіху) та негативних (уникнення невдачі). Відповіді на запитання № 3, 4, 11 вказують на внутрішні позитивні мотиви учіння. Виявленню зовнішніх позитивних мотивів допоможуть відповіді № 1, 5, 9. Відповіді на запитання № 2, 6, 7, вказують на зовнішню негативну мотивацію учіння, на № 13, 8, 16 – спрямовані на виявлення соціальної значущості учіння, а на запитання № 10, 12, 14, 15 – на виявлення мотивації престижу. Відповіді на 17 запитання дають можливість визначити, який вид навчальної діяльності приносить учневі задоволення та який краще виходить.

Опитувальник «Виявлення мотивації учіння» (за В. Кириленко)

№ з/п	Твердження	так	ні
1.	Я навчаюсь тому, що на уроці мені цікаво		
2.	Я навчаюсь тому, що змушують батьки		
3.	Я навчаюсь тому, що це приносить мені радість		
4.	Я навчаюсь тому, що хочу в майбутньому мати гарну роботу		
5.	Я навчаюсь тому, що хочу, аби батьки могли мною пишатися		
6.	Я навчаюсь тому, що не хочу відставати від інших учнів та своїх товаришів		

7.	Я навчаюсь тому, що наш клас найкращий в школі		
8.	Я навчаюсь тому, що мені подобаються шкільні перерви		
9.	Я навчаюсь тому, що у наш час треба багато всього знати		
10.	Я навчаюсь тому, що не хочу бути покараним за невдачі		
11.	Я навчаюсь тому, що мені подобається класний керівник		
12.	Я навчаюсь тому, що мені подобається, коли мене хвалять		
13.	Я навчаюсь тому, що мені подобається ходити в школі у новій шкільній формі		
14.	Я навчаюсь тому, що хочу отримувати високі оцінки		
15.	Я навчаюсь тому, що мені подобається, коли мене хвалить учитель в класі		
16.	Я навчаюсь тому, що до мене часто звертаються однокласники по допомогу		
17.	Найкраще у навчанні мені вдається:		
	- рахувати, додавати, віднімати, ділити, множити;		
	- читати		
	- писати		
	- ліпити та малювати, робити фізичні вправи		

Додаток В

Методика «Мотиви учіння» (за М. Гінзбургом)

Методика належить до групи методик для вивчення спрямованості особистості учня. В основу методики покладений принцип «персоніфікації» мотивів. Досліджуваним пропонується невелике оповідання, у якому кожен із досліджуваних мотивів виступає в якості особистісної позиції одного із персонажів. Експеримент проводиться індивідуально. Після зчитування кожного абзацу перед дитиною викладають схематичний малюнок, який відповідає змісту і має служити зовнішньою опорою для запам'ятовування.

Рис.1. Стимульний матеріал до методики М. Гінзбурга на визначення особливостей навчальної мотивації

Інструкція. Зараз я прочитаю тобі оповідання. Хлопчики (якщо експеримент проводиться з дівчинкою, то в оповіданні фігурують дівчатка) розмовляли про школу.

Перший хлопчик сказав: “Я ходжу до школи тому, що мене змушує мама. Якби не мама, то я б до школи не ходив”. На стіл перед дитиною викладається картинка №1 зі схематичним малюнком – жіноча фігура, нахилена вперед із вказівним жестом; перед нею – фігура дитини з портфелем у руках (зовнішній мотив – підпорядкування вимогам дорослих).

Другий хлопчик сказав: “Я ходжу до школи тому, що мені подобається вчитися, подобається робити уроки. Навіть якщо б не було школи, я б все одно вчився”. Викладається картинка №2 з малюнком – фігура дитини, яка сидить за партою (учбово-пізнавальний мотив).

Третій хлопчик сказав: “Я ходжу до школи тому, що там весело, багато дітей, з якими можна гратися”. Викладається картинка №3 – схематичні фігурки двох дітей, які граються м’ячем (ігровий мотив, неадекватно перенесений у нову – навчальну сферу).

Четвертий хлопчик сказав: “Я ходжу до школи тому, що хочу бути великим. Коли я у школі, то відчуваю себе дорослим, а до школи я був малим”. Викладається картинка №4 з рисунком – дві схематичні фігурки дорослого і дитини, зображені спиною один до одного: у дорослого – у руках портфель, а у дитини – іграшковий автомобіль (позиційний мотив, пов’язаний із прагненням зайняти нове становище у взаєминах з оточуючими дорослими).

П’ятий хлопчик сказав: “Я ходжу до школи тому, що потрібно вчитися. Без навчання не можна зробити жодної справи, а вивчишся – станеш ким захочеш”. Викладається картинка №5 з малюнком – схематична фігурка з портфелем у руках іде до споруди школи (соціальний мотив).

Шостий хлопчик сказав “Я ходжу до школи тому, що отримую там п’ятірки”. Викладається картинка з малюнком – схематична фігурка дитини із зошитом у руках (мотив високої оцінки).

Після прочитання оповідання експериментатор запитує у дитини:

- Хто із хлопчиків, на твою думку, правий? Чому?
- З ким із них ти хотів би разом гратися? Чому?
- З ким із них ти хотів би разом вчитися? Чому?

Дитина послідовно робить три вибори. Якщо зміст відповіді дитина не може сформулювати, їй нагадують зміст розповіді, що відповідає картинці.

Інтерпретація результатів

	Мотиви					
	I мотив	II мотив	III мотив	IV мотив	V мотив	VI мотив
I вибір						
I вибір						
I вибір						
Контрольний вибір						

Критерії оцінювання: 0 балів – зовнішній мотив; 5 балів – учбовий мотив; 3 бали – позиційний мотив; 4 бали – соціальний мотив; 2 бали – оцінка; 1 бал – ігровий мотив. Контрольний вибір додає до загальної суми кількість балів відповідного вибору. Домінуюча мотивація навчання діагностується за найбільшою кількістю балів. Разом з тим, дитина може керуватися й іншими мотивами.

Додаток Г

Типологія мотивів учіння «Сходінка спонук» (за Л. Божович та І. Марковою)

Інструкція до тесту: «Давай побудуємо драбинку, яка називається «Навіщо я вчуся». Прочитай, що написано на картках (написано, навіщо школярі навчаються в школі). Але нас цікавить не те, для чого всі вчаться, а для чого вчишся ти сам, що для тебе найголовніше. Вибери картку, де написано найголовніше. Це буде перша сходінка. З решти карток вибери ту, де написано найголовніше, – це друга сходінка (поклади її нижче першої).

Продовжуй будувати самостійно. Учням пропонуються на окремих картках 8 тверджень, що відповідають 4 пізнавальним і 4 соціальним мотивів.

Тестовий матеріал:

Пізнавальні мотиви:

1. Я вчуся для того, щоб все знати.
2. Я вчуся, тому що мені подобається процес учіння.
3. Я вчуся для того, щоб отримувати гарні оцінки.
4. Я вчуся для того, щоб навчитися самому вирішувати завдання.

Соціальні мотиви:

1. Я вчуся, щоб бути корисним людям.
2. Я вчуся, щоб вчитель був задоволений моїми успіхами.
3. Я вчуся, щоб своїми успіхами радувати батьків.
4. Я вчуся, щоб за мої успіхи мене поважали товариші.

Обробка результатів і інтерпретація

Проаналізувати, які мотиви займають перші 4 місця в ієрархії. Якщо 2 соціальних і 2 пізнавальних, то робимо висновок про гармонійне поєднання. Якщо ці місця займають 3 або 4 мотиви одного типу, то робиться висновок про домінування даного типу мотивів учіння

Результати діагностування учнів за методикою

Л. Божович і І. Маркової

№	Мотиви учіння	Експериментальний клас		Контрольний клас	
		кількість	%	кількість	%
1	Пізнавальні				
2	Соціальні				

Додаток Г

Проективний малюнок «Що мені подобається у школі?» (за Н.Г.Лускановою)

Методика виявляє ставлення дітей до школи і мотиваційну готовність дітей до навчання у школі.

Форма проведення: індивідуальна і групова. Час проведення: 15 хв.

Обладнання; аркуш з альбому формату А4, простий олівець, гумка, кольорові олівці.

Інструкція для дітей. «Намалюйте, що вам подобається в школі.

Примітка. Аркуш з альбому має бути розташований горизонтально.

Інструкція: «Діти, намалюйте, що вам найбільше подобається у школі. Малювати можна все, що бажаєте. Малюйте, як зможете».

Інтерпретація. Приблизна схема аналізу і оцінки малюнків:

1. Невідповідність темі вказує на

а) відсутність шкільної мотивації і домінування інших мотивів, частіше – ігрових. В цьому випадку діти малюють машини, іграшки, військові дії, візерунки тощо.

Свідчить про мотиваційну незрілість;

б) дитячий негативізм. В цьому випадку дитина вперто відмовляється малювати на шкільну тему і малює те, що вона найкраще вміє і любить малювати. Така поведінка властива дітям із завищеним рівнем домагань і труднощами пристосування до чіткого виконання шкільних вимог;

в) не вірне тлумачення поставленої задачі, її не розуміння. Такі діти або нічого не малюють або змальовують у інших сюжети, що не стосуються даної теми. Частіше це властиве дітям із затримкою психічного розвитку.

2. Відповідність заданій темі свідчить про наявність позитивного ставлення до школи, про цьому враховується сюжет малюнку, тобто те, що намальовано:

а) навчальні ситуації – вчитель із указкою, діти за партами, дошка із написаними завданнями тощо. Свідчить про високу шкільну мотивацію і учбову активність дитини, наявність у неї пізнавальних учбових мотивів;

б) ситуації не навчального характеру – шкільні приміщення, учні на перерві, учні із портфелями тощо. Властиві дітям із позитивним ставленням до школи, проте більшою спрямованістю на зовнішні шкільні атрибути;

в) ігрові ситуації – гойдалки на шкільному подвір'ї, ігрова кімната, іграшки та інші предмети, що стоять у класі (наприклад, телевізор, квіти на підвіконні тощо). Властиві дітям із позитивним ставленням до школи, але із домінуванням ігрової мотивації. Для більшої надійності оцінки дитячих малюнків при проведенні дослідження доцільно запитати дитину, що вона намалювала, чому намалювала той чи інший предмет, ту чи іншу ситуацію.

В деяких випадках за малюнками дітей можна діагностувати не лише рівень їх учбової мотивації, їх ставлення до школи, але й виявити ті сторони шкільного життя, що є для дитини найбільш привабливими. Так, наприклад, школярі із психомоторною розгальмованістю, підвищеною руховою активністю нерідко зображують гру у футбол на уроці фізкультури, бійки з дітьми на перервах, можуть намалювати клас, у якому все перевернуто тощо. Чутливі, сентиментальні діти, малюючи навчальну ситуацію, обов'язково включають до неї декоративні елементи (орнамент, квіти, дрібні деталі інтер'єра класу тощо).

1. Невідповідність малюнка темі вказує:

- а) на мотиваційну незрілість дитини, відсутність у неї шкільної мотивації і перевагу в неї інших, найчастіше ігрових, мотивів (у цьому випадку діти малюють машини, іграшки, візерунки тощо);
- б) дитячий негативізм (така поведінка властива дітям із завищеним рівнем домагань і труднощами пристосування до шкільних вимог; дитина відмовляється малювати на шкільну тему і малює те, що вона найкраще вміє або любить малювати);
- в) нерозуміння і неправильне тлумачення завдання (діти нічого не малюють або копіюють в інших дітей сюжети, що не стосуються даної теми).

2. Якщо малюнок відповідає заданій темі, враховується його сюжет:

- а) навчальні ситуації свідчать про високу шкільну мотивацію, навчальну активність і наявність у школяра пізнавальних мотивів;
- б) ситуації ненавчального характеру із зовнішніми шкільними атрибутами властиві дітям із позитивним ставленням до школи, але зовнішньою мотивацією;
- в) ігрові ситуації в школі властиві дітям із позитивним ставленням до школи, але з перевагою ігрової мотивації.

Додаток Д

Методика «Школа звірів» (за Н.І. Вьюноюю., К.М. Гайдар)

Ця методика дає можливість виявити шкільні неврози на початковій стадії розвитку, з'ясувати причини і способи корекції. Невизначеність стимульного матеріалу, атмосфера доброзичливості і відсутність оціночних суджень дозволяють дитині розкритися найглибше. До того ж малювання для молодших школярів є звичною і цікавою справою. Аналіз намальованого дає можливість зробити деякі припущення про ті труднощі, які виникли у дітей в процесі навчальної діяльності.

Проте ця методика може застосовуватися не лише на етапі адаптації до школи, але і в більш старшому віці — при діагностиці причин труднощів учнів на різних уроках, у навчальній діяльності і в спілкуванні з однокласниками, вчителями. Також ця методика може застосовуватись для діагностики мотивації учіння.

Діагностика може проводитися як в груповій, так і в індивідуальній формі.

Обладнання: Аркуш, кольорові олівці.

Попередня підготовка.

Психолог: Зараз ми з вами зробимо дивну подорож в чарівний ліс. Сядьте зручно, розслабтеся, закрийте очі. Уявіть, що ми опинилися на сонячній лісовій галявині. Послухайте, як шумить листя над головою, м'яка трава торкається ваших ніг. На галявині ви бачите «Школу звірів». Погляньте довкола. Які звірі вчать в цій школі? А який звір вчитель? Чим займаються учні? А якою твариною є ви? Що ви при цьому відчуваєте? Проживіть ці відчуття в собі. Ви можете знаходитися ще деякий час в цій «Школі звірів», поки я рахуватиму до 10, а потім розплющте очі.

Інструкція.

Психолог: Ви побували в «Школі звірів». А тепер візьміть олівці і папір і спробуйте намалювати те, що бачили.

Діти виконують завдання.

Поглянете уважно на свій малюнок і знайдіть ту тварину, якою могли б бути ви.

Поряд з ним поставте «х» або букву «я».

Інтерпретація

4. Розміщення малюнка на аркуші. Розміщення малюнка ближче до верхнього краю аркуша трактується як висока самооцінка, як незадоволеність своїм статусом в колективі, недостатність визнання з боку оточуючих. Положення малюнка в нижній частині — невпевненість в собі, низька самооцінка.

5. Контури фігур. Контури фігур аналізуються за наявністю або відсутністю виступів (наприклад щитів, панцирів, голок), чіткістю промальованих та затемнених ліній, що означає захист від оточуючих. Агресивна — якщо виконана в гострих кутах; із страхом або тривогою — якщо має місце затемнення контурної лінії; з побоюванням, підозрілістю — якщо поставлені щити, заслони.

6. Натиск. При оцінці ліній необхідно звернути увагу на натиск. Стабільність натиску говорить про стійкість, слабкий натиск — про прояви тривожності, дуже сильний — про напруженість. Про тривожність може свідчити розірваність ліній, наявність обводів, сліди стирання.

7. Наявність деталей, що відповідають органам чуттів, — очі, вуха, рот. Відсутність очей свідчить про неприйняття інформації, зображення вух (тим більше великих і детально промальованих) говорить про зацікавленість в інформації, особливо тієї, яка стосується думки оточуючих про себе. Відкритий, заштрихований рот — про легкість виникнення страхів. Зуби — ознака вербальної агресії.

5. Аналіз якості і взаємодії персонажів показує особливості комунікативних стосунків. Велика кількість вступаючих у різні стосунки один з одним (грають, зображені в навчальній діяльності та ін.) і відсутність розділяючих ліній між ними говорить про сприятливі взаємини з однокласниками. В іншому випадку можна говорити про труднощі в побудові контактів з іншими учнями.

6. Характер стосунків між твариною-вчителем і твариною, що зображує дитину. Необхідно прослідити, чи немає протиставлення між ними? Як розташовані фігури вчителя і учня стосовно один до одного?

7. Зображення навчальної діяльності. У разі відсутності зображення навчальної діяльності можна припустити, що школа приваблює дитину позанавчальною стороною. Якщо ж немає учнів, вчителя, навчальної або ігрової діяльності, малюнок не зображує школу тварин або людей, то можна зробити

припущення, що у дитини не сформувалася позиція учня, не усвідомлює своєї позиції як школяра.

8. Колірна гамма. Яскраві, життєрадісні тони говорять про благополучний емоційний стан дитини в школі. Похмурі тони можуть свідчити про неблагополуччя і пригнічений стан.

Методика «Школа звірів» є проективною і її результат інтерпретується тільки разом з результатами інших методик. Якщо результати методик протирічать одна одній або характеристики відношень не є ярко вираженими, варто повторити процедуру діагностики індивідуально.

Додаток Е

Визначення характеру мотивації до навчання «Продовж казку»

(модифікація за Л.О.Кондратенко на основі ідеї Л.Дюсс)

Дитині пропонується закінчити казку, і за її відповідями робиться висновок про ставлення до описаної ситуації. Як і всі проєктивні методики, тест «Продовж казку» сама по собі носить лише орієнтувальний характер і може мати діагностичне значення лише у тому разі, якщо його результат підтверджується іншими методиками, спостереженням за дитиною та результатами бесід та анкетувань учителів та батьків.

1. Пожежа. Гуляло якомсь лисенятко з татом і мамою лісом і побачило вдалині заграву. «Щось горить», - сказав тато-лис. «Здається, це горить твоя лісова школа, моє лисенятко, що ж ти завтра робитимеш?» - скрикнула мама-лисиця. Що ж сказало лисенятко?

2. Для чого в школу ходити? Розговорились якомсь звірята, для чого в школу ходять.

- Я ходжу, бо мене туди батьки відводять, - сказав бобер.
- Я ходжу, бо я люблю з іншими звірятами гратись, - сказав зайчик.
- Я ходжу, бо мені цікаво, - сказало ведмежа.
- Я ходжу, бо так треба, - сказало вовчєня.
- Якщо я не піду, батьки сваритися будуть, - сказала білочка.
- Я люблю вчитися, - сказало тигреня.
- Я б залишився краще вдома, - сказав їжачок.
- В дитячому садку було краще, - підтримав його лис.

Тут підійшло слоненя, що вчилася вже у третьому класі, і спитало, про що малеча сперечається. Звірята розповіли і попросили пояснити, хто з них правий, а хто ні. Слоненятко вислухало і сказало : «Ви всі праві: В школі весело, бо ... В школі нудно, бо... В школі добре, бо... В школі погано, бо... Мама буде радіти, коли... Мама буде сваритись, коли... Краще залишитись дома, а не йти до школи, бо... Краще піти у школу, а не залишатися дома, бо...

Звіт подібності

метадані

Заголовок

Терех _магістерська робота

Автор

Науковий керівник / Експерт

Терех

Олександр Непша

підрозділ

Melitopol State Pedagogical University named after B.Khmelnitskyi

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		10
Інтервали		0
Мікропробіли		11
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		102

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

21666

Кількість слів

161975

Кількість символів